

7-12-2021

In hoeverre zijn middelbare scholen in Nederland aansprakelijk op grond van artikel 6:162 BW voor schade die een leerling lijdt als hij op die school wordt gepest en hoe verhoudt deze aansprakelijkheid zich tot het actieve beleid inzake de pestprotocollen?

Tom Rotteveel

AFSTUDEEROPDRACHT, HBO-RECHTEN, NHL/STENDEN
LEEUWARDEN

Titelpagina

Onderzoeksrapport

Aansprakelijkheid middelbare scholen in Nederland op basis van onrechtmatige daad als in artikel 6:162 BW en de verhouding tussen die aansprakelijkheid en het actieve beleid inzake pestprotocollen door desbetreffende middelbare scholen.

Auteur

Tom (T.L.C.) Rotteveel 3507318

School

NHL/Stenden Hogeschool Leeuwarden

Onderzoeksbegeleider

Mevr. Twickler en Mevr. Bolwerk

Datum

7 januari 2021

Opdrachtgever

Stichting Stop Pesten Nu

Voorwoord

In dit onderzoek wordt de aansprakelijkheid van scholen voor pesten op grond van artikel 6:162 BW onderzocht, teneinde een conclusie en advies op te kunnen stellen ten behoeve van stichting Stop Pesten Nu. Er wordt naast de juridische theorie ook onderzoek gedaan naar pesten in de juridische praktijk en naar de handhaving van pesten door scholen in de praktijk.

Het onderzoek is voornamelijk bedoeld voor de stichting Stop Pesten Nu.

Het onderzoek kan ook gebruikt worden voor middelbare scholen met als doel om preventieve maatregelen te treffen tegen pesten en voor een deugdelijke uitvoering van het pestprotocol. Het onderzoek kan naast de stichting en scholen ook als ondersteuning dienen voor slachtoffers van pesten door meer informatie te geven over het juridische achtergrond van hun probleem en/of de mogelijkheden tot vergoeding van scholen.

Dank aan alle personen die het onderzoek mogelijk hebben gemaakt. Zonder de volgende personen en of instellingen was het onderzoek niet mogelijk geweest:

- Patricia Bolwerk van stichting Stop Pesten Nu voor het geven van de aanleiding en het onderzoek en voor de ondersteuning tijdens het onderzoek.
- Mevr. Twickler voor de begeleiding en ondersteuning tijdens het onderzoek.
- Dhr. Beijersbergen van Henegouwen voor het interview over de juridische theorie in de praktijk.
- Dhr. Zijthoff en dhr. Haarsma voor de interviews over de uitvoering van pestprotocollen in de praktijk.
- De instellingen Walburg College en Anna Maria College voor het bieden van ruimte voor de interviews.
- NHL/Stenden Hogeschool voor ondersteuning en het bieden van ruimte voor het onderzoek.

Samenvatting

Inleiding

Het onderzoek wordt uitgevoerd ten behoeve van stichting Stop Pesten Nu. Stichting Stop Pesten Nu is een Nederlandse stichting die zich bezig houdt met het beperken en voorkomen van pesten binnen Nederland en het bieden van hulp aan slachtoffers van pesten. De stichting kan op dit moment geen advies geven omtrent aansprakelijkheid van middelbare scholen binnen Nederland bij situaties van pesten op de desbetreffende school. Daaruit is er een kennisvraag ontstaan over dergelijke aansprakelijkheid en over mogelijke verbeteringen van dergelijke aansprakelijkheid ten behoeve van de rechtspositie van het slachtoffer.

Centrale vraag en de daarbij behorende doelstelling

De centrale vraag van het onderzoek luidt:

In hoeverre zijn middelbare scholen in Nederland aansprakelijk op grond van artikel 6:162 BW voor schade die een leerling lijdt als hij op die school wordt gepest en hoe verhoudt deze aansprakelijkheid zich tot het actieve beleid inzake de pestprotocollen door middelbare scholen in Nederland?

De daarbij behorende doelstelling luidt:

Het opleveren van een advies aan de Stichting Stop Pesten Nu waarin staat op welke wijze stichting Stop Pesten Nu effectief middelbare scholen aansprakelijk kan stellen op basis van artikel 6:162 BW namens klanten die op de desbetreffende middelbare school gepest worden, teneinde de stichting in staat te stellen haar klanten, zijnde slachtoffers van pesten, van een specifiek juridisch advies te kunnen voorzien waarin staat of een procedure ex artikel 6:162 BW jegens de middelbare school een vordering tot vergoeding van de schade bij pesten op een middelbare school kan opleveren.

Uitwerking onderzoek

In het onderzoek wordt eerst in hoofdstuk 1 de onrechtmatige daad uitgelegd en juridisch geanalyseerd. De onrechtmatige daad wordt in dit hoofdstuk ook gekoppeld aan de zorgplicht van scholen en daarna aan de zorgplicht die specifiek op pesten is gericht. Zodoende worden de verschillen goed weergegeven en wordt er een helder juridisch kader gesteld over wat juridisch wel en niet kan met de onrechtmatige daad bij pesten. In hoofdstuk 2 wordt middels juridische analyse de bestaande Nederlandse wetgeving geformuleerd en wetgeving uit drie andere EU-lidstaten geanalyseerd. Hierin wordt vervolgens een rechtsvergelijking gemaakt tussen de wetgevingen en welke aanbevelingen voor de Nederlandse wetgeving daarin worden geconcludeerd. Deze aanbevelingen worden ondersteund door een onderzoek van pesten in de juridische praktijk middels interviews met civielrecht advocaten. Dergelijke interviews ondersteunen de juridische analyse en geven praktische juridische aanbevelingen. Om vervolgens een koppeling te kunnen maken tussen de aansprakelijkheid, aanbevelingen en praktijk is de uitvoering van pestprotocollen door vijf verschillende scholen gecontroleerd in hoofdstuk 3. Door de COVID-19 lockdown blijft dit onderzoek beperkt tot interviews met pest coördinatoren van de betreffende scholen. In de interviews wordt getracht informatie over de uitvoering van desbetreffende pestprotocollen te controleren. De Onderwijsinspectie wordt in die controle ook ondervraagd voor een algeheel beeld over de uitvoering in de praktijk. Middels deze drie hoofdstukken kan in hoofdstuk 4 een eindconclusie op de hoofdvraag worden gegeven.

De eindconclusie en de daaruit geconcludeerde aanbevelingen

Een middelbare school kan op basis van artikel 6:162 BW aansprakelijkheid worden gesteld voor schade van pesten bij niet of niet naar verwachtingen handelen. Aan de vijf voorwaarden van onrechtmatige kan in beginsel worden voldaan bij pesten. Er is namelijk sprake van het niet of niet

naar behoren uitvoeren van zowel een wettelijke plicht als een ongeschreven plicht. Het heeft hierbij betrekking op de zorgplicht richting leerlingen die de school in de wet heeft verkregen en waarvan in de maatschappij mag worden aangenomen dat een school die heeft. Het pesten kan daarin de school worden aangerekend door aansprakelijkheid te dragen voor het gedrag van andere leerlingen, de *kwantitatieve* toerekening, en door zelf verkeerd te handelen in de situatie, de *directe* toerekening. Bij pesten ontstaat ook schade. Hierin kan sprake zijn van vermogensschade zoals kosten ter voorkomen of beperking van schade (coaching trajecten of trajecten bij een psychiater bijvoorbeeld) of ander nadeel in de vorm van aantasting van eer of persoon. Het ingewikkelde aan de onrechtmatige daad en pesten is dat er een bewijslast is voor causaal verband tussen het pesten en de psychische schade. Hierin kan bijvoorbeeld een vaststelling van een psychisch expert of degelijk onderzoek uitkomst bieden. Het blijft echter lastig om aan te tonen dat pesten grotendeels psychische schade heeft veroorzaakt, vooral indien het een leerling betreft met meerdere problemen zoals autisme of gezinsproblemen thuis. Daarnaast moet bij directe toerekening ook verband worden aangetoond tussen het verkeerd handelen van de school en de schade. Hierin moet de eiser motiveren waarom de school tekortgeschoten is in de zorgplicht, waarom de genomen maatregelen niet voldoende waren en hoe dat tot schade heeft geleid.

Uit de jurisprudentie komen echter flinke beperkingen naar voren. Het blijkt erg lastig om een rechter te overtuigen dat de school tekortgeschoten is in hun zorgplicht. De rechter stelt hierbij dat een school een *inspanningsverplichting* en geen *resultaatverplichting* heeft. Daarnaast wordt de kwalitatieve toerekening, de aansprakelijkheid voor het pesten zelf, bijna volledig uitgesloten. De rechter stelt namelijk dat, gelet op de inspanningsverplichting, het enkele feit dat er gepest wordt niet voldoende is om aansprakelijkheid aan te nemen voor scholen. Dit betekent dat een school alleen de te verwachten maatregelen behoort te nemen. Uit de jurisprudentie blijkt dat deze maatregelen niet streng worden beoordeeld voor de scholen, het houden van gesprekken en/of verandering in de structuur van de klas, zoals het uit elkaar houden van pester en gepeste, worden als voldoende beschouwd. Daarbij dient wel vermeld te worden dat deze jurisprudentie ontstaan is vóór de invoering van nieuwe wetgeving omtrent het veiligheidsbeleid van scholen. Ondanks de nieuwe wetgeving is er echter nog geen jurisprudentie waarin een school aansprakelijk werd gesteld voor het pesten. Daarvoor is het belangrijk dat het slachtoffer een dossier bijhoudt met alle gevallen en al deze gevallen ook tijdig meldt bij de school. Indien de slachtoffer dit niet doet heeft de school geen mogelijkheid gehad tot correcte maatregelen. Daarnaast dient een slachtoffer goed te onderbouwen waarom de genomen maatregelen tekortschieten en welke maatregelen er wel genomen moesten worden. In de onderzochte pestprotocollen worden vooral de *no blame methode* en de *vijfsporenaanpak* gehanteerd op scholen. De bereidheid om straffen te geven aan pesters verschilt tussen de scholen, waar sommige scholen zelfs pesters niet willen straffen. Echter is na uitvoering van de *no blame methode* of het voeren van gesprekken er al snel aan de zorgplicht voldaan, afgaande op de jurisprudentie. De uitvoering kon helaas niet worden gecontroleerd in de praktijk. De scholen waren grotendeels dicht door COVID-19 lockdown en de Onderwijsinspectie was niet beschikbaar voor een digitaal of schriftelijk interview.

De conclusie en aanbevelingen die voortvloeien uit de analyse van buitenlandse wetgeving omtrent pesten, vergelijking van buitenlandse wetgeving met Nederlandse wetgeving omtrent pesten en interview met de juridische praktijk is als volgt:

Bij het informeren van slachtoffers en/of betrokkenen van pesten over de onrechtmatige daad als in 6:162 BW is het belangrijk aan te geven dat met de huidige jurisprudentie een school aansprakelijk stellen in beginsel weinig kans van slagen heeft. Hierbij is van belang;

- het benoemen dat het enkele feit dat gepest wordt niet voldoende is en dat alleen het handelen

van een school relevant is,

- de informatie over de inspanningsverplichting van de school,
- de informatie over het causale verband tussen de schade en zowel het pesten als het verkeerd handelen van de school, met daarbij de benoemde voorbeelden voor mogelijk bewijs,
- de informatie over de meldplicht van het pesten aan de school en het bijhouden van een 'pest-dossier' waarnaast vermeld moet worden dat de school in gelegenheid gesteld moet worden om de correcte maatregelen te treffen en,
- de informatie dat er voldoende moet worden onderbouwd dat de school niet heeft gehandeld volgens de zorgplicht en welke maatregelen er wel getroffen had moeten worden.

Met het oog op de verbetering van de rechtspositie van het slachtoffer kan het volgende veranderen:

- De Nederlandse wetgeving is, vooral op het gebied van strafrecht, erg limiterend over pesten. Zowel Duitse als Belgische en Zweedse wetgeving geven een uitgebreide omschrijving waar pesten onder kan vallen. In Nederland geldt alleen het discriminatieverbod en fysieke mishandeling als pesten. De Nederlandse wetgeving kan een bredere definitie introduceren waarmee slachtoffers meer juridische opties krijgen.
- De Zweedse wetgeving is het meest interessant, aangezien daar de wetgeving direct in de schoolwet is verwerkt. Zweedse leraren moeten bij signalen van pesten direct de directeur inlichten. De directeur krijgt vervolgens de taak om onderzoek in te stellen en de te verwachten maatregelen te nemen. De school moet daarnaast jaarlijks een plan opstellen omtrent het beleid voor 'misbruikbehandeling' en discriminatie waar jaarlijks verantwoording over gelegd moet worden. Deze wetgeving zorgt ervoor dat pestprotocollen binnen Nederland actief worden bekeken en dat de school jaarlijks met hun beleid over pesten bezig is.
- De juridische praktijk stelde vast dat een versoepeling van de bewijslast voor psychische schade van pesten de rechtspositie van slachtoffers kan verbeteren. Hierin werd een bewijslast naar model van het arbeidsrecht voorgesteld, waarin een groot gedeelte van de bewijslast bij de werkgever komt te liggen.
- Daarnaast is er meer jurisprudentie nodig. Hiermee kan worden vastgesteld wat juridisch wel en niet wordt goedgekeurd omtrent pesten. Daarnaast kan met nieuwe jurisprudentie gekeken worden welke veranderingen de nieuwe wetgeving brengt in de uitspraken van de rechters.
- Meer psychologisch onderzoek kan leiden tot een makkelijkere bewijslast voor slachtoffers van pesten. Meer onderzoek geeft de slachtoffers van pesten meer bewijs voor de psychologische effecten van pesten. Daarmee kan het causale verband tussen de schade en het pesten makkelijker worden aangetoond.
- Daarnaast kunnen er door dit onderzoek meerdere vervolgonderzoeken worden opgesteld waarvoor in dit onderzoek geen tijd of geen ruimte was. Hierbij is te denken aan een vervolgonderzoek naar de buitenlandse wetgeving, een vervolgonderzoek naar de nieuwe wetgeving en de effecten van de nieuwe wetgeving voor de jurisprudentie, een vervolgonderzoek naar de uitvoering van de pestprotocollen in de praktijk en de effectiviteit van niet straffen/de gebruikte methoden tegen het pesten of een vervolgonderzoek naar de effectiviteit van de aangedragen juridische aanbevelingen.

Inhoud

Hoofdstuk 1: inleiding	8
Paragraaf 1.1 doelstellingen, aanleiding en organisatie	8
Paragraaf 1.2 afbakening onderzoek.....	8
Paragraaf 1.3 centrale onderzoeksvraag en deelvragen	9
Paragraaf 1.4 verantwoording bronnen en methoden	9
1.4.1 Deskresearch methode	9
1.4.2 Deskresearch bronnen	10
1.4.3 Fieldresearch methode	11
1.4.4 Fieldresearch bronnen	11
Paragraaf 1.5 validiteit onderzoek	12
Paragraaf 1.5 Aanpassingen van het plan van aanpak.....	12
Paragraaf 1.6 Leeswijzer.....	13
Hoofdstuk 2: wat kan uit wetgeving, in het bijzonder artikel 6:162 BW, jurisprudentie en andere gezaghebbende rechtsbronnen worden herleid over aansprakelijkheid bij pesten op een middelbare school?	13
Paragraaf 2.1: inleiding onrechtmatige daad	13
Paragraaf 2.2 vereisten voor onrechtmatige daad	13
2.2.1: <i>Er moet sprake zijn van onrechtmatige daad als in lid 2 van 6:162 BW</i>	14
2.2.2: <i>Er moet sprake zijn van toerekenbaarheid als in lid 3</i>	15
2.2.3: <i>Er moet sprake zijn van schade</i>	16
2.2.4: <i>Er moet sprake zijn van causaal verband</i>	17
2.2.5: <i>Er moet voldaan zijn aan het relativiteitsvereiste</i>	18
Paragraaf 2.3 gevaarzetting onrechtmatige daad.....	18
2.3.1: <i>Gevaarzetting</i>	18
2.3.2: <i>Nalaten</i>	19
Paragraaf 2.4 plichten en vereisten middelbare scholen omtrent veiligheid op school	19
2.4.1: <i>Het veiligheidsbeleid</i>	20
2.4.2 <i>Zorgplicht</i>	21
2.4.3 <i>Onrechtmatige daad en zorgplicht</i>	21
Paragraaf 2.5 scholen en verantwoordelijkheid voor pesten	24
2.5.1: <i>Zorgplicht pesten</i>	24
2.5.2: <i>Jurisprudentie pesten en zorgplicht</i>	24
2.5.3 <i>Onrechtmatige daad pesten</i>	26
Paragraaf 2.6 juridische relevantie pestprotocol	28
2.6.1: <i>Rechtsstatus protocol</i>	28

2.6.2: Pestprotocol.....	29
Hoofdstuk 3: welke juridische kenmerken van pesten kunnen worden geformuleerd uit de nationale rechtsbronnen en Belgische, Duitse en Zweedse wetgeving?	30
Paragraaf 3.1 Inleiding.....	30
Paragraaf 3.2 Nationale wetgeving	30
Paragraaf 3.3 De praktijk.....	31
Paragraaf 3.4 Buitenlandse wetgeving.....	32
3.4.1: België	32
3.4.2: Zweden	32
3.4.3 Duitsland.....	33
3.4.4: Vergelijking buitenlandse wetgeving met Nederlandse wetgeving omtrent pesten	34
Hoofdstuk 4: hoe wordt er uitvoering gegeven aan pestprotocollen in de praktijk door middelbare scholen in Nederland?	36
Paragraaf 4.1 Inleiding.....	36
Paragraaf 4.2 Rode lijnen pestprotocollen.....	36
Paragraaf 4.3 Onderwijsinspectie	39
Hoofdstuk 5: conclusies	40
5.1 Conclusie deelvraag 1: wat kan uit wetgeving, in het bijzonder artikel 6:162 BW, jurisprudentie en andere gezaghebbende rechtsbronnen worden herleid over aansprakelijkheid bij pesten op een middelbare school?	40
5.2 Conclusie deelvraag 2: welke juridische kenmerken van pesten kunnen worden geformuleerd uit de nationale rechtsbronnen en Belgische, Duitse en Zweedse wetgeving?	41
5.3 Conclusie deelvraag 3: hoe wordt er uitvoering gegeven aan pestprotocollen in de praktijk door middelbare scholen in Nederland?	42
5.4 Conclusie hoofdvraag: In hoeverre zijn middelbare scholen in Nederland aansprakelijk op grond van artikel 6:162 BW voor schade die een leerling lijdt als hij op die school wordt gepest en hoe verhoudt deze aansprakelijkheid zich tot het actieve beleid inzake de pestprotocollen? 42	
Hoofdstuk 6: aanbevelingen	45
Hoofdstuk 7: discussie	46
Literatuurlijst	47
Jurisprudentielijst	48
Bijlagen	49
Bijlage A: Interviews	49
Bijlage B: adviesbrief	56
Bijlage C: plan van aanpak inclusief beoordelingsformulier(en).....	60

Hoofdstuk 1: inleiding

Paragraaf 1.1 doelstellingen, aanleiding en organisatie

In dit afstudeeronderzoek wordt de kans van slagen van de onrechtmatige daad, als in 6:162 BW, ten overstaande van middelbare scholen onderzocht in situaties van pesten. In dergelijke situaties is er sprake van pesten door leerlingen op een middelbare school waarin de school aangesproken wordt op haar verantwoordelijkheid voor de veiligheid op school. Aanleiding tot het onderzoek is de kennisvraag van stichting Stop Pesten Nu over de zorgplicht van middelbare scholen bij pesten en welke ruimte in de wetgeving bestaat voor het aansprakelijk stellen van middelbare scholen. Stichting Stop Pesten Nu is een stichting die zich inzet tegen pesten en daarin zowel slachtoffers als scholen bijstaat met kennis en trainingen. Op deze manier wil de stichting het pesten preventief aanpakken in Nederland en slachtoffers bij kunnen staan voor ondersteuning. Met de informatie uit het onderzoek kan stichting Stop Pesten Nu de dialoog aangaan met middelbare scholen en kan de stichting middelbare scholen bijstaan in een preventieve aanpak van pesten. Daarbij werd gevraagd naar een adviesbrief over de kans van slagen voor schadevergoedingen voor slachtoffers van pesten van hun scholen met daarbij aanbevelingen welke veranderingen de rechtspositie van het slachtoffer kunnen verbeteren.

Paragraaf 1.2 afbakening onderzoek

In dit onderzoek is een afbakening toegepast. Om het onderzoek te specificeren met het oog op de termijn voor het afstuderen is er besloten om te focussen op pesten op school, en dus niet het zogenaamde *cyberbullying*, en is er gekozen voor Nederlandse middelbare scholen. Binnen het onderzoek naar de praktijk is er gekozen om vijf advocaten te benaderen met specialisatie in civielrecht, daar het grootste gedeelte van het onderzoek zich in het civielrecht bevindt. Met vijf interviews kan er een rode draad worden getrokken over de juridische meningen in de praktijk over de aansprakelijkheid van scholen. In het onderzoek naar de buitenlandse wetgeving is gekozen voor Zweden, Duitsland en België omdat de culturen van deze landen veel op de Nederlandse cultuur lijken volgens de *country comparison tool* van Hofstede insights en deze landen ook lid van de EU zijn.¹ Er zijn vijf pestprotocollen onderzocht van middelbare scholen waaronder Christelijke, Katholieke en openbare scholen. Een voorwaarde voor de desbetreffende scholen was dat de school een openbaar pestprotocol moest hebben. De scholen zijn daarnaast ook benaderd voor interviews om de uitvoering nader te onderzoeken. Steekproefsgewijs werd er gekozen voor 5 scholen met daarin een combinatie van katholieke scholen en openbare scholen die verschillen van focus op veiligheid op school (volgens hun site). Door verschillende soorten scholen te onderzoeken kan er een algemene rode draad worden getrokken over de algemene aanpak van scholen bij pesten.

In het onderzoek wordt ook de juridische relevantie van pestprotocollen in de onrechtmatige daad onderzocht. Daarnaast wordt de Nederlandse aanpak en wetgeving omtrent pesten vergeleken met de aanpak en wetgeving in drie buitenlandse landen (België, Duitsland en Zweden). Daarmee kan de efficiëntie van de Nederlandse wetgeving omtrent pesten worden vergeleken. Als laatste wordt de aanpak van pesten door scholen in de praktijk gecontroleerd en onderzocht waardoor de aanpak in de praktijk vergeleken kan worden met de Nederlandse en buitenlandse wetgevingen. Daardoor ontstaat er een geheel juridisch beeld over de aansprakelijkheid van scholen bij pesten en kunnen er op basis van die vergelijkingen advies en aanbevelingen aan stichting Stop Pesten Nu worden gedaan.

---

¹ Hofstede Insights, Country comparison, Hofstede-insights.com, geraadpleegd op 31 augustus 2020

Paragraaf 1.3 centrale onderzoeksvraag en deelvragen

De centrale vraag van het onderzoek is:

In hoeverre zijn middelbare scholen in Nederland aansprakelijk op grond van artikel 6:162 BW voor schade die een leerling lijdt als hij op die school wordt gepest en hoe verhoudt deze aansprakelijkheid zich tot het actieve beleid inzake de pestprotocollen door middelbare scholen in Nederland?

De deelvragen om antwoord te geven op de centrale vraag zijn:

- Wat kan uit wetgeving, in het bijzonder artikel 6:162 BW, jurisprudentie en andere gezaghebbende rechtsbronnen worden herleid over aansprakelijkheid bij pesten op een middelbare school?
- Welke juridische kenmerken van pesten kunnen worden geformuleerd uit de nationale rechtsbronnen en Belgische, Duitse en Zweedse wetgeving?
- Hoe wordt er uitvoering gegeven aan pestprotocollen in de praktijk door middelbare scholen in Nederland?

Paragraaf 1.4 verantwoording bronnen en methoden

1.4.1 Deskresearch methode

De juridische theorie over de Nederlandse en buitenlandse wetgeving is verkregen door inhoud van wetgeving, jurisprudentie, media en literatuur te analyseren. Door relevante juridische informatie te analyseren werd een juridisch toetsingskader gevormd voor aansprakelijkheid van scholen op basis van artikel 6:162 BW. De informatie moet toepasbaar zijn op pesten op middelbare scholen in Nederland en de drie gekozen EU-lidstaten, wetgeving omtrent pesten in Nederland of de drie gekozen EU-lidstaten, de plichten van middelbare scholen omtrent de veiligheid op school in Nederland of de drie gekozen EU-lidstaten en de onrechtmatige daad en toepassing daarvan op middelbare scholen in Nederland. De bronnen die voor deze methode werden gebruikt zijn beoordeeld op juridische relevantie. De gekozen juridische theoretische bronnen moeten afkomstig zijn van een juridisch relevant auteur of relevante instelling. Een juridisch relevant auteur is een auteur die juridisch geschoold en werkzaam is, met voorkeur voor een auteur met de titel 'Meester in de rechten'. Een relevante instelling is een instelling met juridisch gecontroleerde informatie, zoals een kennisbank, of een organisatie met openbaar gezag, zoals een overheidsinstelling of afdeling van de overheid. Middels dit criterium wordt de juridische validiteit van de literatuur gehandhaafd. Daarnaast worden er pestprotocollen gebruikt van vijf Nederlandse scholen. Deze scholen zijn uitgekozen omdat ze een openbaar pestprotocol hebben. De scholen betreffen:

- het Anna maria van Schurman College te Franeker omdat dit een Christelijke instelling betreft die stelt te focussen op het sociale aspect voor hun leerlingen,
- het KSH College te Hoofddorp omdat het een openbare school betreft die stelt te focussen op de veiligheid op school,
- het Bonhoeffer College te Castricum omdat het een openbare school betreft die stelt te focussen op vertrouwen en verantwoordelijkheid,
- het Walburg College te Zwijndrecht omdat het een openbare school betreft die stelt zelfkritisch te zijn en als laatste,
- het CSG WesselGansfort College te Groningen omdat het een Christelijke instelling betreft die stelt bewust te zijn van hun invloed op de toekomst van leerlingen en daardoor betrokken leraren te hebben.

Doordat deze scholen allemaal een andere focus hebben kunnen er vergelijkingen gemaakt worden over welke aanpakken bij deze scholen hetzelfde zijn en daarmee als rode draad kunnen dienen om een beeld te schetsen van de algemene aanpak van scholen bij pesten in Nederland.

1.4.2 Deskresearch bronnen

De rechtsbronnen die gebruikt zijn voor het deskresearch betreffen;

- Burgerlijk Wetboek 6 waarin de onrechtmatige daad is beschreven en de wetgeving omtrent schade en schadevergoedingen is te vinden,
- het Wetboek van Strafrecht waarin de rechtvaardigingsgronden staan en waarmee een vergelijking wordt gemaakt met buitenlandse wetgevingen in hoofdstuk 3,
- de Wet op het voortgezet onderwijs met uitleg over de zorgplicht van scholen en andere plichten met betrekking tot de veiligheid op school,
- het Belgisch Strafwetboek voor vergelijking met het Nederlandse strafrecht,
- Skollagen (Zweedse onderwijswet) voor vergelijking met de Nederlandse Wet op voortgezet onderwijs,
- StGB (Duitse Wetboek van Strafrecht) voor vergelijking met het Nederlandse Strafrecht en
- jurisprudentie die per geval in de tekst wordt uitgelegd en waarvan een overzicht te vinden is in de jurisprudentielijst.

De literatuur die wordt gebruikt betreft;

- Cees van Dam, *Aansprakelijkheidsrecht*, hoogleraar aansprakelijkheidsrecht die uitleg geeft over het begrip 'zorgplicht',
- S.D. Lindenbergh, *Tekst en Commentaar Burgerlijk Wetboek*, hoogleraar civielrecht die uitleg geeft over de onrechtmatige daad.
- I. Timmer, A.L.A.M. Paffen, *Verbintenissenrecht begrepen*, literatuur vanuit de opleiding die uitleg geeft over de onrechtmatige daad,
- K.J.O. Jansen, *Groene Serie Onrechtmatige daad*, Wetenschappelijk medewerker bij de Hoge Raad die uitleg geeft over de onrechtmatige daad,
- T.F.E. Tjong Tjin Tai, *Nalaten als onrechtmatige daad*, hoogleraar privaatrecht die uitleg geeft over nalaten en onrechtmatige daad,
- A. van Verseveld. *DD 2019/24*, hoogleraar Strafrecht die uitleg geeft over mishandeling in het Strafrecht.

De gebruikte media in het onderzoek betreft;

- het pestprotocol van het Anna Maria van Schurman college die is uitgekozen omdat het een Nederlandse middelbare school is met een openbaar pestprotocol,
- het pestprotocol van het KSH College die is uitgekozen omdat het een Nederlandse middelbare school is met een openbaar pestprotocol,
- het pestprotocol van het Bonhoeffer College die is uitgekozen omdat het een Nederlandse middelbare school is met een openbaar pestprotocol,
- het pestprotocol van het Walburg College die is uitgekozen omdat het een Nederlandse middelbare school is met een openbaar pestprotocol,
- het pestprotocol van het CSG WesselGansfort College die is uitgekozen omdat het een Nederlandse middelbare school is met een openbaar pestprotocol,
- Centrum school en veiligheid, *Veiligheidsplan verplicht!*, een kennisbank over veiligheid op school met een uitleg van afspraken tussen scholen en werknemers over het veiligheidsplan,
- Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap, *Zorgplicht sociale veiligheid leerlingen op school*, uitleg van de overheid over de zorgplicht voor de sociale veiligheid van leerlingen op school volgens Nederlandse richtlijnen,
- Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap, *Veiligheid op scholen*, uitleg van de overheid over de zorgplicht die scholen dragen voor de veiligheid op hun school volgens Nederlandse richtlijnen,

- Advrecht.be, *Belaging of stalking*, een Belgisch juridisch kennisbank met uitleg over het Belgische begrip van belaging of stalking,
- Prebes, *Strafbaarstelling pesten: vergis u niet van strafwetboek*, online Belgisch kenniscentrum met uitleg over het ontstaan van Belgische wetgeving omtrent pesten,
- Skolverket, *Kränkande behandling, mobbning och diskriminering*, Zweeds Nationaal Agentschap voor Onderwijs die uitleg geeft over de wetgeving omtrent pesten in de Zweedse schoolwet,
- Johannes Schaack, *Mobbing in der Schule: diese möglichen haben betroffene*, redacteur van Duits juridische kennisbank met meer uitleg over pesten in Duitse wetgeving.
- Anwalt, *Verleumdung – was sie wissen und beachten müssen!*, Duitse juridische kennisbank met informatie over de begrippen in het Strafrecht en,
- Onderwijsinspectie, *Populaire onderwerpen – Aandacht voor pesten*, overheidsinstelling met uitleg over hun taken binnen de controle van pestprotocollen.

1.4.3 Fieldresearch methode

De methoden voor het onderzoek van de praktijk van de juridische theorie en het beleid van scholen bij pesten in Nederland is er gekozen voor interviews. Door het ondervragen van juridische experts kan er relevante informatie voor het onderzoek worden gevonden over de werking van de juridische theorie over pesten in de praktijk. De praktische bronnen, de interviews met advocaten en verantwoordelijken voor pestprotocollen, moeten relevant zijn voor de praktijk. Om ervoor te zorgen dat de interviews met advocaten relevant zijn voor de praktijk van het onderzoek is er gekozen voor advocaten met specialisatie binnen het civielrecht. Het juridische gedeelte van het onderzoek bevindt zich grotendeels in het civielrecht. Daardoor zijn advocaten met specialiteit binnen deze afdeling van het recht het meest gezaghebbend voor de werking van de juridische theorie uit het onderzoek in de praktijk. Door de interviews op semigestructureerde wijze te ontwerpen worden de experts ook deels informant doordat zij ook ruimte hebben voor hun professionele mening en eigen inzichten. Op die manier wordt getracht ook verbeteringen vanuit de praktijk voor de rechtspositie van slachtoffers van pesten in de Nederlandse wetgeving op te kunnen stellen.

Om de interviews met scholen relevant voor de praktijk te maken is er gekozen om scholen te interviewen die een pestprotocol handhaven en op hun site vermelden. De keuze voor interviews wordt daarbij afgebakend op Nederlandse scholen omdat het praktijkonderzoek naar pestprotocollen toepassing heeft op Nederlandse wetgeving. Zoals al eerder beschreven zijn de scholen gekozen om de verschillen in hun focus binnen de veiligheid op school en om de verschillen in hun instellingen (zijnde openbare en Christelijke instellingen). Daarmee geven de scholen een rode draad over de maatregelen en aanpak bij pesten door verschillende middelbare scholen in Nederland. Er is getracht een observatie methode te regelen met scholen voor een breder beeld van het beleid van scholen bij pesten in de praktijk. Dit was helaas door de COVID-19 uitbraak niet mogelijk ten tijde van het onderzoek.

1.4.4 Fieldresearch bronnen

De advocaten waarmee een interview wordt gehouden betreffen:

- Roethof advocaten te Arnhem gezien hun specialisatie op het gebied van civielrecht,
- Loos & Boukema advocaten te Amsterdam hun ervaring binnen de onrechtmatige daad als aangegeven op hun site,
- Ausma de Jong advocaten te Utrecht gezien hun specialisatie en ervaring binnen het civielrecht,
- Reynaerde Advocaten te Amsterdam gezien zij melden dat de heer Gardeslen het contactpunt is voor civielrecht en zij stellen dat hij ervaring heeft binnen de onrechtmatige daad en jeugdrecht en,
- Daniels advocatuur te Arnhem gezien de vermelde ervaring en specialisatie binnen civielrecht.

De scholen waarmee een interview wordt gehouden betreffen de scholen waarbij het pestprotocol ook is onderzocht. Voor nader uitleg over deze scholen, zie 1.4.1 en 1.4.2. Daarnaast wordt er getracht een interview te houden met de Onderwijsinspectie gezien hun controlerende functie voor de pestprotocollen.

Paragraaf 1.5 validiteit onderzoek

Helaas bleek het niet mogelijk om met een groot aantal van de advocaten en scholen een interview te houden. Scholen gaven grotendeels aan dat er door COVID-19 teveel drukte is voor een interview.² Advocaten reageerde grotendeels, ook na verschillende aanmaningen, niet op de verzoeken voor interviews. De Onderwijsinspectie gaf ook aan teveel drukte te ervaren door COVID-19 om een interview te houden. Op een ingediende vragenlijst is geen antwoord gekomen vanuit de Onderwijsinspectie.³ Hierdoor moet helaas worden geconcludeerd dat de validiteit van het fieldresearch niet gehandhaafd is. Met één interview met een advocaat valt geen rode draad over de juridische praktijk te trekken. Met twee interviews met de uitgekozen scholen is er ook geen rode draad over de praktijk van de pestprotocollen te trekken. Daarnaast is er ook geen uitkomst over de controle van de pestprotocollen zonder interview met de Onderwijsinspectie. Voor zover mogelijk zijn hieruit conclusies getrokken. Bij dergelijke conclusies is bij deze wel de kanttekening dat niet valide uitkomsten betreffen. Het deskresearch is wel volledig uitgewerkt en daarin is het wel gelukt om de validiteit te handhaven door, overeenkomstig plan van aanpak, juridisch relevante jurisprudentie en bronnen te gebruiken.

Paragraaf 1.5 aanpassingen van het plan van aanpak

De aanpassingen ten opzichte van het originele plan van aanpak (bijlage ..) betreffen het volgende:

- De centrale vraag is aangepast zodat ook de koppeling naar het praktijkonderzoek helder is.
- Er zijn andere en/of meer bronnen gebruikt voor het onderzoek. Dit is met het oog op juridische relevantie of nieuwe uitkomsten (vergeleken met het vooronderzoek in de probleemanalyse) in het onderzoek.
- In de discussie is een reflectie op de methoden opgenomen.
- De doelstelling betreft nu ook aanbevelingen over de positie van het slachtoffer naar aanleiding van een gesprek met de praktijkbegeleider. Hierbij is meer focus op aanbevelingen over de positie van het slachtoffer gezet in plaats van het formuleren van een definitie voor pesten.
- Er is meer focus op pestprotocollen in de theorie gekomen, omdat tijdens het onderzoek bleek dat een pestprotocol relevantie kan hebben binnen de onrechtmatige daad. Dit kwam omhoog door gevonden relevante jurisprudentie en literatuur.
- Er is getracht andere advocaten en scholen te kiezen en regelen voor interviews overeenkomstig de plannen voor het fieldresearch. Dit heeft helaas geen resultaten opgeleverd.
- Er is getracht om observatie over de uitvoering van pestprotocollen in de praktijk te regelen, waarbij in het plan van aanpak nog de afweging werd gemaakt over de privacy van de leerlingen. Er werd alsnog voor observatie gekozen omdat de interviews niet als objectief te kwalificeren zijn en er voor een breder beeld van de praktijk meer onderzoek nodig was. Helaas was door de COVID-19 uitbraak er geen mogelijkheid tot observatie bij de middelbare scholen in Nederland.
- Het onderzoek naar de rechtsstatus van scholen en de eventuele verplichting tot handhaving is uit het onderzoek gehaald, daar het onderzoek teveel ruimte in beslag nam en niet effectief voor de

---

² Bijlage A, A4 t/m A6

³ Bijlage A, A7: interview met Onderwijsinspectie

hoofdvraag was. In plaats daarvan is er onderzoek gedaan naar de rol van het pestprotocol binnen de onrechtmatige daad toegepast op pesten.

Paragraaf 1.6 Leeswijzer

Het theoretische onderzoek naar de onrechtmatige daad, aansprakelijkheid van scholen op basis van de onrechtmatige daad en overige mogelijkheden voor schadevergoeding of handhaving is te vinden in hoofdstuk 1 van het onderzoek. In hoofdstuk 2 wordt dieper ingegaan op de definiëring van pesten binnen de Nederlandse en buitenlandse wetgeving en worden de definiëringen en bepalingen met elkaar vergeleken. In deze hoofdstukken worden de theorie en praktijk ondersteund door interviews met Nederlandse civielrecht advocaten. In hoofdstuk 3 wordt de aanpak van het pesten door middelbare scholen in Nederland gecontroleerd. Dit onderzoek wordt gebaseerd op pestprotocollen van de eerdergenoemde vijf scholen. Ter aanvulling van de pestprotocollen worden de scholen ook benaderd voor nadere toelichting op het pestprotocol en de invulling van het pestprotocol in de praktijk.

Hoofdstuk 2: wat kan uit wetgeving, in het bijzonder artikel 6:162 BW, jurisprudentie en andere gezaghebbende rechtsbronnen worden herleid over aansprakelijkheid bij pesten op een middelbare school?

Paragraaf 2.1: inleiding onrechtmatige daad

In deze deelvraag wordt een juridisch kader omtrent aansprakelijkheid van middelbare scholen bij pesten uiteengezet. Eerst wordt de wetgeving omtrent artikel 6:162 BW, de onrechtmatige daad, onderzocht. Hiermee ontstaat een volledig beeld over de relevante wetgeving voor de onrechtmatige daad. De relevante wetgeving wordt verder onderzocht naar de toepasbaarheid van de wetgeving op middelbare scholen bij pesten. Hiermee ontstaat een toepasbaar juridisch kader omtrent onrechtmatige daad op middelbare scholen bij pesten.

Paragraaf 2.2 vereisten voor onrechtmatige daad

In artikel 6:162 BW is de onrechtmatige daad beschreven. In lid 1 van het artikel is omschreven dat hij die toerekenbaar een onrechtmatige daad pleegt jegens een andere persoon verplicht is om de schade te vergoeden. In leden 2 en 3 wordt uitgelegd wanneer een onrechtmatige daad toerekenbaar is aan een persoon. In lid 2 van het artikel wordt uitgelegd dat een onrechtmatige daad een inbreuk op een recht en een doen of nalaten in strijd met een wettelijke plicht moet zijn. Ook als de persoon doet of nalaat met hetgeen volgens ongeschreven recht in het maatschappelijk verkeer betaamd kan er sprake zijn van onrechtmatige daad. Hierbij kan echter sprake zijn van de aanwezigheid van een rechtvaardigingsgrond. Lid 3 rekent een onrechtmatige daad toe aan een persoon als de onrechtmatige daad te wijten is aan zijn schuld of aan een oorzaak welke krachtens de wet of de in het verkeer geldende opvattingen voor zijn rekening komt. In 6:163 BW staat aangevuld dat er geen verplichting tot schadevergoeding bestaat wanneer de geschonden norm niet strekt tot bescherming tegen de schade zoals de benadeelde die heeft geleden. Het voorgaande valt samen te vatten als vijf vereisten voor aansprakelijkheid op grond van onrechtmatige daad, namelijk dat er:

- sprake moet zijn van een onrechtmatige daad als in lid 2,
- er sprake moet zijn van toerekenbaarheid als in lid 3,
- er sprake moet zijn van schade,
- er sprake moet zijn van een causaal verband tussen de schade en de onrechtmatige daad en,

- er voldaan moet worden aan het relativiteitsvereiste van de onrechtmatige daad als in 6:163 BW. Er zal per vereiste dieper ingegaan worden op de relevante wetgeving.

2.2.1: Er moet sprake zijn van onrechtmatige daad als in lid 2 van 6:162 BW

In lid 2 wordt er dieper ingegaan op wat als een onrechtmatige daad wordt omschreven. Een onrechtmatige daad moet een inbreuk op een recht, een doen of nalaten in strijd met een wettelijke plicht of een doen of nalaten in strijd met hetgeen volgens ongeschreven recht in het maatschappelijk verkeer betaamd is. Als een doen of nalaten van een persoon te kwalificeren valt als een van voorgaande vormen van onrechtmatige daad wordt er voldaan aan de eerste eis voor aansprakelijkheid op grond van onrechtmatige daad.

Volgens mr. S.D. Lindenbergh zijn twee soorten rechten te onderscheiden waar inbreuk op gemaakt kan worden. Dit zijn persoonlijkheidsrechten en vermogensrechten. Onder persoonlijkheidsrechten vallen o.a. het recht op leven, het recht op lichamelijke integriteit, het recht op vrijheid, het recht op privacy en het recht op een goede naam. Onder het vermogensrecht vallen absolute rechten huur- en pachtrecht. Er is ook sprake van een inbreuk wanneer rechten worden gebruikt die de exclusieve bevoegdheid van de rechthebbende of het genot, beschikking of gebruik van de rechthebbende belemmeren.⁴

De tweede vorm van onrechtmatige daad is het doen of nalaten in strijd met een wettelijke plicht. Een wettelijke plicht is een plicht die door de Nederlandse wetgever of een ander daartoe bevoegd Nederlands overheidsorgaan is vastgelegd. Dit kan dus in de Nederlandse wetgeving te vinden zijn maar ook in Ministeriële besluiten of kamerstukken. Mr. S.D. Lindenbergh voert aan dat het verweer tegen handelen in strijd met een wettelijke plicht vaak de grond van het relativiteitsvereiste is als in artikel 6:163 BW.⁵ Om aansprakelijkheid aan te tonen is het dus belangrijk om het relativiteitsvereiste te behandelen in de aansprakelijkheidsstelling. Over het relativiteitsvereiste wordt later in dit hoofdstuk meer uitgelegd.

De derde en laatste vorm van onrechtmatige daad is het doen of nalaten in strijd met ongeschreven recht. Het ongeschreven recht is uitgebreid en kan veel mogelijkheden bevatten. Voor dit vereiste zal dus jurisprudentie erg belangrijk zijn. In jurisprudentie kan bijvoorbeeld bepaald zijn dat een handeling in strijd is, of in strijd kan zijn, met ongeschreven recht.⁶ Deze vorm kan uitgelegd worden als het onvoorzichtig of onzorgvuldig handelen van iemand waardoor schade bij andere ontstaat. Het niet handelen zoals in de Nederlandse maatschappij van een verantwoordelijke burger mag worden verwacht. Zoals al eerder gezegd is jurisprudentie erg belangrijk voor deze vorm. De rechter oordeelt namelijk zelf wanneer iemand in strijd ongeschreven recht handelt. Dit gebeurt naar actuele normen en waarden in de Nederlandse maatschappij.⁷

Voor de onrechtmatigheid is het juridische begrip rechtvaardigingsgrond belangrijk. Er is namelijk

---

⁴ S.D. Lindenbergh, *Tekst en Commentaar Burgerlijk Wetboek, Onrechtmatige daad bij: Burgerlijk Wetboek Boek 6, Artikel 162 [Onrechtmatige daad]*, aantekening 2 sub b, Rechtsorde.nl, 3 september 2020

⁵ S.D. Lindenbergh, *Tekst en Commentaar Burgerlijk Wetboek, Onrechtmatige daad bij: Burgerlijk Wetboek Boek 6, Artikel 162 [Onrechtmatige daad]*, aantekening 2 sub c, Rechtsorde.nl, 3 september 2020

⁶ S.D. Lindenbergh, *Tekst en Commentaar Burgerlijk Wetboek, Onrechtmatige daad bij: Burgerlijk Wetboek Boek 6, Artikel 162 [Onrechtmatige daad]*, aantekening 2 sub d, Rechtsorde.nl, 3 september 2020

⁷ I. timmer, A.L.A.M. Paffen, *Verbintenissenrecht begrepen*, pagina 221, zesde druk, Den Haag: Boom juridische uitgevers 2015

geen sprake van een onrechtmatige daad indien er een geslaagd beroep kan worden gedaan op een rechtvaardigingsgrond. Een rechtvaardigingsgrond neemt de wederrechtelijkheid van de daad weg. De rechtvaardigingsgronden betreffen noodweer, overmacht, bevoegd gegeven bevel en toestemming van de benadeelde. Bij noodweer, als vermeld in artikel 41 lid 1 Sr, is er sprake van een gerechtvaardigde fysieke verdediging. Bij overmacht, als in artikel 40 Sr, gaat het over de noodtoestand waarin gerechtvaardigd gehandeld wordt ten behoeve van een hoger doel. Het bevoegd gegeven bevel, te vinden in artikel 43 lid 1, ziet toe op het handelen in naam van een ambtenaar. Een voorbeeld hiervan kan de sleutelsmid zijn die op bevel van de politie een deur opent. Indien de aansprakelijke toestemming heeft van de benadeelde is er ook een rechtvaardigingsgrond. Er is hier sprake van een overeenkomst die de schade rechtvaardigt.⁸

2.2.2: Er moet sprake zijn van toerekenbaarheid als in lid 3

Lid 3 van artikel 6:162 BW gaat dieper in op de toerekenbaarheid van de onrechtmatige daad. In het lid wordt uitgelegd dat voor de vraag over de toerekenbaarheid bij een onrechtmatige daad belangrijk is dat de persoon die aansprakelijk wordt gesteld schuld moet hebben aan de onrechtmatige daad of aan een oorzaak van de onrechtmatige daad die krachtens de wet of volgens het in de verkeer geldende opvattingen voor zijn rekening komt.

Indien er een beroep wordt gedaan op toerekenbaarheid door schuld is het ook belangrijk om naar de schulduitsluitingsgronden te kijken. Hoewel schulduitsluitingsgronden strafrecht betreft, en niet het privaatrecht waar de onrechtmatige daad zich in bevindt, kan de verkeersopvatting bepalen dat schuld de dader niet wordt toegerekend. Indien er een succesvol beroep wordt gedaan op de schulduitsluitingsgronden als in artikel 41 lid 2 en 43 lid 2 Sr is er redelijkerwijs ook geen schuld bij de vraag voor onrechtmatige daad. Artikel 41 lid 2 en artikel 43 lid 2 Sr betreffen de schulduitsluitingsgronden van noodweerexces en het ter goeder trouw onbevoegd gegeven ambtelijk bevel.⁹

Naast directe schuld kan onrechtmatige daad dus ook worden toegerekend aan een persoon als een oorzaak van de onrechtmatige daad aan hem aan te rekenen is. Dit kan krachtens de wet zijn of op basis van in het verkeer geldende opvattingen. Deze opvattingen betreffen ontvankelijke aannames, zo geeft mr. S.D. Lindenbergh de voorbeelden van een beroepsfout als gevolg van een onervaren arts of een verkeersongeval als gevolg van een onervaren bestuurder.¹⁰ Krachtens de wet heeft dit bijvoorbeeld betrekking op artikel 6:165 BW en artikel 6:164 BW. In artikel 6:165 BW wordt bepaald dat een geestelijke of lichamelijke beperking de onrechtmatige daad niet opheft. Hiervoor is het wel belangrijk volgens het artikel dat de persoon 14 jaar of ouder is en er sprake is van een 'als doen te beschouwen gedraging'. Dit betekent dat in dergelijke situaties een onrechtmatige daad op basis van nalaten wel wordt opgeheven. Het vereiste van 14 jaar of ouder valt uit te leggen door artikel 6:164 BW, waarin staat dat een gedraging van een kind jonger dan 14 jaar niet aan hem als onrechtmatige daad kan worden toegerekend. In dat geval is volgens artikel 6:169 lid 1 BW degene die het voogdij of ouderlijk gezag heeft over het kind aansprakelijk.

---

⁸ I. timmer, A.L.A.M. Paffen, *Verbintenissenrecht begrepen*, pagina 230, zesde druk, Den Haag: Boom juridische uitgevers 2015

⁹ S.D. Lindenbergh, *Tekst en Commentaar Burgerlijk Wetboek, Onrechtmatige daad bij: Burgerlijk Wetboek Boek 6, Artikel 162 [Onrechtmatige daad]*, aantekening 4 sub b, Rechtsorde.nl, 3 september 2020

¹⁰ S.D. Lindenbergh, *Tekst en Commentaar Burgerlijk Wetboek, Onrechtmatige daad bij: Burgerlijk Wetboek Boek 6, Artikel 162 [Onrechtmatige daad]*, aantekening 4 sub d, Rechtsorde.nl, 3 september 2020

De aard van de aansprakelijkheid is belangrijk voor de toerekening van de onrechtmatige daad. Het gaat hierbij namelijk ook over de kwalitatieve aansprakelijkheid. Kwalitatieve aansprakelijkheid is een onrechtmatige daad die niet door de aansprakelijke persoon zelf is gepleegd. Dergelijke aansprakelijkheid wordt minder snel toegerekend dan de 'gewone' onrechtmatige daad waarbij de dader de onrechtmatige daad zelf heeft gepleegd.¹¹ De aard van de aansprakelijkheid kan echter ook bepalen dat de aansprakelijkheid zwaarder wordt aangerekend. In de zaak De Heel-Korver werd bepaald dat aansprakelijkheid die voortvloeit uit het schenden van een veiligheidsnorm voor personen zwaarder wordt beoordeeld.¹² Het ging in deze zaak om een patiënt die uit bed viel na het ontwaken uit narcose. Hoewel de schade die de patiënt aan zijn sleutelbeen opliep voorzienbaar was, was het niet voorzienbaar dat de patiënt door de val blind werd. Omdat er echter een norm was geschonden die de veiligheid van personen beschermde, werd de schade wel toegerekend. Daarmee vormt deze jurisprudentie een belangrijke aanvulling aan de aansprakelijkheid voor de onrechtmatige daad. Er valt hier ook te stellen dat er een zorgplicht was van het ziekenhuis. Bij een zorgplicht gaat het om het relatieve begrip van zorg.¹³ Daarmee wordt bedoeld dat er wordt gekeken naar het risico en de te betrachten zorg. Zorg wordt vereist van een instelling of persoon als het risico boven het 'maatschappelijk geaccepteerde niveau' stijgt.¹⁴

2.2.3: Er moet sprake zijn van schade

In lid 1 van artikel 6:162 BW staat vermeld dat degene die de onrechtmatige daad kan worden toegerekend aansprakelijk is voor de schade die de ander dientengevolge lijdt. Dit betekent wel dat er dus sprake moet zijn van schade om te vergoeden. Zonder schade kan artikel 6:162 niet van toepassing zijn.¹⁵ In artikel 6:95 BW staat vermeld dat schade op te splitsen is in twee vormen; vermogensschade en ander nadeel. In artikel 6:97 BW wordt gemeld dat de schade wordt begroot door de rechter, en voor zover de schade niet kan worden begroot de rechter de schade zal inschatten.

Vermogensschade wordt verder behandeld in artikel 6:96 BW. In lid 1 van het artikel wordt uitgelegd dat deze vorm van schade zowel geleden verlies als gederfde winst kan betreffen. De schade in lid 1 wordt uitgebreid in lid 2. Lid 2 maakt ook kosten ter voorkoming of beperking van schade, kosten voor vaststelling van schade en aansprakelijkheid en kosten voor verkrijging van voldoening buiten rechte toegankelijk onder vermogensschade.

In artikel 6:106 BW gaat de wetgever dieper in op het begrip *ander nadeel*. Lid 1 van het artikel stelt welke schade, die niet onder vermogensschade valt, toegankelijk is als schade. De schadevergoeding voor deze schade zal naar billijkheid worden vastgesteld door de rechter. Sub a van het lid stelt dat er recht is op een vergoeding als de aansprakelijke persoon het oogmerk had om de geleden schade toe te brengen. In sub b is te vinden dat lichamelijk letsel, beschadigingen in eer of goede en elke andere wijze waarin iemand in zijn persoon is aangetast open staat voor een vergoeding. In sub c wordt de vergoeding open gezet voor beschadiging in de nagedachtenis van een overleden persoon toegebracht op echtgenoot of tweede graad bloedverwanten. In dit artikel is er sprake van

---

¹¹ I. timmer, A.L.A.M. Paffen, *Verbintenissenrecht begrepen*, pagina 270, zesde druk, Den Haag: Boom juridische uitgevers 2015

¹² HR 13 januari 1996, NJ 1997, 175

¹³ Cees van Dam, *Aansprakelijkheidsrecht*, Boom juridisch, derde druk, bladzijde 64

¹⁴ Cees van Dam, *Aansprakelijkheidsrecht*, Boom juridisch, derde druk, bladzijde 68

¹⁵ I. timmer, A.L.A.M. Paffen, *Verbintenissenrecht begrepen*, pagina 219, zesde druk, Den Haag: Boom juridische uitgevers 2015

*immateriële schade.*¹⁶

De schade die door de rechter wordt berekend op grond van artikel 6:98 BW gebeurt in het algemeen met redelijke toerekening. Dit houdt in dat niet de volledige schade van de onrechtmatige daad vergoed hoeft te worden. Alleen de schade die redelijkerwijs kan worden toegerekend aan de dader wordt vergoed.¹⁷ Om vast te stellen of de schade redelijkerwijs toerekenbaar is wordt gekeken naar of de schade voorzienbaar was. Hoe meer de schade te voorzien was, hoe meer het de dader aan te rekenen is.¹⁸

In artikel 6:101 BW, artikel 6:102 BW en artikel 6:109 BW wordt de vergoeding voor schade ook verder gelimiteerd door de begrippen eigen schuld, medeschuld en matiging. Artikel 6:101 BW legt uit dat de schadevergoeding wordt verminderd in het geval dat de benadeelde zelf ook verantwoordelijk voor de schade is. In lid 1 van het artikel staat dat de rechter op grond van billijkheid het gedeelte van de schade waarvan de benadeelde zelf verantwoordelijk is minder zwaar kan laten meewegen. Bij medeschuld als in artikel 6:102 BW wordt bepaald dat indien twee of meer personen verantwoordelijk zijn voor een onrechtmatige daad de aansprakelijke personen hoofdelijk aansprakelijk zijn voor alle schade. Het gaat daarbij wel om het feit dat de aansprakelijke buiten vereniging samen aansprakelijk zijn. Het gaat dus om een geval waarin twee of meer personen zonder samenwerking allebei een onrechtmatige daad hebben veroorzaakt.¹⁹ Het derde begrip, matiging, wordt uitgelegd in artikel 6:109 BW als de bevoegdheid van de rechter om de schadevergoeding te matigen indien de vergoeding tot onaanvaardbare gevolgen leidt. Hierbij dient er dus een beoordeling van de rechter te volgen over waarom de toerekening zal leiden tot onaanvaardbare gevolgen.

2.2.4: Er moet sprake zijn van causaal verband

In lid 1 van artikel 6:162 BW staat dat de schuld vergoed moet worden die de ander *dientengevolge* lijdt. Dit woord geeft aan dat de schade in verband moet staan met de onrechtmatige daad.²⁰ Causaal verband komt in de wetgeving terug in artikel 6:98 BW. Hierin wordt herhaald dat de schade waarvan een vergoeding wordt geëist in direct verband moet staan met de gebeurtenis waarop de aansprakelijkheid van de schuldenaar berust. Daar er verder geen uitzondering staat over de bewijslast zal dit bewezen moeten worden door de eiser, als uitgelegd in artikel 150 van het Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering. In artikel 6:99 BW is de enige uitzondering van de bewijslast te vinden voor het causaal verband. Dit artikel stelt dat indien de schade het gevolg is van twee of meer gebeurtenissen, waarbij elke gebeurtenis en andere aansprakelijke heeft, en vast staat dat ten minste een van deze gebeurtenissen de schade heeft veroorzaakt de bewijslast wordt omgedraaid. In dit geval wordt er vanuit gegaan dat de gebeurtenissen causaal verband hebben en moet de andere aansprakelijke bewijzen dat dit niet het geval is.

---

¹⁶ I. timmer, A.L.A.M. Paffen, *Verbintenissenrecht begrepen*, pagina 220, zesde druk, Den Haag: Boom juridische uitgevers 2015

¹⁷ I. timmer, A.L.A.M. Paffen, *Verbintenissenrecht begrepen*, pagina 232, zesde druk, Den Haag: Boom juridische uitgevers 2015

¹⁸ I. timmer, A.L.A.M. Paffen, *Verbintenissenrecht begrepen*, pagina 270, zesde druk, Den Haag: Boom juridische uitgevers 2015

¹⁹ I. timmer, A.L.A.M. Paffen, *Verbintenissenrecht begrepen*, pagina 273, zesde druk, Den Haag: Boom juridische uitgevers 2015

²⁰ I. timmer, A.L.A.M. Paffen, *Verbintenissenrecht begrepen*, pagina 231, zesde druk, Den Haag: Boom juridische uitgevers 2015

2.2.5: Er moet voldaan zijn aan het relativiteitsvereiste.

Artikel 6:163 BW levert een belangrijke bijdrage aan de onrechtmatige daad. Dit vereiste stelt dat er geen verplichting tot schadevergoeding ontstaat indien de geschonden norm niet strekt tot bescherming tegen de schade zoals de benadeelde die heeft geleden.²¹ Hierbij kan gedacht worden aan een gammel huisje dat instort door de trillingen van een auto die te snel over de dijk heen rijdt. Omdat de snelheidsnorm toeziet op verkeersveiligheid is dit niet relatief aan de schade die de eigenaar van het huisje leidt.²² Hiermee is het dus belangrijk dat er achterhaald wordt wat de bedoeling is geweest van de wetgever met de wetgeving die overtreden is door de daad. Echter valt er dan wel de mogelijkheid open van handelen met het ongeschreven recht, indien in de situatie duidelijk in strijd met de verwachte maatschappelijke zorgvuldigheid wordt gehandeld.²³

Paragraaf 2.3 gevaarzetting onrechtmatige daad

Er is veel wetgeving, jurisprudentie en andere belangrijke bronnen die de onrechtmatige daad aanvullen of uitbreiden. De onrechtmatige daad bij gevaarzetting is daar een voorbeeld van. Dit valt niet zozeer onder de vereisten van de onrechtmatige daad maar gaan over wat er mogelijk is met de onrechtmatige daad en wat er niet mogelijk is in de praktijk. Hierna zal verder ingegaan worden op de term gevaarzetting voor de onrechtmatige daad.

2.3.1: Gevaarzetting

Een persoon kan verantwoordelijk zijn voor schade uit gevaarzetting. Veruit de belangrijkste wetgeving voor onrechtmatige daad door gevaarzetting is de jurisprudentie in het Kelderluik-arrest. In dit arrest viel de benadeelde in de kelder doordat de leverancier van dranken het luik open had laten staan. De Hoge Raad heeft in deze zaak belangrijke voorwaarden omschreven voor wanneer er sprake kan zijn van onrechtmatige daad door gevaarzetting. Dit betreft:

- de te verwachten mate van oplettendheid van mensen in de omgeving van de situatie,
- hoe groot de kans is dat er in die situatie ongevallen ontstaan,
- de ernst van de ongevallen die uit die situatie kunnen ontstaan en,
- de vraag hoe makkelijk voorzorgsmaatregelen genomen konden worden.

Het is dus belangrijk bij de beoordeling van onrechtmatige daad door gevaarzetting om te benoemen waarom de gevaarzetting aan deze criteria voldoet.²⁴

De gevaarzetting wordt verder verscherpt met het Jetblast arrest. In dit arrest werd de vraag beantwoord of een waarschuwing kan worden beschouwd als een voldoende voorzorgsmaatregel. In dit arrest werd een vrouw die bij het vliegveld naar opstijgende vliegtuigen keek weggeblazen door een 'jetblast'. Hierdoor liep de benadeelde schade op. Het vliegveld had borden geplaatst waarin gewaarschuwd wordt voor dergelijke situaties. De Hoge Raad oordeelt dat bepalend is of er te verwachten valt dat de waarschuwing leidt tot verandering in het handelen of nalaten van de persoon waardoor het gevaar wordt vermeden. Indien er dus wordt verteld dat er wel gewaarschuwd is dient er op basis van deze jurisprudentie ook gekeken te worden naar of de

---

²¹ K.J.O. Jansen, *Relativiteitsvereiste*, A4 Begripsomschrijvingen, in: C.J.J.M. Stolker, *Groene Serie Onrechtmatige daad*, Deventer: Wolters Kluwer

²² I. timmer, A.L.A.M. Paffen, *Verbintenissenrecht begrepen*, pagina 234, zesde druk, Den Haag: Boom juridische uitgevers 2015

²³ I. timmer, A.L.A.M. Paffen, *Verbintenissenrecht begrepen*, pagina 234, zesde druk, Den Haag: Boom juridische uitgevers 2015

²⁴ HR 5 november 1965, NJ 1966, 136

waarschuwing effectief is in het voorkomen van het gevaar.²⁵

Dit houdt overigens niet in dat elke gevaarstelling onrechtmatig is. Uit jurisprudentie is gebleken dat het samen te vatten is als 'of de waarschijnlijkheid van een ongeval als gevolg van het gevaar zettende gedrag zo groot is, dat de dader zich naar maatstaven van zorgvuldigheid van dat gedrag had moeten houden'.²⁶ Een gegeven voorbeeld hiervan is een zaak over een meisje dat na bloedafname in het ziekenhuis flauwvalt en letsel oploopt. Hierin oordeelde de Hoge Raad dat niet iedere geringe mogelijkheid van het flauwvallen van patiënten het ziekenhuis tot maatregelen verplicht.²⁷

2.3.2: Nalaten

Een persoon kan ook aansprakelijk zijn op basis van een nalaten. Er kan hierbij ook gesproken worden van een fout-aansprakelijkheid, er had in die situatie anders gehandeld moeten worden. Er had in die situatie bij het geval van aansprakelijkheid op nalaten namelijk ingegrepen moeten worden. Het nalaten is onderverdeeld in drie categorieën, namelijk een verplichting tot handelen op een eerder doen, verantwoordelijkheid tot zorg over een object of persoon en zuiver nalaten.²⁸

Het handelen op een eerder doen wordt uitgelegd als een zorgvuldigheid vanwege het beginnen van een handeling. Mr. Tjong Tjin Tai geeft het voorbeeld van de handeling om te autorijden heeft de zorgvuldigheid om te remmen voor een overstekende voetganger. Doordat de persoon is gaan rijden, heeft hij de zorgvuldigheid voor het remmen gekregen en kan daarmee aansprakelijk zijn voor het nalaten om te remmen.

De verantwoordelijkheid tot zorg over een object of persoon wordt uitgelegd als zorgplicht. Het gaat hierin om het voorkomen van schade voor een persoon of object waarvoor de zorgplichtige verantwoordelijk is. Het gaat in deze vorm dus niet om het voorkomen van alle schade, maar het handelen tot het voorkomen van schade wanneer deze persoon in de gelegenheid is tot het voorkomen.

De derde vorm, het zuiver nalaten, betreft gevallen waarin geen sprake is van nalaten met een eerder doen of zorgplicht. Deze vorm wordt beschreven als een vorm die geen causaal verband heeft met een doen van de nalater. Uit voorbeelden wordt duidelijk dat dit betrekking heeft tot noodsituaties of situaties van leven of dood. Het niet handelen in dergelijke gevallen kan ook een nalaten opleveren.

[Paragraaf 2.4 plichten en vereisten middelbare scholen omtrent veiligheid op school](#)

Om vast te stellen of er ruimte is om een middelbare school aansprakelijk te stellen op basis van de onrechtmatige daad bij pesten moet er gekeken worden naar de plichten die middelbare scholen van de wetgever hebben meegekregen en op basis waarvan middelbare scholen nalatig kunnen handelen. Met die informatie kan geredeneerd worden of en op welke manieren de onrechtmatige daad openstaat voor slachtoffers van pesten om een schadevergoeding op hun school te vorderen. Er wordt in dit subhoofdstuk stapsgewijs een juridisch kader omtrent de plichten van middelbare scholen omtrent pesten opgebouwd.

---

²⁵ HR 28 mei 2004, LJN AO4224, NJ 2005/105

²⁶ K.J.O. Jansen, *Gevaarstelling niet eo ipso onrechtmatig*, sub 6.3.7.1, in: C.J.J.M. Stolker, *Groene Serie Onrechtmatige daad*, Deventer: Wolters Kluwer

²⁷ HR 6 november 1981, NJ 1982/567

²⁸ T.F.E. Tjong Tjin Tai, *Nalaten als onrechtmatige daad*, Nederlands Juristen Blad, 9 november 2007

2.4.1: Het veiligheidsbeleid

De eerste verplichting voor een school die de wetgever aanvoert aan middelbare scholen is de verplichting om beleid met betrekking tot veiligheid op school uit te voeren. Deze vereiste komt uit artikel 3b lid 1 sub a van de Wet op het voortgezet onderwijs. Lid 2 van het artikel legt uit dat onder veiligheid de sociale, psychische en fysieke veiligheid van hun leerlingen wordt bedoeld. In een document van het Ministerie van Onderwijs, cultuur en Wetenschap wordt uitgelegd dat het veiligheidsbeleid 'doeltreffend' moet zijn.²⁹ Dit betekent dat het voeren van een beleid niet voldoende is, er moet aangetoond worden dat dat beleid ook daadwerkelijk effect heeft. Op basis hiervan heeft de wetgever in artikel 3b lid 1 sub b en c verdere vereisten gesteld.

In sub b wordt de middelbare school verplicht om de veiligheid van leerlingen op school te monitoren met een 'instrument dat een representatief en actueel beeld geeft'. In het document van het Ministerie wordt aangegeven dat de bedoeling van deze monitoring is om een school in staat te stellen om effectief veiligheidsbeleid te voeren. In lid 3 van het artikel wordt uitgelegd dat het Ministerie regels kan opstellen over de aandachtsgebieden die het instrument inzichtelijk maakt, de representativiteit van het instrument en de frequentie waarmee het instrument ingezet wordt. In het document wordt invulling aan het instrument gegeven door het Ministerie. Het Ministerie laat de keuze voor een instrument vormvrij. Het Ministerie geeft echter wel het vereiste mee dat het instrument valide moet zijn (of het instrument meet wat wordt bedoeld) en op een betrouwbare manier moet meten. Het Ministerie eist dat het instrument inzicht geeft in hoe leerlingen de sociale en fysieke veiligheid op school ervaren, of leerlingen te maken hebben met aantasting van sociale en fysieke veiligheid en hoe het gesteld is met het welbevinden van leerlingen op hun school. Het Ministerie eist hierbij dat deze monitoring eens per jaar gebeurt en dat de Onderwijsinspectie toegang moet hebben tot deze gegevens. De wetgever geeft dus expliciet de verantwoordelijkheid mee aan scholen om actief onderzoek te verrichten naar de veiligheid op hun middelbare school.

In lid 1 sub c van het artikel eist de wetgever dat een middelbare school ten minste twee specifieke taken aan een persoon heeft gegeven. Deze specifieke taken betreffen het coördineren van het beleid in het kader van het tegengaan van pesten en het fungeren als aanspreekpunt in het kader van pesten. Elke middelbare school moet dus verplicht een persoon hebben die verantwoordelijk is voor het pesten op school en daarbij verantwoording kan afleggen aan, bijvoorbeeld, de Onderwijsinspectie. Hiermee is dus nog een actieve verplichting meegegeven aan middelbare scholen waarbij ze moeten voldoen aan een vereiste voor de zorgplicht.

In aanvulling op de verplichting tot het voeren van veiligheidsbeleid hebben de werkgevers en werknemers van scholen afgesproken dat elk school een veiligheidsplan opstelt.³⁰ In een dergelijk veiligheidsplan moet bijvoorbeeld de wetgeving over wapens en drugs op school staan en hoe ze dat controleren. Een pestprotocol kan eventueel onder het veiligheidsplan vallen.³¹ Met deze woordkeuze van het Ministerie komt naar voren dat scholen dus niet verplicht zijn om een pestprotocol op te nemen in hun veiligheidsplan. Hierin wordt dus geen actieve plicht meegegeven aan scholen. Het hebben van een pestprotocol neemt derhalve ook niet de aansprakelijkheid van een school bij pesten weg, daar de verplichting tot het voeren van een effectief veiligheidsbeleid nog

---

²⁹ Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap, *Zorgplicht sociale veiligheid leerlingen op school*, rijksoverheid.nl, geraadpleegd op 6 juli 2020

³⁰ Centrum School en Veiligheid, *Veiligheidsplan verplicht!*, nji.nl, geraadpleegd op 21 augustus 2020

³¹ Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap, *Veiligheid op scholen*, rijksoverheid.nl, geraadpleegd op 6 juli 2020

steeds blijft. Ook de monitorplicht blijft in stand, waardoor een pestprotocol nog steeds onderwerp van het efficiëntie vereiste is.

2.4.2 Zorgplicht

Het voorgaande samenvattend, geeft de wetgever een actieve zorgplicht mee aan de middelbare scholen. De wetgever heeft duidelijk veel belang gegeven aan de veiligheid op school en geeft daarin veel plichten mee aan middelbare scholen. De bedoeling van deze wetgeving is duidelijk gericht op het beschermen van de leerlingen. Daarmee is te concluderen dat er bij de wetgeving sprake is van een veiligheidsnorm gericht op het beschermen van de fysieke, sociale en psychische toestand van leerlingen.

De zorgplicht van scholen wordt ook verder behandeld door mr. B.M. Paijmans. Paijmans stelt dat de school 'een zorgplicht jegens haar leerlingen die aan haar zorg zijn toevertrouwd en onder haar toezicht staan' heeft. Deze zorgplicht betreft onder andere de veiligheid en gezondheid van de leerlingen. Er is echter wel een grens aan de zorgplicht. Er mag bij de toepassing van de zorgplicht geen risicoaansprakelijkheid worden gecreëerd. Er zal dus steeds aan de hand van de situatie worden gekeken of de middelbare school beneden de redelijkerwijs te eisen zorg voor of toezicht op leerlingen heeft gehandeld.³²

Aangezien de aansprakelijkheid op de zorgplicht van middelbare scholen erg casuïstisch is dient dit ingevuld te worden door rechtspraak en jurisprudentie. Hierin wordt vooral duidelijk dat de wetgever de zorgplicht van scholen erg serieus neemt. In voorbeelden van jurisprudentie bij ongevallen op school wordt er erg gehamerd op het toezicht dat scholen behoren te hebben op de leerlingen. In gevallen waarin een elfjarig meisje haar shirt vlam vat tijdens thee- en koffiedienst³³, een kind een vermorzelde pink opliep doordat er een stalen deur door andere kinderen wordt dicht geduwd³⁴ en een kind ernstig beenletsel oploopt door onder de schoolbus terecht te komen nadat ze zonder begeleiding naar de parkeerplaats zijn gelopen na het schoolzwemmen³⁵ wordt telkens teruggekomen op het toezichtvereiste dat een school vanuit zijn bijzondere zorgplicht heeft.

2.4.3 Onrechtmatige daad en zorgplicht

Nu er vastgesteld kan worden dat de middelbare school een uitvoerige zorgplicht heeft voor de veiligheid op school kan er worden beredeneerd of deze zorgplicht onderwerp kan zijn van de onrechtmatige daad. Er zal hierna per vereiste worden ingegaan of er sprake kan zijn van onrechtmatige daad vanwege de zorgplicht van middelbare scholen.

Het eerste vereiste is dat er sprake is van een onrechtmatige daad als in lid 2 van artikel 6:162 BW. Dit betekent dus dat er sprake moet zijn van een inbreuk op een recht, een doen of nalaten in strijd met een wettelijke plicht of een doen of nalaten in strijd met volgens ongeschreven recht in het maatschappelijke verkeer betaamde plichten. Aangezien er geen plicht is die toeziet op het handelen bij een situatie van pesten lijkt dat een beroep dat weinig kans maakt. Echter is er wel al vastgesteld dat er een wettelijke plicht is voor scholen om de veiligheid op school te waarborgen. Daarnaast is er

---

³² K.J.O. Jansen, *Grenzen aan de zorgplicht*, sub 6.6.6.4, in: C.J.J.M. Stolker, *Groene Serie Onrechtmatige daad*, Deventer: Wolters Kluwer

³³ HR Arnhem, 28 mei 1999, NJ 1999/564

³⁴ RB Zwolle, 27 januari 1999, Prg. 1999/5155

³⁵ RB Leeuwarden, 29 november 2006, JA 2007/25

ook een zorgplicht voor scholen. In het maatschappelijk verkeer kan ervan worden uitgegaan, op basis van de zorgplicht voor scholen, dat zij maatregelen behoren te nemen ter voorkoming van en het oplossen van gevaar op school. Hiermee kan dus geconcludeerd worden dat er zeker sprake kan zijn van onrechtmatige daad op basis van het handelen in strijd met een wettelijke plicht of het ongeschreven recht als betaamd in het maatschappelijke verkeer.

De tweede vereiste is dat er sprake moet zijn van toerekenbaarheid als in lid 3 van 6:162 BW. Er kan in dit geval sprake zijn van kwalitatieve aansprakelijkheid, omdat de toerekening van de schade in de meeste gevallen zal liggen aan andere personen. In dat geval wordt een onrechtmatige daad minder snel toegerekend dan een 'gewone' onrechtmatige daad. Zoals al eerder benoemd blijkt echter uit jurisprudentie dat indien de aard van de kwalitatieve aansprakelijkheid uit een veiligheidsnorm voortkomt de kwalitatieve aansprakelijkheid zwaarder wordt beoordeeld. Omdat de school een zorgplicht heeft betekent dit dat de kwalitatieve toerekenbaarheid niet kansloos is tegenover een school. De jurisprudentie inzake de aansprakelijkheid van scholen ten aanzien van de zorgplicht naar leerlingen laat zien dat er groot belang wordt gehecht aan de mate van toezicht door scholen op de leerlingen en wat zij van een school mogen verwachten.

Het derde vereiste is dat er sprake moet zijn van schade. Er moet dus bewezen worden dat er schade is geleden. Dit kan zowel vermogensschade als andere schade zijn. In het geval van vermogensschade kan er sprake zijn van kosten als geleden verlies (bijv. ziekenhuiskosten) of kosten ter voorkoming of beperking van schade zijn (behandelingen om bijvoorbeeld psychische schade te voorkomen of te beperken). Bij ander nadeel kan er sprake zijn van lichamelijk letsel of beschadigingen in eer of andere wijzen waarin een leerling zijn persoon is aangetast. Deze schade is erg casuïstisch en zal verschillen per situatie.

Het vierde vereiste is het causale verband. De eisers in het geval van schade door het tekort schieten of nalaten van een school zullen dus moeten aantonen dat doordat de school tekort geschoten is of nagelaten heeft om te handelen de schade is ontstaan. In de jurisprudentie komt dit vooral neer op de toezichtplicht waarbij de vraag is of het ongeval plaatsgevonden zou hebben indien er voldoende toezicht was. Indien de rechter oordeelt dat dit niet het geval is, lijkt de rechter het causale verband tussen het toezicht en de schade goed te keuren.

De laatste norm waar aan voldaan moet worden is het relativiteitsvereiste. Bij een ongeval of schade op school zal de veiligheidsnorm gebruikt worden die de wetgever meegeeft aan scholen. Hierin is er derhalve bij een ongeluk of schade vrijwel altijd sprake van handelen of nalaten in strijd met de veiligheidsnorm en is relativiteit aantoonbaar bij een dergelijke onrechtmatige daad.

Een school kan in een situatie terecht komen waarin sprake is van gevaarstelling. De te verwachten mate van oplettendheid is uitermate groot bij scholen, aangezien het kinderen en de zorgplicht betreft. Afhankelijk van de situatie kan er een redelijk risico op ongevallen zijn. Kinderen weten zich vaak nog niet goed te gedragen en dagen elkaar soms uit, wat tot gevaarlijke situaties kan leiden. De ernst van de situatie is uiteraard afhankelijk van de omgeving waarin het kind zich bevindt. Bij bijvoorbeeld het turnen bij het vak gym is er een grotere kans op een meer ernstig ongeluk dan bij het lopen door de gang van de school. De vraag hoe makkelijk voorzorgsmaatregelen genomen kunnen worden is interessant bij scholen. Een gymleraar kan een veiligheidsmatje neerleggen omdat te voorzien is dat een leerling tijdens het turnen kan vallen. Bij het lopen door de gang kan echter niet door een school voorzien worden dat een leerling bijvoorbeeld een andere leerling duwt.

Een school kan ook nalaten. Het zal bij dit nalaten vooral om nalaten in de vorm van zorgplicht voor personen gaan. Een school dient namelijk te zorgen voor de leerlingen die zich op de school bevinden. Indien er geen maatregelen worden genomen waar de school wel in gelegenheid toe is, kan er gesproken worden over een nalaten. Een school kan bijvoorbeeld niet in de gelegenheid zijn om de gehele school van camerabeveiliging te voorzien, maar wel in gelegenheid zijn om toezichters aan te stellen. De rechter moet hierin beoordelen wat een school redelijkerwijze had kunnen ondernemen.

Paragraaf 2.5 scholen en verantwoordelijkheid voor pesten

Er kan dus vastgesteld worden dat scholen een zorgplicht hebben. Er is daarnaast ook vastgesteld dat de zorgplicht van scholen openstaat voor de onrechtmatige daad. In deze paragraaf wordt er dieper ingegaan op het juridische kader van de onrechtmatige daad met betrekking tot pesten. Daarna wordt er gekeken naar welke consequenties dit heeft voor middelbare scholen inzake de onrechtmatige daad.

2.5.1: Zorgplicht pesten

In artikel 3b lid 1 sub a jo. Lid 2 van de Wet op het voortgezet onderwijs staat dat middelbare scholen beleid moeten voeren dat toeziet op de sociale, psychische en fysieke veiligheid van scholieren. Hier valt pesten zeker onder te plaatsen. Pesten kan, verschillend van situatie tot situatie, een aantasting zijn in alle vormen van voorgenoemde veiligheden. Hiermee is ook vast te stellen dat scholen dus een zorgplicht hebben voor pesten op school en daarbij beleid horen uit te voeren tot voorkoming van dergelijke situaties.

2.5.2: Jurisprudentie pesten en zorgplicht

Het beroep op pesten als een vorm van tekortschieten van de zorgplicht van scholen blijkt erg lastig in de praktijk. In de drie volgende voorbeelden van jurisprudentie wordt telkens geen aansprakelijkheid voor scholen aangenomen voor pesten.

- Op 14 februari 2007 oordeelt de Rechtbank te Den Bosch dat een school niet verantwoordelijk is voor het tekort schieten in de zorgplicht. De eisers stelde dat de school tekort schoot doordat er jarenlang niet werd opgetreden tegen het fysiek en mentaal pesten van hun zoon en de school niet over een pestprotocol beschikt. Hoewel de Rechtbank stelde dat de school een inspanningsverbintenis heeft om dergelijke situaties te voorkomen, voerde de Rechtbank reeds aan dat van een school niet verlangd kan worden om in het geheel pesterijen of andere vervelende situaties te voorkomen. Een school moet de redelijkerwijs te verwachten inspanningen plegen om dergelijke situaties *zoveel mogelijk* te voorkomen. De school heeft volgens de Rechtbank voldoende toezicht gehouden op de leerling en in hun algemeen beleid niet tekort geschoten. Volgens de rechter is er in het beleid van de school genoeg aandacht aan pesten gegeven. De school houdt gesprekken met werknemers, houdt toezicht bij het buitenspelen en bespreekt intern leerlingen met problemen. De leerlingen met problemen worden daarna geholpen door de leerkracht. De ouders hebben niet betwist dat de school het beleid en de procedure als beschreven in de schoolgids heeft uitgevoerd. Daarnaast heeft de school onderbouwd gesteld dat het beleid in uitvoering is gebracht. Het feit dat de school geen pestprotocol heeft maakt daarin niet uit voor zover de school wel beleid gericht op voorkomen of beperken van pesten uitvoert.³⁶

- Op 20 juli 2012 bepaalt de Rechtbank in Groningen dat een school adequaat heeft opgetreden en daardoor niet aansprakelijk is. De eiser eiste dat de school maatregelen trof om te voorkomen dat haar autistische zoon in aanraking kwam met een andere leerlingen waarmee hij vervelende ervaringen heeft gehad. Doordat de school snel, adequaat en doortastend heeft opgetreden door onder andere gedragstrainingen te geven en overplaatsing naar een andere klas is er geen vereiste tot verdere maatregelen volgens de Rechtbank.³⁷

- De Rechtbank in Utrecht oordeelde op 25 juni 2008 dat een school voldoende oog gehad heeft op een veilig schoolklimaat. Volgens de eisers heeft de school geen veilig klimaat gehandhaafd doordat hun zoon werd gepest met zijn Joodse achtergrond. De rechter stelt in deze zaak nogmaals vast dat

---

³⁶ RB 's-Hertogenbosch, 14 februari 2007, JA 2007/129

³⁷ RB Groningen, 20 juli 2012, LJN BX2104

er geen sprake is van een *resultaatsverplichting*. Hierbij is het dus niet genoeg om te stellen dat er pesten heeft plaatsgevonden, maar moet er echt een verwijt kunnen worden gemaakt dat de school tekort geschoten is in het nemen van redelijke maatregelen ter voorkoming van het pesten. De Rechtbank stelde vast uit onder andere een pestprotocol en een leerlingenstatuut dat de school wel oog had voor een veilig schoolklimaat en daarmee hun zorgplicht niet geschonden heeft. Er is ook geen sprake van verkeerd handelen door de school omdat de ouders en de zoon zelf de school niet goed genoeg hebben geïnformeerd over verdere pesterijen na het gesprek dat beide partijen erover hebben gehad. Het slachtoffer moet dus een dossier bijhouden en de gevallen van pesten melden bij de school. ³⁸

Uit deze jurisprudentie vallen belangrijke voorwaarden te halen die door de rechtspraak gesteld worden omtrent middelbare scholen en pesten. Ten eerste is een vordering op basis van het enkele feit dat er gepest wordt dus kansloos. Elke rechter zal vaststellen dat er geen resultaatverplichting is. Het handelen van de school is de factor waar de rechter naar kijkt in dergelijke zaken. In de jurisprudentie komt duidelijk naar voren dat er gekeken wordt naar het handelen van de school wanneer het pesten bij hun bekend is gemaakt en of de maatregelen die genomen zijn als voldoende kunnen worden beschouwd. De vraag over het toezicht hierin wordt niet uitvoerig behandeld, vooral het nemen van maatregelen is hierin het belangrijke punt. Het slachtoffer van het pesten dient dus de school goed geïnformeerd te houden over de pesterijen. Een school moet daarna niet, of niet naar algemene verwachtingen, handelen om daarvoor aansprakelijk te zijn. Dit wordt echter erg zwaar door de rechter getoetst in de praktijk. De eisers zullen moeten aanvoeren en bewijzen waarom de genomen maatregelen niet voldoen aan wat er van de school verwacht mag worden. Indien er een beroep wordt gedaan op het nemen van maatregelen is het thans belangrijk dat de school niet die maatregelen al heeft genomen. De rechter kan oordelen dat die maatregelen voldoende zijn om aan de zorgplicht te voldoen. Het ligt dan echt aan de eisers om voldoende te motiveren waarom verdergaande maatregelen nodig zijn.

Een slachtoffer moet het niet of niet naar behoren handelen van een middelbare school aantonen voordat er een beroep op het schenden of nalaten van de zorgplicht door scholen wordt gedaan voor de onrechtmatige daad. Geconcludeerd kan worden dat de zorg- en toezichtplicht van middelbare scholen anders wordt beoordeeld bij ongevallen dan bij pesten. Bij ongevallen op school is onder het voorgaande subhoofdstuk te zien dat veel belang gehecht wordt door de rechter aan de zorg- en toezichtplicht door scholen. Hierbij is in gevallen van pesten dit belang minder aanwezig. Het gaat in dat geval meer om de handelingen die een school neemt na het ter kennis gesteld zijn van de pesterijen. Hierdoor wordt indirect een actieve meldplicht meegegeven aan slachtoffers van pesten.

Een belangrijk gegeven is dat er sinds deze uitspraken nieuwe wetgeving is uitgevaardigd omtrent de veiligheid op scholen. Zoals al eerder is besproken, is er nu een plicht tot handhaven van een veiligheidsbeleid en een plicht tot actief monitoren van de veiligheid op school. Hiermee zijn scholen verplicht om op voorhand preventieve maatregelen te treffen tegen pesten. De toezichtplicht wordt een monitorplicht in dit geval. Het idee van de wetgever was dat door het monitoren scholen actief toezicht houden op de veiligheid op school.³⁹ Er is al eerder vastgesteld dat het veiligheidsbeleid dat op school wordt gehandhaafd 'doeltreffend' moet zijn. Uit de jurisprudentie blijkt dat er een inspanningsplicht en geen resultaatplicht is voor scholen bij het voorkomen van pesten. Dat betekent

---

³⁸ RB Utrecht, 25 juni 2008, NJF 2008/378

³⁹ Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap, *Zorgplicht sociale veiligheid leerlingen op school*, rijksoverheid.nl, geraadpleegd op 6 juli 2020

echter wel dat het verplichte veiligheidsbeleid aan de kwaliteitseisen moet voldoen. De rechter zal dus moeten toetsen of het beleid pesten redelijkerwijs kan voorkomen. Daarnaast kan het handelen van een school aan hun beleid worden getoetst. Daarbij dient de rechter vast te stellen of de maatregelen en het handhaven redelijkerwijs als doeltreffend kunnen worden beschouwd.

2.5.3 Onrechtmatige daad pesten

Er dient gekeken te worden of de onrechtmatige daad tegenover middelbare scholen open kan staan voor pesten. Hiervoor moeten de vereisten langs gegaan worden als eerder behandeld in het juridische kader voor onrechtmatige daad op de zorgplicht middelbare scholen en geredeneerd worden of deze vereisten toepassing hebben op het pesten. In het geval van de vorm van onrechtmatige daad en de toerekening is er niet veel verschil met het juridische kader die toeziet op de zorgplicht. Het zou bij een dergelijke onrechtmatige daad toezien op het nalaten of doen in strijd met de wettelijke zorgplicht die de scholen hebben of de zorgplicht die volgens het ongeschreven recht betaamd is in het maatschappelijke verkeer. Zoals al eerder is vastgesteld is de zorgplicht van scholen toepasbaar inzake pesten. Hiermee wordt dus de plicht van scholen tot veiligheid op school en voorkoming tot pesten aangesproken. De toerekening kan op basis van kwalitatieve toerekening plaatsvinden, namelijk dat er verantwoording is van de school op het pesten door een andere leerling, of direct plaatsvinden, namelijk het handelen van de school bij het pesten. Echter is in jurisprudentie te zien dat het aansprakelijk stellen van een school op basis van het feit dat er wordt gepest, de kwalitatieve aansprakelijkheid, weinig kans van slagen heeft. De rechter stelt dat de school geen resultaatsverplichting heeft. Het gaat dus niet om de vraag of er is gepest, maar om de vraag of de school hierin voldoende en doeltreffende maatregelen heeft genomen. Een dergelijke zaak zal dus over de directe aansprakelijkheid van een school moeten gaan.

Er zijn veel mogelijkheden voor schadevergoeding bij het aanspreken van een school op basis van de zorgplicht. Dit wordt bij de specificatie op pesten niet anders. Schade die direct kan worden vastgesteld is de vermogensschade. Dit kan vermogensschade zijn in de vorm van eventuele reiskosten in het geval dat een scholier van school moet wisselen als maatregel van de middelbare school of als gevolg van het niet degelijk optreden van de school. Er kan dan gedacht worden aan het moeten betalen van openbaar vervoer. Ook kan er gesproken worden van beperking of voorkoming van schade indien het slachtoffer een traject aangaat bij een professional om de mentale effecten van het pesten tegen te gaan. Er kan ook sprake zijn van ander schade. Het gaat bij pesten dan vooral om beschadiging in eer of persoon. Dit is echter een casuïstische vorm van schade. In de praktijk blijkt dat de immateriële schade van pesten moeilijk te bewijzen is. Hierbij gaat het namelijk over schade met een causaal verband met het pesten. Een tegenpartij kan zich berusten op de stelling dat de schade niet door het pesten, maar door andere zaken zoals bijvoorbeeld een scheiding van ouders kan komen. Het causaal verband kan met bijvoorbeeld voldoende psychologisch onderzoek over de gevolgen van pesten en vaststelling van een psychologisch expert worden bewezen. In de praktijk zal doorgaans voor het moment van aanvragen een vergoeding van de trajectkosten worden gevraagd. De zaak kan, in overleg, daarna aangehouden worden zodat een slachtoffer zich later nog kan aanmelden bij eventuele toekomstige schade.⁴⁰

Zoals al eerder besproken is het belangrijk dat de eisers voldoende feiten aandragen om causaal verband aan te tonen tussen het schenden van de zorgplicht en de schade die is ontstaan. Er moet dan in het geval van pesten wel sprake zijn van causaal verband tussen de schade van het pesten en

---

⁴⁰ Bijlagen A, A1 interview met dhr. Beijersbergen van Henegouwen

het handelen van een school. In een situatie van pesten zal hierbij de vraag zijn of het verkeerd handelen van de school heeft geleid tot schade, en of de schade door het pesten komt. Hierbij kan gesteld worden dat door het verkeerd handelen van de school de situatie langer aangehouden heeft en daarin meer schade heeft aangericht. Ook kan er eventueel worden gesteld dat de school geen of geen degelijke preventieve maatregelen heeft getroffen waardoor het pesten kon ontstaan. Het causale verband ligt hierin erg aan de situatie van het pesten en het handelen van de school.

Als laatste moet er voldoen zijn aan het relativiteitsvereiste. Hierin is de onrechtmatige daad bij de zorgplicht direct toepasbaar op het pesten. Ook bij het specificeren van de onrechtmatige daad bij zorgplicht naar pesten blijft de veiligheidsnorm die de middelbare scholen meegekregen hebben de norm die ter discussie staat. De wetgever benoemt immers nog expliciet in de wetgeving over het veiligheidsbeleid dat een school beleid moet voeren ter veiligheid van de sociale, psychische en fysieke toestand van hun leerlingen. Pesten kan hiermee alle drie de toestanden van leerlingen raken. Pesten geeft veel sociale en psychische problemen, ook op de lange termijn, en kan ook in de vorm van fysieke dreiging/schade voorkomen. Daarmee is te stellen dat bij pesten er vrijwel altijd voldaan wordt aan het relativiteitsvereiste.

Er kan sprake zijn van gevaarzetting of nalating bij pesten. Er kan sprake zijn van gevaarzetting doordat er van scholen verwacht kan worden dat het pesten op scholen voorzienbaar is. Bij gevaarzetting voor pesten zal het vooral gaan om de vraag gaan hoe gemakkelijk voorzorgsmaatregelen te nemen waren. In een dergelijk geval zal het bijna altijd uitkomen op de inspanningsverplichting van de school (als in paragraaf 1.5.2). De school wordt hierin niet beoordeeld op de vraag of alle gevallen van pesten voorkomen hadden kunnen worden, maar of zij de maatregelen getroffen hebben die van een school in dergelijke situaties verwacht mag worden. Heeft een school nagelaten om te handelen ten aanzien van hun zorgplicht over personen (leerlingen in dit geval) dan kan er dus sprake zijn van gevaarzetting of nalating en daarmee aansprakelijkheid zijn voor het pesten. Uit jurisprudentie (uit paragraaf 1.5.2) valt op te merken dat deze beoordeling licht is voor scholen. Er is tot op heden dan ook nog geen school voor het pesten onder leerlingen aansprakelijk gesteld door de rechter. Daarmee valt te stellen dat een school heel erg moet tekortschieten in de zorgplicht wil de school middels deze weg aansprakelijk gesteld worden.

In de praktijk wordt gesteld dat het lastig is om een school aansprakelijk te stellen op basis van de onrechtmatige daad. In eerste instantie grijpt artikel 6:162 BW naar degene die pest, en niet naar de school.⁴¹ De school wordt hierin aangesproken op basis van de zorgplicht die een school heeft tegenover haar leerlingen. Een slachtoffer moet bewijzen dat de school tekortgeschoten is in haar zorgplicht. In de jurisprudentie is te zien dat de rechter dit niet zwaar toetst voor scholen. Er is nog geen jurisprudentiezaak bekend waarin het handelen van een school bij pesten aansprakelijkheid opleverde op grond van 6:162 BW. Dat sluit niet uit dat er niet zulke zaken kunnen zijn, maar in de praktijk is de ervaring dat er ook veel zaken in overleg worden afgesloten. Hierbij is te denken aan schikkingen of afspraken om niet in rechtspraak en/of media te belanden.⁴² Hoewel in theorie een school bij verkeerd handelen op pesten aansprakelijk kan zijn op grond van onrechtmatige daad, blijkt het in de praktijk erg lastig om daarin via de rechter een vergoeding van de kosten en schade te krijgen. De bewijslast blijft daarin een lastige kwestie, vooral op het gebied van immateriële schade vergoeding.⁴³

---

⁴¹ Bijlagen A, A1 interview met dhr. Beijersbergen van Henegouwen

⁴² Bijlagen A, A1 interview met dhr. Beijersbergen van Henegouwen

⁴³ Bijlagen A, A1 interview met dhr. Beijersbergen van Henegouwen

Paragraaf 2.6 juridische relevantie pestprotocol

Scholen hebben vaak een pestprotocol waarin de maatregelen bij pesten staan beschreven. Een pestprotocol is niet verplicht, als ook duidelijk wordt uit eerder besproken jurisprudentie⁴⁴, maar kan wel van belang voor leerlingen zijn. Dergelijke pestprotocollen tonen aan wat de scholen zelf vinden dat ouders van hun kan verlangen en hoe zij optimaal het pesten kunnen voorkomen of stoppen. Daarmee wordt duidelijk hoe de scholen zelf hun zorgplicht indelen. Daardoor kan een pestprotocol van belang zijn voor de onrechtmatige daad en de vraag of de school de te verwachten maatregelen heeft getroffen. Als zij zelf niet hebben voldaan aan de maatregelen die zij, volgens hun procedure, verwachten kan er gesteld worden dat er niet aan de zorgplicht is voldaan. Daarvoor is wel de vraag of een pestprotocol juridisch belang heeft.

2.6.1: Rechtsstatus protocol

In de jurisprudentie is meer uitleg over de juridische relevantie van protocollen te vinden. In een zaak van de Hoge Raad in 2001 had een arts niet volgens het protocol van een ziekenhuis gehandeld doordat hij het protocol was vergeten. Door het niet handelen als in het protocol beschreven was het aannemelijk dat er causaal verband was tussen het handelen en de schade die daarna is ontstaan. Door de Hoge Raad werd bepaald dat ongemotiveerd afwijken van een protocol dat berust op een grondslag van consensus alleen aanvaardbaar wordt geacht wanneer het in het belang van de patiënt is. Doordat er geen deugdelijke motivatie was gegeven door de arts werd het afwijken van het protocol als een tekortkoming onderschreven. Hierin heeft de Hoge Raad dus bevestigd dat een protocol wel degelijk een juridische relevantie heeft. De Hoge Raad legt hierover uit dat het protocol in deze casus niet alleen een intern karakter heeft maar ook aangeeft wat de patiënt kan verwachten aan zorg van het ziekenhuis.⁴⁵ In een andere zaak heeft de Hoge Raad ook het naleven van een protocol niet vrijgesteld van aansprakelijkheid. In deze zaak heeft een gynaecoloog tijdens een keizersnede bij een vrouw met, de gynaecoloog bekende, overgevoeligheid voor penicilline overeenkomstig het protocol een antibioticum gegeven dat als contra-indicatie toepassing bij overgevoeligheid voor penicilline heeft. De vrouw raakte hierdoor in coma en heeft hersenletsel opgelopen. De Hoge Raad oordeelde dat het protocol niet genoeg heeft gewaarschuwd voor een dergelijke situatie en daarmee niet voldoet aan de eisen die daaraan redelijkerwijs mogen worden verwacht. Door het toelaten van een ontoereikende protocol was de stichting die de operatie uitvoerde volgens de Hoge Raad tekortgeschoten in de zorg. De Hoge Raad legt hierin verder uit dat een protocol voor medische behandelingen een richtlijn geeft die in beginsel in acht moet worden genomen, maar waarvan soms kan of moet worden afgeweken gelet op het belang van de patiënt.⁴⁶

Een protocol kan dus wel zeker juridische relevantie hebben. De rechter oordeelt niet alleen of een zorgverlener zich aan het protocol houdt maar ook of de zorginstelling een protocol heeft opgesteld dat voldoet aan de eisen die je mag verwachten van een zorginstelling. Het protocol schept daarmee ook de verwachting van de patiënt voor de zorg in het ziekenhuis. Hier moet wel bij worden opgemerkt dat deze uitspraken alleen zorginstellingen betreffen. In zorginstellingen betreft het situaties van leven en dood, waardoor de zorgplicht voor ziekenhuizen streng wordt getoetst door de rechter. Het is daarbij de vraag of het pestprotocol een dusdanig strenge toetsing krijgt en daarin vergelijkbaar is aan de jurisprudentie omtrent protocollen in het ziekenhuis.

---

⁴⁴ RB 's-Hertogenbosch, 14 februari 2007, JA 2007/129

⁴⁵ HR, 2 maart 2001, JWB 2001/75

⁴⁶ HR, 1 april 2005, JWB 2005/130

2.6.2: Pestprotocol

Als de jurisprudentie toegepast wordt op middelbare scholen, zou dit betekenen dat een middelbare school alleen mag afwijken van hun pestprotocol indien dat deugdelijk gemotiveerd is. Een pestprotocol berust op de consensus dat pesten een probleem is op school. Daarnaast kan een pestprotocol blijk geven dat er consensus binnen de school is dat de school daarin maatregelen dient te treffen. Het pestprotocol dient goed omschreven te zijn zoals je dat van een school mag verwachten. Een school kan in dat geval niet claimen het protocol gevolgd te hebben en daardoor geen aansprakelijkheid te hebben. De zorgplicht blijft in dat geval in stand. Het is bij de toepassing van deze jurisprudentie op scholen wel de vraag of deze jurisprudentie ook voor toetsing van een pestprotocol van een middelbare school geldt. De praktijk stelt wel dat de punten uit de jurisprudentie doorgetrokken kunnen worden naar een pestprotocol van een school. Daarmee wordt bedoeld dat het pestprotocol een school of verantwoordelijke niet vrijpleit in de zorgplicht. Het verwijzen naar het pestprotocol en het handelen volgens het betreffende pestprotocol is daarin niet voldoende. De toetsing volgt aan de zorgplicht en het protocol dient te zorgen dat die zorgplicht wordt nageleefd, aangezien de zorgplicht verder gaat dan het protocol alleen.⁴⁷ De praktijk stelt dus niet te verwachten dat het daarmee voorkomt dat een school niet aansprakelijk kan zijn omdat de school een pestprotocol en daarmee ook een pestbeleid heeft. Er moet actief gekeken worden naar het handelen van de school en of het handelen conform de zorgplicht is.

In de jurisprudentie betreffende pestprotocollen op school zijn pestprotocollen niet op een dergelijke manier gehandhaafd. In de enige zaak waarin het niet handelen conform protocol ter discussie stond is het omschreven als een feitelijk handelen en niet apart behandeld door de Centrale Raad van Beroep.⁴⁸ Als standaard regel geldt dus dat de zorgplicht de belangrijkste juridische factor is. Het pestprotocol is eerder een leidraad voor intern gebruik over welke stappen er genomen moeten worden in het geval van pesten. Daarmee valt te herleiden, gelet op voorgaande informatie, dat een pestprotocol juridisch minder relevant is en dat een school niet aansprakelijk kan zijn op het pestprotocol alleen. Als het protocol voldoet aan de wetgeving is de uitvoering van het protocol voldoende om aan de zorgplicht en verwachtingen te voldoen. Dit wordt alleen anders als de rechtspraak aangeeft dat pestprotocollen een dusdanig maatschappelijk belang hebben dat de jurisprudentie omtrent protocollen voor zorginstellingen ook gelden voor pestprotocollen. Hiermee zou een pestprotocol, waarvan gesteld kan worden dat het berust op consensus van de middelbare school over pesten, gevolgd moeten worden en zou het pestprotocol dusdanig omschreven moeten zijn als van een maatschappelijke belangrijke instelling als een middelbare school verwacht mag worden. Hiermee valt er een aansprakelijkheid open voor vergoeding door schade die in causaal verband staat met het niet handelen volgens of het niet deugen van het pestprotocol. Daarbij dient wel opgemerkt te worden dat het protocol van een zorginstelling meer belang heeft en daardoor ook uitvoeriger wordt gecontroleerd.⁴⁹

---

⁴⁷ Bijlagen A, A1 interview met *dh.* Beijersbergen van Henegouwen

⁴⁸ CRVB, 14 februari 2019, ABkort 2019/139

⁴⁹ Bijlagen A, A1 interview met *dh.* Beijersbergen van Henegouwen

Hoofdstuk 3: welke juridische kenmerken van pesten kunnen worden geformuleerd uit de nationale rechtsbronnen en Belgische, Duitse en Zweedse wetgeving?

Paragraaf 3.1 inleiding

Om vast te stellen of een situatie van pesten kans maakt voor een uitspraak tot aansprakelijkheid moet duidelijk zijn waar juridisch over gesproken wordt wanneer pesten wordt benoemd en hoe wordt vastgesteld dat er wordt gepest. Voor zover dit niet mogelijk is binnen de Nederlandse wetgeving wordt er gekeken naar drie vergelijkbare landen die pesten bij wet hebben verboden en hoe die het pesten kwalificeren. Daarmee valt er een geheel te vormen over een definitie van pesten binnen Nederlandse wetgeving of vergelijkbare wetgeving waarmee veel duidelijk kan worden over de kans van slagen bij een juridische zaak omtrent pesten en welke aanbevelingen daarover kunnen worden gedaan.

Paragraaf 3.2 nationale wetgeving

In de Nederlandse wetgeving is er geen duidelijke definitie van pesten. In de wet wordt wel gesproken over discriminatie en mishandeling, waar in sommige situaties pesten onder kan vallen. Op basis van artikel 1 van de grondwet is het verboden in Nederland om iemand te discrimineren op basis van godsdienst, levensovertuiging, politieke gezindheid, ras, geslacht of op welk grond dan ook. Hoewel dit artikel in de grondwet alleen bestuursorganen betreft, is in artikel 137c tot en met 137g uit het Wetboek van Strafrecht dit verbod uitgebreid zodat het verbod ook geldt voor rechtspersonen. Artikel 137c tot en met 137g van het Wetboek van Strafrecht legt uit dat het opzettelijk beledigen van een groep mensen, het aanzetten van haat gericht tegen een persoon of groep mensen het helpen bij een activiteit gericht op discriminatie strafbaar is met een gevangenisstraf of geldboete. In deze artikelen wordt discriminatie uitgelegd als het opzettelijk beledigen van een persoon of groep mensen wegens hun ras, godsdienst, levensovertuiging, seksualiteit of lichamelijke/psychische/verstandelijke handicap. Pesten kan onder andere beschreven worden als het regelmatig voorkomen van discriminatie. Echter, waar het discriminatieverbod in de Grondwet niet gelimiteerd is door het deel 'of op welk grond dan ook', is het discriminatieverbod in het Wetboek van Strafrecht wel gelimiteerd. Dus hoewel het discriminatieverbod gedeeltelijk tot een definitie van pesten kan behoren, is het niet een geheel verbod of definitie van pesten. Hetzelfde geldt voor mishandeling in artikel 300 van het Wetboek van Strafrecht. Bij pesten kan de situatie voorkomen waarbij wordt mishandeld of 'opzettelijk de gezondheid van een persoon wordt benadeeld', zoals lid 4 van het artikel daaraan gelijkstelt. Met het opzettelijk benadelen van de gezondheid van een persoon valt niet de psychische gevolgen voor zover die niet aan te merken zijn als een verstoring van het verstandelijke vermogen als bedoeld in artikel 82 lid 2 van het Wetboek van Strafrecht.⁵⁰ Mishandeling ziet dus alleen op het mogelijke fysieke gevolg van pesten.

De jurisprudentie kan eventueel meer inhoud aan het juridische begrip van pesten geven. In een zaak van het Gerechtshof van Den Haag draaide het om de vraag of de bewezen feiten "mannenkantingegedrag" is of pesten. De feiten betreffen het bedreigen dat een stagiair tie wraps "om kan krijgen" en de tie wraps "om zijn nek gedaan zullen worden", het intimiderend herhaaldelijk aandringen dat stagiair een appeltaart mee moest nemen of dat hij "anders een tik kon krijgen", het dichtmaken van de tas van de stagiair met een slotje en het uitschelden van de stagiair voor onder andere "sufkut".

---

⁵⁰ A. van Verseveld, *DD* 2019/24 par. 2.5, Delikt en Delinkwent, 19 maart 2019

In alle situaties heeft de stagiair duidelijk aangegeven het niet leuk te vinden. Het Gerechtshof nam hierin een aantal punten mee waarmee wordt beoordeeld of er sprake is van een “gedrag” of pesten. De ernstige aard van de gedragingen worden door het Gerechtshof niet aangenomen als “gedrag”. Daarnaast heeft het Hof gekeken naar de positie van het slachtoffer, in de desbetreffende zaak een stagiair, en de gevolgen en/of impact op het slachtoffer, in de desbetreffende zaak ziekmelden van en nachtmerries/slaapproblemen bij de stagiair.⁵¹ Hoewel deze zaak zich in het arbeidsrecht bevindt kan er dus wel uit worden gehaald dat er enkele belangrijke bepalingen zijn die de rechter in rekening neemt om te kijken of er sprake is van een bepaald gedrag die bij de situatie hoort of van pesterijen. Dit betreft de *ernstige aard van de gedragingen die nadelige gevolgen* of een *indringende impact* heeft op *een persoon in een kwetsbaar of gevoelige positie*. Daarbij is wel van belang dat de feiten zijn bewezen. Het blijft hiermee ook een afweging van de rechter en wat de rechter ziet als een “ernstig aard”.

Er zijn dus juridische kenmerken van pesten te formuleren uit het strafrecht en jurisprudentie in het arbeidsrecht. Er kan sprake zijn van discriminatie en mishandeling bij pesten wanneer het gericht is op een doelgroep of indien er sprake is van fysiek geweld. In het arbeidsrecht wordt er gelet op de ernst, positie en gevolgen van het handelen van de ander. Deze bepalingen zijn nog niet getoetst in het civielrecht. Het is dus de vraag of deze bepalingen ook naar het civielrecht kunnen worden gebracht. Echter zou je kunnen stellen dat het waarnemen van pesten op een school en op de werkvloer enigszins vergelijkbaar zijn, en dat daarmee de punten waarop de rechter in het arbeidsrecht controleert ook in het civielrecht kunnen worden toegepast. Hoewel de rechter de ernstige aard van de gedragingen controleert blijft het onzeker of een situatie van een slachtoffer wel als pesten wordt beschouwd. In zoverre is er geen huidige wettelijke definitie op te stellen voor pesten.

Paragraaf 3.3 de praktijk

De personen die de praktijk van het recht tot uitvoering brengen, waarbij er grotendeels sprake is van de advocatuur, is belangrijk voor de definitie van het pesten. In een interview geeft dhr. Beijersbergen van Henegouwen aan geen heil te zien in een definitie.⁵² Hij stelt dat een definitie te beperkend zou werken voor pesten. De definitie zou tot gevolg kunnen brengen dat er personen wel gepest worden met dezelfde impact als andere gevallen maar dat het ene geval wel en het andere geval niet als pesten zou worden beschouwd. Dit is volgens hem een ongewenst effect waarmee pesten juridisch ingewikkelder wordt. Ook is strafrecht niet de gewenste oplossing, daar het initiatief voor de rechtszaak dan bij de politie en Openbaar Ministerie liggen die zich doorgaans bezig houden met zaken die zij van groter belang achten. De oplossing ligt dus vooral binnen een initiatief vanuit het slachtoffer. De oplossingen die dhr. Beijersbergen van Henegouwen aandraagt ziet meer toe op het verbeteren van de bewijslast voor slachtoffers naar het model van het arbeidsrecht waarbij de bewijslast voor werknemers met betrekking tot immateriële schade minder zwaar is, meer inhoud te geven aan wetgeving omtrent pesten (bijvoorbeeld door middel van rechtsspraak) en meer onderzoek naar pesten uit te voeren om de gevolgen te kunnen overzien en bespreken in de rechtszaal.⁵³

---

⁵¹ GH Den Haag, 8 januari 2019, PRG. 2020/42

⁵² Bijlagen A, A1 interview met dhr. Beijersbergen van Henegouwen

⁵³ Bijlagen A, A1 interview met dhr. Beijersbergen van Henegouwen

Paragraaf 3.4 buitenlandse wetgeving

Buitenlandse wetgeving in een vergelijkbare land aan Nederland heeft geen rechtswerving in Nederland, maar kan wel een nuttige bijdrage leveren aan de discussie over welke definitie gehandhaafd kan worden in de Nederlandse wetgeving. Zo kan er gekeken worden op welke manieren pesten juridisch wordt opgelost en beoordeeld worden wat zou kunnen werken voor onze Nederlandse wetgeving. Er wordt gekeken naar Belgische, Duitse en Zweedse wetgeving.

3.4.1: België

In België is pesten strafbaar gesteld. In België is er sprake van artikel 442bis van het Strafwetboek. Dit artikel stelt het ernstig verstoren van de rust van een persoon, terwijl de dader had moeten weten dat zijn gedrag dat effect had kunnen veroorzaken, strafbaar met een gevangenisstraf en/of geldboete. Er is hierbij geen vereiste dat het om een fysieke aard moet gaan. De voorwaarden die de Belgische rechtsspraak heeft voortgebracht zijn dat er een *herhaaldelijk karakter van de feiten* moet zijn, iemand wordt *aangetast in zijn persoonlijke levenssfeer* en dat de dader *de gevolgen van zijn daden kende of had moeten kennen*.⁵⁴ Hierin zou pesten binnen het Belgische strafrechtstelsel toe te passen zijn. Deze manier van pesten strafbaar stellen is via een wijziging van de bestaande wetgeving over belaging en stalking meegenomen.⁵⁵ Hiermee heeft België een wetgevende aanpak van pesten waarmee het Belgische Openbaar Ministerie achter pesten aankan en het slachtoffer zich daarin kan aansluiten voor een vergoeding. Het is daarbij wel de vraag hoe de politie het pesten oppakt in België. Of een dergelijke wetgeving in de praktijk dus wel de positie van slachtoffers verbeterd is daarmee afhankelijk met het handelen van de politie en het Belgische Openbaar Ministerie.

3.4.2: Zweden

In Zweden is er een begrip bekend als 'misbruikbehandeling'. Dit wordt door het Zweedse ministerie van Onderwijs geformuleerd als 'gedrag dat de waardigheid van een kind of student schendt, zonder dat het als discriminatie te formuleren is'.⁵⁶ Deze definitie is terug te vinden in hoofdstuk 6 paragraaf 3 van de Skollagen, de Zweedse onderwijswet. Hierin wordt uitgelegd dat met misbruik wordt bedoeld, gedrag dat zonder discriminerend te zijn de waardigheid van een kind of student schendt. Hiermee valt dus een bredere definitie voor pesten te vinden binnen de Zweedse wetgeving. Dit begrip kan dus gezien worden als een aanvulling van het discriminatieverbod, om zo alle gevallen van pesten mee te trekken met discriminatie. Het Zweedse Ministerie geeft de juridische definitie van aanvallend gedrag, namelijk gedrag dat door het slachtoffer ongewenst is. Het kind of de leerling moet hierin beslissen en aangeven wat ongewenst is. Volgens het Ministerie is er een 'inbreuk makende behandeling' als de inbreuk merkbaar en duidelijk is. Artikel 9 van de Skollagen geeft ook aan dat leraren kunnen misbruiken in de zin van paragraaf 3 van de wetgeving, waarmee deze bepalingen dus niet alleen over het pesten onderling maar ook over het pesten van leraren zelf gaat. Hierbij wordt door het Zweedse Ministerie van Onderwijs wel de notie gemaakt dat pesten wordt gezien als het herhaaldelijk blootstellen aan misbruik, intimidatie of seksuele

---

⁵⁴ Advo-Recht, *Belaging of stalking*, Advo-Recht.be, geraadpleegd op 12 november 2020

⁵⁵ Prebes, *Strafbaarstelling pesten: vergis u niet van strafwetboek*, prebes.be, geraadpleegd op 12 november 2020

⁵⁶ Skolverket, *Kränkande behandling, mobbning och diskriminering*, skolverket.se, geraadpleegd 12 november 2020

intimidatie.⁵⁷ Hiermee kan dus worden gesteld dat pesten kan worden gedefinieerd binnen Zweedse wetgeving als het *herhaaldelijk* voorkomen van *gedrag dat de waardigheid van een kind of student schendt*, hetzij middels *discriminatie of misbruikbehandeling*, waarbij de inbreuk *duidelijk en merkbaar* is.

Volgens artikel 10 van de Skollagen zijn leerkrachten in Zweden verplicht om melding te maken bij de directeur van de school wanneer er een activiteit met misbruikbehandeling of discriminatie plaatsvindt. De directeur wordt vervolgens verplicht om met spoed onderzoek te doen en maatregelen te nemen die redelijkerwijs nodig zijn om misbruik, in de zin van paragraaf 3 van de wetgeving, te voorkomen. In lid 2 van het artikel wordt deze verplichting ook van toepassing verklaard op gevallen van intimidatie of seksuele intimidatie. Leraren hebben dus een actieve plicht om het pesten op te pakken en te melden aan de directeur, die vervolgens een actieve plicht krijgt tot onderzoek en redelijkerwijs te nemen maatregelen. Hierin wordt een school dus verplicht om op te treden bij situaties van pesten. Scholen in Zweden zijn verplicht om jaarlijks een plan op te stellen met een overzicht van maatregelen om misbruik te voorkomen en te ontmoedigen volgens artikel 8 van de Skollagen. Later moeten scholen volgens hetzelfde artikel ook verantwoording afleggen over hoe dit is vergaan.

3.4.3 Duitsland

In Duitsland kan pesten zowel in civielrecht als in strafrecht worden behandeld. De scholen in Duitsland hebben ook een zorgplicht die te herleiden is vanuit artikel 34 van de GG, de Basiswet voor de Bondsrepubliek Duitsland.⁵⁸ In dit artikel wordt uitgelegd dat als iemand bij de uitoefening van een openbaar ambt zijn officiële plicht tegenover een derde schendt de verantwoordelijkheid bij de staat of het orgaan ligt waar de persoon in dienst is. Hierbij vermeldt het artikel ook dat een gewoon rechtsmiddel niet kan worden uitgesloten voor vorderingen tot schadevergoeding. Hiermee kan van een bestuursorgaan direct een schadevergoeding geëist worden.

Het pesten kan in Duitsland onder een aantal begrippen gebracht worden uit het Duitse Wetboek van Strafrecht (StGB). Hierin kan het pesten vallen onder de begrippen van belediging, laster en dwang of stalken. In artikel 185 van de StGB staat vermeld dat belediging een gevangenisstraf van ten hoogste een jaar of een geldboete als gevolg kan hebben. Hierin staat echter nog niet vermeld wat er onder belediging wordt gezien. Belediging wordt omschreven als een 'aankondiging van een lasterlijk waardeoordeel', zoals bijvoorbeeld een mening over een ander persoon. Hieronder kan ook aanranding of vernederende gebaren zoals spugen worden beschouwd.⁵⁹ In artikel 192 van de StGB wordt gesteld dat de waarheid van de beledigingen niet uitmaakt indien de bewering, verspreiding of omstandigheden als beledigend worden beschouwd. Laster betreft volgens artikel 186 van de StGB het verspreiden van een feit, bewezen of onbewezen, die een ander in de publieke opinie vernederd. In artikel 187 StGB wordt er zwaarder gestraft wanneer degene die de laster verspreidt weet dat wat er wordt verspreid onjuist is. Dwang is, volgens artikel 240 van de StGB, het op onrechtmatige wijze dwingen van een persoon tot handelen, tolereren of nalaten door met geweld te dreigen of te dreigen met een gevoelig kwaad. Hiermee kan dus ook pesten in de vorm van dreiging om een handelen veroordeeld worden, zoals bijvoorbeeld dreigen iemand in elkaar te slaan wanneer deze persoon zichzelf niet publiekelijk voor schut zet. Stalking wordt verboden verklaart in artikel 238 van

---

⁵⁷ Skolverket, *Kränkande behandling, mobbning och diskriminering*, skolverket.se, geraadpleegd 12 november 2020

⁵⁸ Johannes Schaack, *Mobbing in der Schule: diese möglichkeiten haben betroffene*, Anwalt.de, 13 februari 2019

⁵⁹ Anwalt, *Verleumdung – was sie wissen und beachten müssen!*, Anwalt.de, geraadpleegd 13 november 2020

de StGB. Hierin wordt gesteld dat het verboden is om ‘aanhoudend een andere persoon te achtervolgen op een manier die hun leven ernstig kan schaden’. Hieronder wordt het zoeken van fysieke nabijheid, het proberen contact te leggen door middel van telecommunicatie of derden, het oneigenlijk gebruiken van persoonsgegevens van het slachtoffer en het dreigen met schade aan het slachtoffer zijn leven, lichamelijke integriteit, gezondheid of vrijheid van hemzelf, familieleden of een ander persoon die dicht bij het slachtoffer staat geteld. Ook worden vergelijkbare handelingen gelijkgesteld met deze bepaling.

3.4.4: Vergelijking buitenlandse wetgeving met Nederlandse wetgeving omtrent pesten

Pesten wordt, net als in Nederland, niet direct gedefinieerd in de onderzochte buitenlandse wetgeving. Uit de indirecte formuleringen kan wel een norm worden gesteld die de wetgevingen hanteren voor pesten. Wanneer de Nederlandse wetgeving wordt vergeleken met die van de onderzochte landen kan de conclusie getrokken worden dat de norm in Nederland meer gesloten is en meer limitatieve gronden bevat dan de wetgeving van de onderzochte landen. De buitenlandse normen zijn open en breed gesteld om ruimte te geven aan pesten binnen de wetgeving. Hiermee geeft de Nederlandse norm dus minder ruimte aan pesten binnen de Nederlandse wetgeving dan dat de onderzochte buitenlandse wetgevingen doen. In Nederland kan er alleen gesteld worden dat pesten onder discriminatie of fysieke mishandeling behoort. In het buitenland zijn er bredere formuleringen getrokken, waarbij België de ‘rust en levenssfeer’ van een persoon beschermt en Duitsland meerdere betrekkingen opneemt waarin de verschillende vormen van pesten kunnen vallen. Het Nederlandse strafrecht kan bijvoorbeeld het artikel over mishandeling uitbreiden door ook psychologische mishandeling op te nemen. Daarnaast kan het Nederlandse strafrecht het voorbeeld van België volgen door een artikel op te nemen over de persoonlijke levenssfeer van slachtoffers of het voorbeeld van Duitsland volgen door meerdere vormen op te nemen en uit te breiden die toeziet op verschillende situaties van pesten.

Daarbij dient wel benoemd te worden dat deze normen grotendeels te trekken zijn binnen het strafrecht. Alleen de norm van Zweden komt niet uit het strafrecht. Het oplossen van pesten via strafrecht heeft niet de voorkeur van de praktijk. Het initiatief tot een rechtszaak binnen het strafrecht ligt bij de politie en het Openbaar Ministerie. De politie en/of het Openbaar Ministerie pakken in de praktijk pesten niet snel op. Als de politie en/of het Openbaar Ministerie de zaak niet oppakken kan het slachtoffer ook geen vergoeding krijgen.⁶⁰ Daarmee is het strafrecht dus geen effectief juridisch middel bij schade door pesten. De normstelling kan echter dienen als een handvat in de formulering van pestgedrag in de praktijk.

In het civielrecht is het nemen van initiatief anders, hier ligt het initiatief tot een rechtszaak bij de persoon zelf. In Nederland zal in het civielrecht pesten doorgaans via de onrechtmatige daad verlopen. Hierbij ligt de regie over de rechtszaak bij het slachtoffer of de advocaat van de slachtoffer zelf. Daardoor kan er gesteld worden dat uit de praktijk blijkt dat de kans groter is dat een slachtoffer vergoeding krijgt via het civielrecht dan via het strafrecht in Nederland.

De wetgeving voor scholen in Zweden is erg interessant in het kader van het onderzoek. Zweden heeft namelijk actieve plichten meegegeven aan scholen in het kader van pesten. Hierin is ook interessant dat Zweden de scholen een wettelijk toezicht- en handhavingsplicht meegeeft. De scholen zijn verplicht om bij constatering van ‘misbruikbehandeling’ in te grijpen door middel van

---

⁶⁰ Bijlagen A, A1 interview met dhr. Beijersbergen van Henegouwen

onderzoek en eventueel maatregelen te treffen. In Nederland is er wel een monitorplicht en een plicht tot het voeren van veiligheidsbeleid (zie paragraaf 1.4.1) maar in de reactie daarin is de school verder vormvrij. In Nederland zal een zaak omtrent aansprakelijkheid voor scholen bij pesten doorgaans op de zorgplicht worden getoetst, waarbij in Zweden wordt getoetst of de school uitvoerig onderzoek heeft verricht en daarin de handelingen heeft genomen die redelijkerwijs te verwachten zijn. Hoewel de bepalingen veel op elkaar lijken zit er wel degelijk verschil in. In de Nederlandse wetgeving zijn de plichten die aan scholen mee wordt gegeven erg open geformuleerd. Er is een algemene zorgplicht waar de rechter over moet toetsen of de school aan die plicht voldaan heeft. In Zweden moet er verplicht een onderzoek worden ingesteld en maatregelen getroffen worden die redelijkerwijs te verwachten zijn. Hiermee heeft een slachtoffer van pesten meer ruimte om te stellen dat de school geen onderzoek heeft willen instellen of dat er geen maatregelen genomen zijn. Als er maatregelen genomen zijn staat niet ter discussie of de school aan de zorgplicht en inspanningsvereiste heeft voldaan, maar of de maatregelen redelijkerwijs voldoen. Hierin blijft wel de vraag hoe streng de Zweedse rechters dat toepassen. De Zweedse plicht is strenger geformuleerd maar de Zweedse rechters blijven een beoordelingsvrijheid houden met de term 'redelijkerwijs'.

Zweedse wetgeving geeft scholen ook een vereiste die stelt dat de scholen jaarlijks een plan moeten opstellen omtrent pesten en ook jaarlijks moeten reflecteren op dat plan. Momenteel wordt aangegeven dat pestprotocollen in Nederland soms jarenlang gedateerd zijn⁶¹ of niet leven binnen het schoolinstituut.⁶² Wanneer scholen de plannen regelmatig herzien en het meten van de effectiviteit van de plannen jaarlijks verplicht is kan een pestprotocol meer gaan leven binnen een school. Het protocol zou dan gebaseerd worden op de meest recente wetgeving en wetenschappelijk onderzoek. Daarmee worden ineffectieve pestprotocollen grotendeels voorkomen of beperkt.

---

⁶¹ Bijlagen A1, A2: Interview met dhr. Ten Zijthoff, anti-pest coördinator, Walburg College

⁶² Bijlagen A, A1 interview met dhr. Beijersbergen van Henegouwen

Hoofdstuk 4: hoe wordt er uitvoering gegeven aan pestprotocollen in de praktijk door middelbare scholen in Nederland?

Paragraaf 4.1 inleiding

Pestprotocollen zijn in de praktijk erg belangrijk voor de houding van de school bij een situatie van pesten. Vaak wordt een pestprotocol ingezet wanneer er een situatie van pesten ontstaat. Hiermee is de werking van pestprotocollen een erg belangrijk onderdeel van hoe er in de praktijk wordt omgegaan met pesten en hoe effectief de maatregelen van de scholen zijn. De pestprotocollen zijn niet wettelijk verplicht en vormvrij (zie paragraaf 1.4.1). Het merendeel van de scholen heeft wel een pestprotocol. Er is al aangegeven dat de kennis over en het behandelen van pestprotocollen niet altijd even goed gaan in de praktijk.⁶³ Daarmee is het interessant om te kijken naar de uitvoering van pestprotocollen in de praktijk.

Paragraaf 4.2 rode lijnen pestprotocollen

Een pestprotocol is vormvrij en verschilt daardoor per school. Scholen kunnen bijvoorbeeld kiezen voor een pestprotocol opgesteld door een overkoepelend orgaan⁶⁴, een voorbeeld pestprotocol van een door hun gekozen instelling of stichting of zelf een pestprotocol ontwikkelen eventueel in overleg met een advocaat of personeel. Het belangrijkste is dat een pestprotocol ervoor moet zorgen dat de school alles in staat heeft gesteld dat redelijkerwijs te verwachten is om het pesten te voorkomen. De school heeft een namelijk een zorgplicht om voor een veilige leeromgeving te zorgen. De zorgplicht geldt eveneens in het geval dat een school ervoor kiest om geen pestprotocol op te stellen. De rode draad uit een verzameling pestprotocollen moeten dus aantonen hoe er, over het geheel gezien, door scholen wordt gereageerd op pesten en welke maatregelen daar doorgaans in genomen worden. In deze paragraaf worden de pestprotocollen van de scholen als benoemd in hoofdstuk 1 uitgewerkt en vergeleken.

Het pestprotocol van het Anna Maria van Schurman (AMS) college te Franeker werkt volgens de *No Blame Methode*. De werkwijze volgens hun pestprotocol is dat ze eerst de gepeste leerling interviewen over wat hij denkt en voelt. Hierna wordt er een gesprek geregeld met de betrokken leerlingen, dus ook met de meelopers. In dit gesprek leggen zij, zonder de gepeste leerling erbij, het probleem uit aan de pesters. Hierna willen ze duidelijk maken dat ze niemand beschuldigen en straffen maar wel de pesters aanspreken op hun verantwoordelijkheid. De volgende stap is het vragen van suggesties van de leerlingen welke bijdrage zij kunnen leveren aan de situatie. Hierna wordt de situatie aan de groep overgelaten. Na een tijd wordt met de betrokkenen besproken of de situatie is verbeterd vergeleken met de situatie eerder. Om deze methode te laten werken benoemt het pestprotocol dat docenten en mentoren geschoold moeten worden in de aanpak van pesten. Indien de situatie aanhoudt wordt er naar de teamleider van de docenten gestapt die ook een gesprek houdt met de betrokkenen. Hierna kan de teamleider of mentor eventueel contact opnemen met de ouders van de betrokkenen. Hierover wordt wel benoemd dat het belangrijk is dat er nog geen straf aan de orde is. Mocht zelfs dan het pesten nog aanhouden dan wordt de situatie besproken met een zorgteam. Het zorgteam kan dan maatregelen nemen zoals het inschakelen van zorgtrajecten of counseling. Eventuele straffen vallen in die fase van het proces onder de

---

⁶³ Bijlagen A, A1 interview met dhr. Beijersbergen van Henegouwen

⁶⁴ Bijlagen A, A2: Interview met dhr. Ten Zijthoff, anti-pest coördinator, Walburg College

verantwoordelijkheid van de teamleider. Om dergelijke situaties te voorkomen benoemt het pestprotocol dat de mentor in het eerste schooljaar afspraken maakt met de klas, ook om later eventueel in de *No Blame Methode* op terug te kunnen vallen. Elke derde week van september wordt er een pestfolder uitgedeeld in de eerste klassen. Mentoren besteden in die week extra aandacht aan pesten. Daarnaast wordt in de les Culture Kunstvorming in het eerste jaar een voorstelling over pesten gehouden. Als laatste preventieve middel krijgen eerste en tweedejaars na de herfstvakantie een training in sociale vaardigheden.⁶⁵ In de praktijk komen straffen voor het pesten wel voor op deze school, maar in de meeste gevallen is dat niet aan de orde. Bij het bewust fysieke of mentale schade toebrengen worden leerlingen in de praktijk namelijk geschorst.⁶⁶

Het pestprotocol van KSH te Hoofddorp werkt volgens hun pestprotocol met een andere methode. Hun methode heet de *vijfsporenaanpak*. Hierin wordt verwezen naar het ondertekenen van het Nationaal onderwijsprotocol waarin de school zich aan deze aanpak heeft verbonden. Deze aanpak is onderverdeeld in vijf sporen:

- het eerste spoor is de verantwoordelijkheid van de school. De school moet ervoor zorgen dat medewerkers voldoende informatie hebben over pesten en de aanpak van pesten. De medewerkers moeten daarin een functie vervullen bij het signaleren en tegengaan van pesten.
- Het tweede spoor is het bieden van steun aan de leerlingen die gepest worden. De school dient uit te zoeken wat er is gebeurd en te overleggen wat de mogelijke oplossingen zijn.
- Het derde spoor zorgt voor het steunen van de pester, namelijk door de pester te confronteren met zijn gedrag om zo de achterliggende oorzaken naar boven te halen.
- Het vierde spoor bespreekt dat de mentor de klas kan betrekken bij het pesten en kan aangeven welke rol de mentor van de leerlingen in de klas in het oplossen verwacht.
- Als laatste spoor wordt er steun geboden aan de ouders van alle betrokkene waarin de school samenwerkt met de ouders om het pesten aan te pakken.

Het stappenplan hierin is dat de mentor gesprekken moet houden met alle betrokkenen, contact opneemt met de ouders van de gepeste en pester, met de klas praat over het herstellen van de groeps sfeer en indien het probleem escaleert het dossier overhandigt aan de afdelingscoördinator. De afdelingscoördinator heeft vervolgens ook een gesprek met de betrokkenen. In het gesprek van de coördinator met de pester moet de pester geconfronteerd worden, moet de achterliggende oorzaak omhoog gebracht worden en moet er helderheid zijn over het vervolgtraject bij het herhalen van pesten. De coördinator moet ook met de gepeste leerling kijken of het gedrag van de leerling kan worden aangepast waardoor hij 'geen gemakkelijk doelwit vormt voor pesten'. De coördinator bespreekt daarna mogelijke oplossingen met ouders. Indien het pesten zelfs dan niet stopt mag de directie besluiten tot een verwijderingsprocedure. Hiermee neemt deze school een duidelijk strengere houding aan dan het AMS College te Franeker. Deze school geeft ook in hun pestprotocol een duidelijke taak mee aan leraren om het pesten te signaleren. In de preventieve maatregelen van deze school worden vooral de mentorlessen en de afspraken die gemaakt zijn gebruikt.⁶⁷ Helaas was het KSH niet te bereiken voor een interview.⁶⁸

Het Bonhoeffer college te Castricum werkt ook met de *vijfsporenaanpak*. Het draaiboek van het pestprotocol begint met het maken van afspraken tussen de mentor en de klas, waarna alle brugklassen een voorstelling over pesten krijgen. Op dit college wordt er ook extra aandacht besteed aan pesten in de mentorlessen. Bij incidenteel pestgedrag moet de mentor het gedrag bespreken

---

⁶⁵ CSG Anna Maria van Schurman, (*Anti*)Pestprotocol, annamaria.nl, geraadpleegd 15 november 2020

⁶⁶ Bijlage A: A3: interview met dhr Haarsma, zorg coördinator Anna Maria College Franeker

⁶⁷ KSH, *Pestprotocol*, kshhooodorp.nl, geraadpleegd 15 november 2020

⁶⁸ Bijlage A, A4: Interview met KSH

met de leerlingen volgens de *No Blame Methode*. Als het pestgedrag aanhoudt nodigt de mentor de ouders uit om afspraken te maken en meldt de mentor deze afspraken bij de afdelingsleider, die de afspraken doorgeeft aan de docenten. Indien nodig worden de pester en gepeste leerling doorverwezen naar het zorgteam door de mentor in overleg met de afdelingsleider. Als deze maatregelen geen effect hebben kan de afdelingsleider in overleg met het zorgteam een schorsing of andere passende oplossing zoeken. Pas in het uiterste geval wordt er door de afdelingsleider en directie in samenspraak met de ouders gezocht naar een andere onderwijsplek. Ook in dit pestprotocol krijgen de leraren een signalerende taak mee bij het pesten.⁶⁹ Hoewel het pestprotocol van deze instelling de *No Blame Methode* hanteert in de vroege gesprekken met de betrokkenen, neemt ook dit pestprotocol een strengere houding aan dan het pestprotocol van het AMS College. Het Bonhoeffer College was helaas niet beschikbaar voor verder mondelinge uitleg.⁷⁰

Het Walburg College te Zwijndrecht hanteert een pestprotocol die door de overkoepelende organisatie, Onderwijsgroep Zuid-Hollandse Waarden, is opgesteld. Dit anti-pest protocol is een vernieuwd protocol. De Aanleiding om het protocol te vernieuwen was de verplichtstelling door de nieuwe wetgeving van een anti-pest coördinator waarbij de school de aanpak bij pesten opnieuw is gaan beoordelen.⁷¹ De anti-pest coördinator van het Walburg College heeft toelichting gegeven over de werking en het belang van het pestprotocol. Het pestprotocol van het Walburg College hanteert ook de *vijfsporenaanpak*. In de uitleg van de anti-pest coördinator worden er bij de uitvoering van het pestprotocol vooral gesprekken gehouden met de betrokkenen. Ook het Walburg College gelooft absoluut niet in straffen voor de pester. In het pestprotocol worden straffen voor de pester niet benoemd en in het interview gaf de anti-pest coördinator aan van mening te zijn dat straffen averechts werken. Hierin neemt het Walburg College een zachtere houding aan tegenover pesten dan de andere scholen in hun aanpak tegen pesten. In het interview werd aangegeven dat de school preventieve middelen inzet tegen pesten zoals het maken van afspraken in de klas, het voorstellen van de anti-pest coördinator uitleg of bespreking over pestgedrag in de mentorlessen en bij het vak Culture Kunstvorming.

Het laatste pestprotocol dat wordt besproken is het pestprotocol van CSG Wessel Gansfort. Deze school hanteert ook het eerder besproken *vijfsporenaanpak*. Als het pesten plaats vindt in de klas praat de mentor eerst met de gepeste leerling en daarna met de pester. De mentor probeert daarna in het gesprek tussen beide leerlingen tot afspraken te komen. De mentor licht vervolgens de ouders van beide partijen in en betreft daarin de veiligheidscoördinator of de teamleider. Indien het pesten aanhoudt bespreekt de mentor het vervolgtraject en praat de mentor met de om zo de groeps sfeer te herstellen. Houdt het pesten aan dan wordt de pester verplicht een pestproject, bijvoorbeeld in de vorm van een werkstuk, te maken en te presenteren voor de klas. Daarbij worden zoveel mogelijk de ouders betrokken. Wanneer dit geen resultaat oplevert komt er een time-out. Bij ernstige incidenten van pesten mag dit middel gelijk ingezet worden. Een time-out is effectief hetzelfde als een schorsing. De schorsing loopt totdat er in een gesprek met de ouders van de pester afspraken worden gemaakt. Houdt ondanks al deze inspanningen het pesten toch nog aan, dan kan de school overgaan tot disciplinaire maatregelen zoals een langdurige schorsing of verwijdering. Daarmee neemt deze school dus een harde stelling in tegen pesten. De school werkt, net als de andere scholen, met mentorlessen en afspraken om pesten preventief te voorkomen.⁷² Helaas was Wessel

---

⁶⁹ Bonhoeffer College, *Pestprotocol*, bonhoeffer.nl, geraadpleegd 15 november 2020

⁷⁰ Bijlage A: A5, *Interview met Bonhoeffer College*

⁷¹ Bijlagen A, A2: *Interview met dhr. Ten Zijthoff, anti-pest coördinator, Walburg College*

⁷² CSG Wessel Gansfort College, *Pestprotocol CSG*, csgwesselgansfort.nl, geraadpleegd 16 november 2020

Gansfort was helaas niet beschikbaar voor verdere mondelinge uitleg.⁷³

Al deze pestprotocollen met elkaar vergelijkend komen twee methodes als veel gebruikte methodes, soms zelfs in combinatie, naar voren. Dit betreft de *No Blame Methode* en de *vijfsporenaanpak*. De invulling van het vijfsporenaanpak is bij iedere school anders opgebouwd en is vooral belangrijk voor het aangeven welke elementen zij in hun aanpak betrekken. De No Blame Methode is vooral gericht op niemand beschuldigen en alleen praten over het probleem, doorgaans vanuit de gedachte dat de pester pest vanuit zijn eigen problemen. Het meest opvallende bij de vergelijking van deze pestprotocollen is dat drie van de vijf scholen bespreken en, in indirecte mate, waarschuwen dat pesten tot verwijdering van school kan leiden. Veel scholen gaan dus wel over tot maatregelen wanneer gesprekken het pesten niet verhelpen. Scholen hebben geen resultaatverplichting (zie paragraaf 1.5.2) maar dienen wel aan de zorgplicht te voldoen en kunnen daarmee geen situatie van pesten laten bestaan zonder genomen maatregelen indien de school op de hoogte van het pesten is. Een situatie waarin een leerling maandenlang gepest wordt zonder dat er maatregelen genomen worden, lijkt in het kader van de wetgeving en de zorgplicht ongewenst. Dit is met name ongewenst doordat alle scholen aangeven in hun pestprotocol op de hoogte te zijn van de schade die pesten veroorzaakt.

Paragraaf 4.3 onderwijsinspectie

De Onderwijsinspectie is een overheidsorgaan dat toezicht houdt op het handelen van scholen. De inspectie houdt onder andere toezicht op toetsen en examens, leerplicht, veiligheid en houden klachten en meldingen bij.⁷⁴ In het kader van het onderzoek is voornamelijk het toezicht op de veiligheid het meest interessant. Onder veiligheid laat de Onderwijsinspectie weten ook aandacht te besteden aan het pesten op scholen. De Onderwijsinspectie controleert de veiligheid op scholen steekproefsgewijs. Ook als er aanwijzingen zijn voor problemen gaat de Onderwijsinspectie over tot controleren. Bij signalen van ernstige gevallen wordt een diepgaand onderzoek ingesteld door de Onderwijsinspectie. Bij de controles kijkt de Onderwijsinspectie of de school zelf een goed beeld heeft van de veiligheidsbeleving van leerlingen en personeel. Het beleid van de school wordt daarbij ook gecontroleerd. De Onderwijsinspectie kijkt vooral of de school afspraken heeft gemaakt met betrekking tot regels en protocollen op het gebied van pesten. De Onderwijsinspectie controleert of de protocollen bekend zijn en gecontroleerd worden binnen de school. Volgens de Onderwijsinspectie valt alertheid en het snel en adequaat optreden in situaties van pesten daar ook onder.⁷⁵ Dit betekent dus dat de Onderwijsinspectie verwacht dat er snel en adequaat wordt gereageerd. De Onderwijsinspectie was helaas niet beschikbaar voor een interview.⁷⁶ Op een schriftelijk interview is geen antwoord ontvangen.

---

⁷³ Bijlage A, A6, *interview met Wessel Gansfort*

⁷⁴ Onderwijsinspectie, *Populaire onderwerpen*, onderwijsinspectie.nl, geraadpleegd op 22 november 2020

⁷⁵ Onderwijsinspectie, *Aandacht voor pesten*, onderwijsinspectie.nl, geraadpleegd op 22 november 2020

⁷⁶ Bijlage A: A7: *Interview met Onderwijsinspectie*

Hoofdstuk 5: conclusies

5.1 Conclusie deelvraag 1: wat kan uit wetgeving, in het bijzonder artikel 6:162 BW, jurisprudentie en andere gezaghebbende rechtsbronnen worden herleid over aansprakelijkheid bij pesten op een middelbare school?

Aansprakelijkheid van middelbare scholen voor pesten zal doorgaans via de onrechtmatige daad via 6:162 BW verlopen. De voorwaarden van onrechtmatige daad zijn:

- er moet sprake zijn van een onrechtmatige daad als in lid 2,
- er moet sprake zijn van toerekenbaarheid als in lid 3,
- er moet sprake zijn van schade,
- die schade moet in causaal verband staan tot de onrechtmatige daad en,
- dat er voldaan moet worden aan het relativiteitsvereiste.

Doorgaans is de onrechtmatige daad waar scholen in dergelijke situaties aan komen het doen of nalaten met in strijd met de wettelijke zorgplicht of de zorgvuldigheidsnorm die voor scholen geldt in het ongeschreven recht. Bij de schade van pesten kan er gedacht worden aan eventuele vermogensschade zoals bijvoorbeeld het volgen van een coaching traject of reiskosten bij het wisselen van school. In het geval van een coaching traject of eventueel traject bij een psycholoog kan gesteld worden dat er ook sprake is van voorkoming of beperking van de schade. Voor de mentale schade kan er ook worden gesproken over immateriële schadevergoeding. Deze schade is echter erg lastig om te bewijzen, aangezien dergelijke problemen ook door andere situaties kunnen zijn ontstaan en de schade niet altijd causaal te linken is aan het pesten. Bij het causale verband blijft de vraag overeind of het verkeerd handelen van de school heeft geleid tot de schade die het slachtoffer ondervindt. Als het slachtoffer al deze punten succesvol heeft kunnen bewijzen komt als laatste het relativiteitsvereiste aan bod. In een dergelijke situatie betreft het de zorgplicht van scholen voor de veiligheid op school en zal daarmee vrijwel altijd aan het vereiste worden voldaan.

Bij de beantwoording van de vraag of de school een onrechtmatige daad kan plegen op basis van gevaarzetting of een nalaten draait het vooral om de vraag hoe de school gehandeld heeft. Uit jurisprudentie blijkt dat de school een inspanningsverplichting heeft. Dit betekent dat de school moet aantonen dat er is geprobeerd het pesten te voorkomen en/of te stoppen. De school hoeft niet aan te tonen dat het probleem verholpen is. Indien een school niet kan aantonen dat er maatregelen zijn ondernomen, kan er sprake zijn van nalatigheid in de zorgplicht die zij dragen voor de personen, zijnde hun leerlingen. In een dergelijke situatie kan er ook sprake zijn van gevaarzetting, daar een school mag verwachten dat pesten voorkomt op middelbare scholen. Uit de jurisprudentie blijkt echter dat de bewijslast en de beoordeling voor middelbare scholen over het nemen van maatregelen niet streng is. Er is tot op heden nog geen school veroordeeld voor het beleid en/of de genomen maatregelen. De rechter oordeelde in de jurisprudentie het voeren van gesprekken en invoeren van maatregelen in de structuur van de klas als voldoende.

Het hebben van een pestprotocol dient vooral als intern document voor uitleg omtrent de processen bij pesten. Het kan echter ook dienen als uitleg aan ouders en leerlingen wat er van de school verwacht kan worden bij pesten. Uit jurisprudentie blijkt dat bij de zorgplicht van zorginstellingen protocollen een juridisch belang kunnen hebben. Het ongemotiveerd afwijken van een protocol dat op een consensus berust over het belang van het desbetreffende protocol kan gekwalificeerd worden als een tekortschieting in de zorgplicht. Het protocol geeft daarnaast ook aan welke zorg de klant van de zorginstelling mag verwachten. Daarnaast blijkt uit jurisprudentie dat enkel het protocol volgen geen vrijbrief is voor aansprakelijkheid. Het protocol dient deugdelijk te zijn omschreven zoals mag worden verwacht van de desbetreffende instelling. De uitvoering van het protocol wordt dus

alsnog vergeleken aan de zorgplicht van de instelling. Daarbij moet worden vermeld dat de jurisprudentie betrekking heeft op zorginstellingen, waarbij protocollen zaken van leven of dood kunnen zijn. Pestprotocollen hebben op dat gebied minder belang. De jurisprudentie is in de rechtspraak niet toegepast op middelbare scholen. Hoewel de juridische praktijk wel van mening is dat deze jurisprudentie van invloed is op scholen en de zorgplicht van scholen, staat nog niet vast dat pestprotocollen ook aan deze jurisprudentie worden getoetst.

5.2 Conclusie deelvraag 2: welke juridische kenmerken van pesten kunnen worden geformuleerd uit de nationale rechtsbronnen en Belgische, Duitse en Zweedse wetgeving?

In de Nederlandse wetgeving zal pesten voornamelijk onder discriminatie of mishandeling vallen. Het nadeel hieraan is echter dat de bepaling van discriminatie in het strafrecht limiterend is en dat er voor mishandeling fysiek geweld moet plaatsvinden, wat bij pesten niet altijd het geval is. Daarnaast valt uit de praktijk op te merken dat dergelijke zaken minder belang hebben voor de politie en/of het OM. Doordat de politie en het OM het initiatief tot het beginnen van een rechtszaak hebben kunnen daardoor niet alle zaken voor de rechter komen. Uit jurisprudentie van het arbeidsrecht valt te concluderen dat er gelet wordt op de ernst van de situatie, de positie van het slachtoffer en de gevolgen voor het slachtoffer van het handelen van andere. Hoewel deze bepalingen niet direct zijn getoetst in het civielrecht, blijven de bepalingen een oordeel van de rechter. De Nederlandse advocatuur ziet in de praktijk pestproblematiek opgelost worden door het verbeteren van de bewijslast voor slachtoffers, door bijvoorbeeld het versoepelen van de bewijslast van causaal verband voor het slachtoffer zoals geregeld in het arbeidsrecht. Ook ziet de advocatuur graag meer inhoud aan de wetgeving omtrent pesten, door bijvoorbeeld meer jurisprudentie, en meer onderzoek naar pesten zodat de gevolgen beter te overzien zijn. Deze oplossingen zien vooral toe op de bewijslast van schade.

Wanneer de Nederlandse wetgeving wordt vergeleken met buitenlandse wetgeving van België, Zweden en Duitsland komt vooral naar voren dat de andere landen bredere bepalingen hebben voor het pesten. In België wordt gesproken van het verstoren van de rust van een persoon, hetzij mentaal of fysiek, waarbij de dader de gevolgen had moeten weten. In de Zweedse wetgeving komt de term misbruikbehandeling specifiek voor scholen naar voren waarin gesproken wordt van het schenden van de waardigheid van een kind of student, dat niet als discriminatie te formuleren is. Een dergelijke inbreuk makende behandeling moet merkbaar en duidelijk zijn. In Duitsland valt het pesten onder belediging, laster en dwang of stalken. Belediging wordt gezien als een aankondiging van een lasterlijk waardeoordeel, hetzij een mening over een ander persoon, aanranding of vernederend gebaar. Indien de verspreiding, bewering of omstandigheden als beledigend worden beschouwd maakt het niet uit of de uitspraken waar zijn of niet. Laster betreft het vernederen van een ander in de publieke opinie met een feit, hetzij bewezen of onbewezen. Dwang betreft het nalaten, tolereren of handelen eisen van een persoon onder druk van geweld. Stalking wordt gezien als het aanhoudend een andere persoon achtervolgen op een manier die hun leven ernstig kan schaden. Daarmee valt te concluderen dat de buitenlandse bepalingen veel breder zijn dan alleen discriminatie en mishandeling. Echter vallen de bepalingen van België en Duitsland binnen het strafrecht, waarbij het initiatief bij de politie en het OM blijft. De wetgeving van Zweden is daarom het meest interessant, daar de wetgeving over pesten specifiek gericht is op scholen. Leraren worden verplicht om activiteiten met betrekking tot misbruikbehandeling te melden bij de directeur, die daarop een onderzoek moet instellen en de daarop te verwachten maatregelen moet nemen. Hoewel deze verplichting veel op de verplichting lijkt die Nederlandse scholen middels de zorgplicht hebben, is deze wetgeving van Zweden minder open geformuleerd en worden er specifieke plichten

meegegeven aan de scholen in situaties van pesten. Daarnaast zijn de scholen verplicht om jaarlijks een plan op te stellen met maatregelen omtrent pesten. De scholen moeten daarna reflecteren op dergelijke plannen. Daarmee voorkomt Zweden dat de scholen protocollen hebben die gedateerd zijn of niet binnen de school bekend zijn.

5.3 Conclusie deelvraag 3: hoe wordt er uitvoering gegeven aan pestprotocollen in de praktijk door middelbare scholen in Nederland?

De meeste Nederlandse middelbare scholen hebben een pestprotocol. Twee veel voorkomende methodes zijn de vijfsporenaanpak en de no blame methode. De vijfsporenaanpak ziet vooral toe op de vijf punten die betrokken worden bij het pesten, namelijk de school zelf, het bieden van steun aan de gepeste leerling, het steunen van de pester, de mentor en de ouders van de leerlingen. Hoewel elke school deze aanpak anders invult is de rode lijn dat al deze elementen worden meegenomen in het traject bij pesten. In de no blame methode is er vooral aandacht op het niet straffen van leerlingen maar op het inspelen op het verantwoordelijkheidsgevoel. Pas als de leerlingen niet aan het verantwoordelijkheidsgevoel willen voldoen gaan de scholen doorgaans over tot eventuele straffen. De protocollen worden in vrijwel alle gevallen gestart door overleg/gesprekken met de mentor. De mentor is daarin de eerste stap voor het starten van het proces.

Het veiligheidsbeleid van de scholen wordt onderzocht door de Onderwijsinspectie. De onderwijsinspectie onderzoekt ook of de regels en protocollen bekend zijn binnen de school. Een inspectie van de Onderwijsinspectie is steekproefsgewijs of wordt gestart door aanwijzingen of signalen van problemen. Dit kan bijvoorbeeld een klacht van een ouder zijn, aangezien de Onderwijsinspectie ook klachten en meldingen over scholen bijhoudt. Volgens de Onderwijsinspectie moet een school snel en adequaat reageren op pestproblemen.

5.4 Conclusie hoofdvraag: in hoeverre zijn middelbare scholen in Nederland aansprakelijk op grond van artikel 6:162 BW voor schade die een leerling lijdt als hij op die school wordt gepest en hoe verhoudt deze aansprakelijkheid zich tot het actieve beleid inzake de pestprotocollen?

Scholen kunnen onder bepaalde strenge voorwaarden aansprakelijk zijn voor pesten op school op basis van 6:162 BW. Scholen hebben een zorgplicht jegens hun leerlingen waaraan zij dienen te voldoen. Uit de jurisprudentie valt te concluderen dat deze zorgplicht erg streng getoetst wordt voor scholen door de rechters. Een zaak over onrechtmatige daad bij het niet handelen of niet handelen zoals verwacht mag worden van scholen bij pesten zal daardoor voornamelijk betrekking hebben op de zorgplicht. Uit jurisprudentie blijkt dat het enkele feit dat er wordt gepest, de *kwantitatieve* toerekening, daarin niet voldoende is. Alleen het handelen van een school bij de situatie van het pesten kan een onrechtmatige daad opleveren op grond 6:162 BW. Daardoor moet de motivering van de onrechtmatige daad betrekking hebben op het handelen van de school.

In jurisprudentie over pesten specifiek kan geconcludeerd worden dat de zorgplicht minder streng getoetst wordt voor scholen als het pesten betreft. Dit heeft te maken met twee grote problemen voor slachtoffers van pesten die een schadevergoeding van hun school willen eisen, namelijk de bewijslast/causaal verband en de inspanningsverplichting van de school. Het causale verband tussen het pesten enerzijds en het niet correct handelen van de school anderzijds waardoor psychische schade bij het slachtoffer is ontstaan is moeilijk te bewijzen. Dit is echter wel een vereiste voor de onrechtmatige daad. Bewijs dat eventueel kan worden aangedragen betreft een vaststelling van een psychologisch expert of relevant psychologisch onderzoek van de effecten van het pesten. Het tweede probleem betreft de inspanningsverplichting van de school. Uit jurisprudentie blijkt dat de

inspanningsverplichting niet zwaar wordt getoetst voor scholen door de rechter. Er zijn nog geen zaken bekend waarin een school niet aan de inspanningsverplichting heeft voldaan. Zo zijn bijvoorbeeld het niet hebben van een pestprotocol of het niet overgaan tot straffen volgens de rechter geen redenen om een school als nalatig handelen te bestempelen en daardoor aansprakelijkheid aan te nemen. Een middelbare school moet erg nalatig of vrijwel niet handelen, mocht er aansprakelijkheid worden aangenomen op basis van 6:162 BW voor het pesten.

Uit de jurisprudentie blijkt dat het belangrijk is voor slachtoffers van pesten om een dossier bij te houden met alle momenten van pesten en om alle momenten van pesten tijdig aan te geven bij de school om een schadevergoeding te kunnen krijgen. De school moet een redelijke mogelijkheid hebben voor het nemen van maatregelen. De verplichting van toezicht van scholen weegt bij pesten niet zwaar mee. Het is daardoor vooral het slachtoffer die een meldplicht krijgt om alle gevallen te melden. Om kans te maken voor een schadevergoeding op basis van 6:162 BW moeten de eiser, zijnde slachtoffers van pesten, voldoende motiveren waarom het handelen van de school niet overeenkomt met de zorgplicht die de desbetreffende school heeft. Zo moet het slachtoffer aantonen waarom de genomen maatregelen niet voldoende zijn en welke maatregelen er wel redelijkerwijs genomen moesten worden door de school.

Om de rechtspositie van slachtoffers van pesten te verbeteren beveelt de advocatuur een versoepeling van de bewijslast voor het pesten aan, vergelijkbaar met het arbeidsrecht. Een dergelijke oplossing zou het makkelijker maken voor slachtoffers van pesten om de immateriële schade aan te tonen. Meer onderzoek kan ook bijdragen aan de bewijslast voor slachtoffers van pesten zodat de immateriële schade die specifiek door pesten komt duidelijk is te overzien in een rechtszaak. Met meer onderzoek kan de psychologische schade die pesten tot gevolg heeft beter aangetoond en bewezen worden. Daaruit kan jurisprudentie worden gevormd over welke psychologische effecten van pesten wel en niet worden aangenomen.

De kans dat het scenario waarin een school zodanig nalatig handelt dat de onrechtmatige daad wordt goedgekeurd blijkt uit jurisprudentie en het onderzoek naar de protocollen erg klein. De meeste middelbare scholen in Nederland hebben een pestprotocol en geven aan dat een dergelijk protocol bij de mentor gestart wordt. Dit kan gestart worden wanneer de leerlingen zelf aangeven gepest te worden of als leraren het pesten opmerken. Hoewel de school in nieuwe wetgeving de plicht tot monitoring heeft gekregen, blijft de verplichting tot het melden van het pesten bij het slachtoffer. Dit heeft ook verband met het gelimiteerde budget van, voornamelijk openbare, scholen. Hierin geven alle ondervraagde scholen aan hun verantwoordelijkheid erg serieus te nemen en verschillende methoden te hanteren om het pesten te stoppen. De uitvoering van deze regels, afspraken en protocollen van scholen wordt ook gecontroleerd door de Onderwijsinspectie. Uit de onderzochte protocollen blijkt, op basis van de eerder besproken jurisprudentie, dat bij uitvoering van het protocol al aan de inspanningsverplichting wordt voldaan. Het enige wat verandering kan brengen aan deze rechtsspraak is jurisprudentie waarin een school strenger wordt beoordeeld door de rechter. Dit kan bijvoorbeeld een tijdsgebonden vereiste aan de procedure zijn of een vereiste tot straffen/schorsing van de pester.

Uit buitenlandse wetgeving kan vooral geleerd worden dat de Nederlandse bepalingen voor pesten erg gelimiteerd zijn in verhouding. In Belgische en Duitse wetgeving zijn de strafbepalingen opener geformuleerd waardoor pesten kan worden meegenomen als verstoring van rust in België of als belediging, laster, dwang of stalken in Duitsland. Dit betreffen echter strafrechtelijke bepalingen waarbij de politie en/of het OM de zaak moet oppakken om de kwestie voor de rechter te brengen.

In de praktijk blijkt dat de politie en het OM vaak achter andere zaken aangaan die meer belang dragen. Daarmee kunnen bredere formuleren in het strafrecht wenselijk zijn maar slachtoffers niet per definitie helpen. Daarmee is de Zweedse wetgeving relevanter in het kader van het onderzoek. In Zweden wordt pesten geformuleerd als het schenden van de waardigheid van kinderen of studenten, dat niet als discriminatie te formuleren valt. Leraren krijgen de verplichting om dergelijke situaties aan directeuren te vermelden. De directeur is vervolgens verplicht om onderzoek in te stellen en de daarop te verwachten maatregelen te nemen. De preventieve maatregelen dienen jaarlijks opgesteld te worden, waarna er aan het einde gereflecteerd moet worden op de maatregelen door de directeur. In Nederland zijn pestprotocollen soms gedateerd of leven ze niet binnen een instelling. Zo geeft een school aan dat het pestprotocol pas werd vernieuwd door de nieuwe wetgeving omtrent pest coördinatoren. De wetgeving omtrent jaarlijkse plannen zorgt ervoor dat maatregelen rondt pesten actief leeft binnen de school. Daarnaast zijn de formuleringen voor de plichten rond pesten minder open geformuleerd en is het duidelijker wat er van de scholen verwacht wordt in Zweden.

Hoofdstuk 6: aanbevelingen

Bij het informeren van slachtoffers en/of betrokkenen van pesten over de onrechtmatige daad als in 6:162 BW is het belangrijk aan te geven dat met de huidige jurisprudentie een school aansprakelijk stellen in beginsel weinig kans van slagen heeft. Hierbij is van belang;

- het benoemen dat het enkele feit dat gepest wordt niet voldoende is en dat alleen het handelen van een school relevant is,
- de informatie over de inspanningsverplichting van de school,
- de informatie over het causale verband tussen de schade en zowel het pesten als het verkeerd handelen van de school, met daarbij de benoemde voorbeelden voor mogelijk bewijs,
- de informatie over de meldplicht van het pesten aan de school en het bijhouden van een 'pest-dossier' waarnaast vermeld moet worden dat de school in gelegenheid gesteld moet worden om de correcte maatregelen te treffen en,
- de informatie dat er voldoende moet worden onderbouwd dat de school niet heeft gehandeld volgens de zorgplicht en welke maatregelen er wel getroffen had moeten worden.

De bevindingen over het onderzoek naar eventuele verbeteringen voor de rechtspositie van een slachtoffer van pesten zijn;

- Bredere strafrechtbepalingen voor pesten om pesten binnen strafrecht minder limiterend te maken. Dit kan bijvoorbeeld door de stichting bereikt worden door het eventuele lobbyen bij of praten met overheidspartijen. Daarnaast heeft de stichting maatschappelijke impact die hiervoor ingezet kan worden.
- Bewijslast immateriële schade meer naar het model van het arbeidsrecht, waardoor de bewijslast voor slachtoffers makkelijker wordt en de school meer verplichtingen krijgt bij de bewijslast en/of causaal verband bij pesten. Dit kan bijvoorbeeld ook door de stichting bereikt worden door het eventuele lobbyen bij of praten met overheidspartijen. Daarnaast kan de maatschappelijke impact van de stichting ook hiervoor ingezet worden.
- Meer juridische inhoud aan pesten geven door jurisprudentie, waarmee het duidelijker wordt wat er verwacht wordt van scholen en welk bewijs voor pesten/mentale schade wordt aangenomen. Dit kan eventueel bereikt worden door toch rechtszaken aan te gaan bij situaties van pesten met advocaten die zich willen inzetten voor dergelijke situaties. Daarbij is wel belangrijk dat ook het belang van het slachtoffer wordt vertegenwoordigd en een rechtszaak alleen moet worden aangegaan als er kans van slagen is.
- Duidelijkere wetgeving omtrent de plichten van scholen naar Zweeds model zodat het duidelijk is voor scholen wat de overheid verwacht van de zorgplicht bij pesten. Dit kan bijvoorbeeld door de stichting bereikt worden door te praten met overheidspartijen en dergelijke partijen van informatie te voorzien of door de maatschappij van dergelijke informatie te voorzien.
- In verband met het gelimiteerde budget en het interview met de heer Zijthoff, meer budget voor scholen voor pesten specifiek. Momenteel is een pest coördinator een bijkomende verantwoordelijkheid voor leraren. Er kan met meer budget bijvoorbeeld een pest coördinator apart worden aangesteld die zich binnen de school specifiek op pesten en de uitvoering van het pestprotocol richt. Hoewel dit ook een oplossing is die meer toeziet op het voorkomen van pesten kan het slachtoffers wel helpen om de uitvoering van het pestprotocol te versnellen.
- meer psychologisch of juridisch onderzoek naar pesten om de gevolgen van pesten vast te kunnen stellen voor bewijslast en de kans van slagen van rechtszaken te vergroten voor slachtoffers. Dit kan bereikt worden door de stichting door bijvoorbeeld afstudeeronderzoeken in te stellen, de maatschappij te overtuigen van het belang van deze onderzoeken of het meer bespreekbaar maken van de problematiek in de maatschappij.

Hoofdstuk 7: discussie

In het kader van het onderzoek en voor de relativering van het onderzoek moeten er enkele discussiepunten worden besproken.

Discussiepunt 1: Ten eerste is de besproken jurisprudentie in de theorie ouder dan de nieuwe wetgeving van de overheid over de veiligheid op school. Doordat de nieuwe wetgevingen geen wijzigingen gaf aan de redentatie van de jurisprudentie is daarin geen verandering gegeven aan de toetsing voor de praktijk van de juridische theorie.

Discussiepunt 2: Ten tweede zou er in een vervolgonderzoek meer advocaten aan het woord moeten komen over de theorie in de praktijk. Voor het onderzoek waren helaas meerdere advocaten niet beschikbaar of werd er, na meerdere aanvragen, geen reactie gegeven. In het onderzoek naar de buitenlandse wetgeving zijn geen advocaten gevonden die bereidt waren om meer uitleg te geven over de wetgeving van hun land. In een vervolgonderzoek zou ik adviseren om advocaten meer uitleg te laten geven, daar de praktijk van de juridische theorie van dergelijke landen niet makkelijk te onderzoeken is.

Discussiepunt 3: Ten derde hebben niet alle scholen toelichting kunnen geven op hun pestprotocol. Hiermee kan niet voor alle scholen een geheel beeld gegeven worden voor de uitvoering van hun pestprotocol. Daarnaast moet er bij een vervolgonderzoek ook een afweging gemaakt worden over de objectiviteit van de ondervraagde bronnen bij de scholen. De ondervraagde bronnen hebben namelijk een direct belang bij een goed beeld van de uitvoering van het pestprotocol. In een vervolgonderzoek is een observatie in deze deelvraag aan te raden, wat momenteel door corona niet geheel mogelijk was.

Discussiepunt 4: Ten vierde is de methode voor de aanpak en maatregelen bij pesten door scholen een discussiepunt. Vooraf werd de afweging gemaakt dat een observatie de privacy van leerlingen kon schaden. Achteraf is die afweging fout. Om de aanpak en maatregelen bij pesten te controleren is observatie een betere keus dan interviews, doordat zowel de ondervraagden niet altijd objectief zijn als dat er niks waargenomen kan worden. Het veranderen naar observatie was in dit onderzoek niet mogelijk door de pandemie van COVID-19 waardoor de scholen op lockdown waren.

Discussiepunt 5: In een vervolgonderzoek kan ook de Onderwijsinspectie aan het woord komen. De Onderwijsinspectie gaf aan het door COVID-19 te druk te hebben voor een interview en hebben niet gereageerd op de schriftelijke vragen waarvoor wel ruimte was. De Onderwijsinspectie is een belangrijk overheidsorgaan in de uitvoering van de pestprotocollen. Door het ontbreken van een interview met de Onderwijsinspectie is het praktijkonderzoek naar de uitvoering van pestprotocollen niet volledig.

Literatuurlijst

Cees van Dam, Boom Juridisch

Cees van Dam, *Aansprakelijkheidsrecht*, Den Haag: Boom juridisch 2020

S.D. Lindenbergh, Rechtsorde

S.D. Lindenbergh, *Tekst en Commentaar Burgerlijk Wetboek, Onrechtmatige daad bij: Burgerlijk Wetboek Boek 6, Artikel 162 [Onrechtmatige daad]*, Rechtsorde.nl, 3 september 2020

I. Timmer, A.L.A.M. Paffen, Boom Juridisch

I. timmer, A.L.A.M. Paffen, *Verbintenissenrecht begrepen*, zesde druk, Den Haag: Boom juridische uitgevers 2015

K.J.O. Jansen, Groene Serie Onrechtmatige daad

K.J.O. Jansen, *Relativiteitsvereiste*, A4 Begripsomschrijvingen, in: C.J.J.M. Stolker, *Groene Serie Onrechtmatige daad*, Deventer: Wolters Kluwer

T.F.E. Tjong Tjin Tai, Nederlands Juristen Blad

T.F.E. Tjong Tjin Tai, *Nalaten als onrechtmatige daad*, Nederlands Juristen Blad, 9 november 2007

A. van Verseveld, Delikt en Delinkwent

A. van Verseveld, *DD 2019/24 par. 2.5, Delikt en Delinkwent*, 19 maart 2019

Jurisprudentielijst

- 1) De Heel-Korver, HR 13 januari 1996, NJ 1997, 175
- 2) Kelderluik-arrest, HR 5 november 1965, NJ 1966, 136
- 3) Jetblast arrest, HR 28 mei 2004, LNJ AO4224, NJ 2005/105
- 4) Flauwvallen ziekenhuis, HR 6 november 1981, NJ 1982/567
- 5) Jurisprudentiezaak zorgplicht 1, HR Arnhem, 28 mei 1999, NJ 1999/564
- 6) Jurisprudentiezaak zorgplicht 2, RB Zwolle, 27 januari 1999, Prg. 1999/5155
- 7) Jurisprudentiezaak zorgplicht 3, RB Leeuwarden, 29 november 2006, JA 2007/25
- 8) Jurisprudentiezaak aansprakelijkheid pesten 1, RB 's-Hertogenbosch, 14 februari 2007, JA 2007/129
- 9) Jurisprudentiezaak aansprakelijkheid pesten 2, RB Groningen, 20 juli 2012, LNJ BX2104
- 10) Jurisprudentiezaak aansprakelijkheid pesten 3, RB Utrecht, 25 juni 2008, NJF 2008/378
- 11) jurisprudentie protocol 1, HR, 2 maart 2001, JWB 2001/75
- 12) jurisprudentie protocol 2, HR, 1 april 2005, JWB 2005/130
- 13) jurisprudentie pestprotocol, CRVB, 14 februari 2019, ABkort 2019/139
- 14) jurisprudentie pesten arbeidsrecht, GH Den Haag, 8 januari 2019, PRG. 2020/42

Bijlagen

Bijlage A: Interviews

A1: interview met dhr. Beijersbergen van Henegouwen, oud-advocaat Ausma de Jong Advocaten, Beijersbergen van Henegouwen Advocatuur

*Vraag 1: wat is uw zienswijze, gezien uw ervaring, over pesten binnen de Nederlandse wetgeving?

De wet ziet op specifieke individuele gevallen, daarbij is het wel mogelijk. Met name binnen het strafrecht probeer je te grijpen naar een strafrechtelijke bepaling en daaraan probeer je de handeling te koppelen. Dat is het werk van de officier van justitie. Het pesten zelf is niet in die specifieke omschrijving opgenomen maar er zijn handvaten om het strafrechtelijk en civiel op te pakken. Strafrechtelijk heeft echter niet de voorkeur, politie geven doorgaans meer belang aan andere zaken. Als de politie het al doorzet, heeft het Openbaar Ministerie gewoonlijk ook meer belang bij andere zaken waardoor pesten strafrechtelijk in de praktijk weinig aangepakt wordt.

*Vraag 2: wat is uw zienswijze, gezien uw ervaring, over aansprakelijkheid van middelbare scholen binnen het Nederlandse civielrecht?

Als je het gaat hebben op pestgedrag in eerste instantie en je grijpt door naar 6:162 dan is degene die het doet aanspreekbaar. De school heeft wel een zorgplicht. Door aan te tonen dat de school zich niet aan de zorgplicht heeft gehouden kan de onrechtmatige daad intreden. Voordat je bij een school als instantie aankomt moet je wel een aantal hindernissen nemen, zoals mentale problemen/obstakels bij het slachtoffer. In hoeverre heeft een school het pesten geprobeerd te minimaliseren en in hoeverre heeft de school voorlichting gegeven aan de leerlingen over de gevolgen van het pestgedrag. Die obstakels maken het wel lastig. Na de nieuwe wetgeving kunnen er meerdere afspraken gemaakt zijn buiten de rechtszaal en media. Doordat de zorgplicht strenger is geworden kunnen de scholen daardoor geadviseerd zijn om zulke zaken in achterkamers te regelen, zoals bijvoorbeeld schikkingen of afspraken. Daarmee kan de rechtszaal en media ontweken worden.

*Vraag 3: vindt u dat er een officiële definitie over pesten moet worden geformuleerd binnen de Nederlandse wetgeving, hetzij middels wetgeving of jurisprudentie? Waarom wel of waarom niet?

Nee. Er zijn algemene regels binnen strafrecht en onrechtmatige daad. Er moet op dit moment voldoende handvaten zijn om pesten te onderbouwen en mee te nemen. Het is heel moeilijk om een omschrijving te geven van pesten. Er is het schenden van goede naam en eer, maar de vraag is hoe je dat op je situatie kan toepassen. Ik denk dat je het juridisch moeilijker maakt wanneer je een definitie van pesten geeft. Ik zou er voor pleiten om meer body te geven en meer wetgeving te geven aan het pesten. Maar wat is pesten? Er is een mogelijkheid van mensen uitsluiten waarbij mensen buiten de definitie vallen waarbij er wel dezelfde impact is.

*Vraag 4: indien nee op vraag 3, hoe ziet u de vraagstuk over pesten het liefste opgelost binnen de rechtspraak?

Meer body geven en meer wetgeving die kan slaan op pesten, maar een definitie van pesten kan mogelijk mensen buitensluiten en het juridisch moeilijker maken. Later benoemd: omkering van bewijslast zoals die te zien is in het arbeidsrecht. 50 rechtsvordering, wie stelt moet bewijzen. Doordat die bewijslast zo lastig is, zal de slachtoffer van pesten het makkelijker krijgen als de bewijslast wordt omgekeerd zoals die in arbeidssferen makkelijker geworden is voor een slachtoffer.

*Vraag 5: indien ja op vraag 3, wat vindt u belangrijke onderdelen bij een officiële definitie voor pesten?

N.V.T.

*Vraag 6: Het NCJ, Nederlands Centrum Jeugdgezondheid, omschrijft een definitie van pesten voor kinderen als dat "kinderen *bewust en stelselmatig* worden *beschadigd* door *negatieve acties* waarbij de macht *ongelijk verdeeld* is en het slachtoffer zich *niet kan verdedigen*". Wat is uw zienswijze omtrent deze definitie? Welke onderdelen vindt u wel/niet relevant voor een rechtszaak omtrent aansprakelijkheid bij pesten?

Te beperkt. Ongelijke positie heb je vaak niet. Digitaal heb je bijvoorbeeld geen ongelijke verhouding. Dat vind ik niet wat pesten is. Wat is stelselmatig? Lijn tussen pesten en kwajongensstreek. Ik vind deze formulering zeker niet goed.

Vraag 7: vindt u, voor zover u daar bekend mee bent, dat de Nederlandse wetgeving iets kan leren van wetgeving omtrent pesten in het buitenland? Indien ja, welk land en waarom? Indien nee, waarom werkt die wetgeving niet in Nederland?

Geen idee. Als dat binnen strafrecht is, is het binnen Nederland wel zo dat de politie niet snel handelt bij zaken die zij civiel vinden. Door het alleen strafrechtelijk te regelen kan het te beperkt worden. Binnen ons systeem zitten daar hobbels en onmogelijkheden.

*Vraag 8: vindt u dat middelbare scholen aansprakelijk kunnen zijn door niet te voldoen aan de plicht voor een veilige leeromgeving? Waarom wel of niet?

Al behandeld, zorgplicht is waar ik het op zou gooien en daar zie ik de meeste kans.

Vraag 9: in de rechtsspraak is te zien dat de rechter de school en haar controle/toezicht streng toetst bij fysieke ongevallen maar bij mentale ongevallen, zoals je pesten zou kunnen omschrijven, veel ruimte openlaat voor scholen. In uw ervaren mening, waardoor is de rechter strenger voor scholen bij fysieke ongevallen dan bij pesten?

Materiële en immateriële schade. Een prijskaartje is makkelijker bij fysieke schade dan bij immaterieel waarbij er in het hoofd moet worden gekeken. Financiële schade is meetbaar maar het pesten doet meer met een kind. Als advocaat moet je het hoogst haalbare voor je client halen. Wij kunnen moeilijk de toekomstsschade voorspellen. Er is geen andere wetgeving nodig om dit te veranderen. Studie en onderzoeken kunnen zeker helpen, maar de causaliteit tussen immateriële schade en pesten blijft lastiger aan te tonen dan materiele schade. De zaak kan aangehouden worden en dan kan de vergoeding worden afgevinkt en in de toekomst misschien opnieuw aanmelden voor dan ontstane schade. Je zal de jurisprudentie die in het voordeel spreekt van scholen teniet moeten doen en dat is lastig. Er moet meer gebeuren om protocollen te laten leven binnen een school. Directeuren moeten zichzelf in de spiegel kunnen kijken om te zien of het wel goed gaat. Jurisprudentie kan daarvoor een aanjager zijn. Scholen moeten zelf kunnen handelen maar wel van hoger hand worden begeleid en aangespoord om het op te pakken.

Vraag 10: in de rechtsspraak is er jurisprudentie over het niet handelen conform protocol van een arts (ECLI:NL:HR:2001:AB0377) of het hebben van een niet deugdelijk protocol van een zorginstelling (ECLI:NL:HR:2005:AS6006) waardoor in beide gevallen schade is ontstaan en het protocol tot aansprakelijkheid heeft geleid. Zou u dergelijke jurisprudentie doortrekken naar middelbare scholen en pestprotocollen (gelet op hun rol in de maatschappij) of zou u van mening zijn dat dergelijke jurisprudentie alleen zorginstellingen betreft?

Ik heb recent aan een school gevraagd of ze een pestprotocol hebben. Het pestprotocol was niet bekend binnen de school (het was geen degelijk protocol). Het protocol leefde niet binnen de school, het was voornamelijk alleen het hebben van het document en ze waren klaar. Ik weet over welke uitspraken je het hebt. Dat heeft natuurlijk te maken met medische wetgeving. Dat daargelaten, is het een bevrijdend geweer om op basis van het protocol te handelen? De een zegt het is geen vrijbrief en de ander zegt je had conform protocol moeten handelen. Hoewel er medisch recht aan zit denk ik zeker wel dat ze toegepast kunnen worden op scholen waarbij je op een punt komt dat een protocol je niet mag vrijpleiten. Als een school een pestprotocol hanteert maar het protocol wordt niet nageleefd of een student wordt buiten het protocol gehouden dan gaat de zorgplicht een stuk verder waarmee het protocol geen vrijbrief wordt. In dat geval volg je de lijnen van de uitspraak, je hebt ook een eigen verantwoordelijkheid. Ik denk dat de lijn die je trekt de juiste is. Er is een protocol en over welk recht het ook is, zo een protocol kan niet leiden tot een vrijbrief. De protocollen van de medici worden jaarlijks gecontroleerd. Het verschil is dus dat het uitvoerig gecontroleerd wordt. Soms heeft een school het protocol aangenomen zonder motivatie en alleen omdat het verplicht is. Er hangen zwaardere belangen vast aan een protocol in de zorg.

Vraag 11: heeft u nog andere aan- of opmerkingen over het onderzoek over aansprakelijkheid van middelbare scholen in het geval van pesten?

N.V.T.

A2: Interview met dhr. Ten Zijthoff, anti-pest coördinator, Walburg College

Vraag 1: wat vindt u belangrijk aan de rol die middelbare scholen hebben bij het pesten in Nederland?

Een erg belangrijke rol. Kinderen zijn 5 dagen per week op school, bijna de hele dag. Je ziet de verhoudingen, inclusief pesten. Het pesten komt dus wel veel voor op school. Daarom is het belangrijk dat school goed omgaat met pesten.

Vraag 2: uw school heeft een pestprotocol, heeft u al ervaring gehad met het uitvoeren van het pestprotocol? Indien ja, wat was hiervan het effect?

Ja. Ook op onze school zijn er leerlingen die gepest worden of gepest voelen. Eerst gaan ze met de mentor in overleg. Wordt het echt moeilijk om op te lossen dan komen ze bij mij terecht en ga ik in overleg met de leerlingen om te kijken of ik ze verder kan helpen. Je kan pesten niet altijd oplossen. Sommige leerlingen komen blij terug dat het gestopt is. Het is ook voorgekomen dat het niet ophield. Uiteindelijk heeft die leerling ervoor gekozen van school te wisselen.

Vraag 3: hoe wordt uw pestprotocol gestart?

De eerste stap is de mentor. De mentor of docent mag het proces ook zelf starten als hij het pestgedrag ziet. Het hoeft niet perse uit de leerling te komen. In eerste instantie gaat het dan door bij de mentor en de mentor komt bij mij terecht als hij het niet oplossen kan.

Vraag 4: hoe wordt de uitvoering van het protocol gecontroleerd?

Ik controleer en reflecteer zelf op de uitvoering van het protocol. Ik krijg ook zelf de resultaten terug van de leerlingen. Ik ben hierin zelf verantwoordelijk maar ik kan wel naar de zorg coördinator als het niet goed werkt.

Vraag 5: wie is er eindverantwoordelijke voor het pestprotocol en waarom heeft u daarvoor gekozen?

Vraag hiervoor. Ik ben zelf verantwoordelijk voor het protocol. Ik werd gevraagd voor de rol en had er interesse in, daarna cursussen gevolgd etc. Toen de wetgeving kwam over de verplichting van pest coördinator heeft de school het pestprotocol herzien en pesten anders aangepakt. Het pestprotocol was erg verouderd en werd toen pas aangepast.

Vraag 6: hoe heeft uw school het pestprotocol samengesteld of gekozen?

Het pestprotocol is samengesteld door een overkoepelend orgaan van de schoolinstelling. Die hebben dus het protocol gekozen en samengesteld en hoe dat gebeurt is heb ik verder geen informatie over door afwezigheid ten tijde van de beslissing.

Vraag 7: zijn er processen die u persoonlijk niet effectief vindt? Indien ja, hoe zou u dit veranderen?

In grote lijnen ben ik het eens met het pestprotocol. Ik sta achter elk punt en ik zie de logica achter het pestprotocol en dat het belangrijk is in het hele proces.

Vraag 8: bespreekt u met ouders/leraren het pestprotocol? Indien ja, wat is de meest gehoorde feedback over het pestprotocol van uw school?

Iedereen weet het pestprotocol te vinden op de site. Alle leraren weten van het pestprotocol af en in de onderbouw zijn we bezig met het pestprotocol. De mentoren moeten weten wat ze doen. Ouders lezen het voornamelijk van de site af. Met ouders werk ik niet veel, mentors zijn vooral de tussenstap tussen mij en de ouders. Meestal zoeken ouders zelf op de site wat de school aan pesten doet. Ik spreek alleen de ouders in de meest extreme gevallen. Ouders willen altijd resultaat zien en dat is niet altijd haalbaar. Ouders zijn wel blij dat het protocol er is. Het protocol wordt altijd niet zo snel ingevoerd en daarover zijn sommige ouders wel eens boos, maar in mijn algemene ervaring zijn ouders blij dat het protocol er is.

Vraag 9: gelooft u dat middelbare scholen verantwoordelijkheid dragen voor pesten op hun school bij het niet hebben van een pestprotocol? Indien ja, waarom? Indien nee, wie vindt u verantwoordelijk in die situatie en waarom?

Twee delen. Een school zonder protocol betekend weinig houvast. Het is wel handig om die duidelijke lijn te hebben voor eigen houvast en ook naar ouders toe. Elke mentor en school is betrokken bij hun leerlingen, er wordt altijd wel iets gedaan aan pesten in zijn beleving. Zonder protocol gaan ze meer uit hun eigen gevoel aan de slag, kan goed zijn door meer flexibiliteit maar het kan ook tot foute handelingen leiden. Maar ik denk wel dat scholen betrokken zijn bij hun leerlingen.

Vraag 10: gelooft u dat scholen verantwoordelijkheid dragen voor situaties die buiten een pestprotocol vallen? Indien ja waarom? Indien nee, wie vindt u verantwoordelijk in die situatie en waarom?

Verantwoordelijk durf ik niet te zeggen. Binnen in onze school leeft het wel, het wordt vooral door de pest coördinator in banen geleid. Een directeur behoort het te weten, maar ik vind het ver gaan om te zeggen dat de school verantwoordelijk is voor pesten. Het kan ook met taakverdeling te maken hebben. De

verantwoordelijkheid vind ik afhangen van of er een pest coördinator is die het protocol tot uitvoering brengt. Definiëren kan in een protocol maar er moet daar geen voorwaarden aan hangen in mijn mening.

Vraag 11: gelooft u dat scholen verantwoordelijkheid dragen voor een efficiënte uitvoering van het pestprotocol? Indien ja, waarom? Indien nee, wie vindt u verantwoordelijk in die situatie en waarom?

Zie grotendeels het antwoord hiervoor. ik ben van mening dat de meeste scholen dit wel goed doen zolang er geen vereist lijstje is met kwalificaties van pesten in het protocol. Vooral gezien zichtbaar en onzichtbaar pestgedrag.

Vraag 12: indien een school niet kan voldoen aan het bieden van een veilige leeromgeving voor een slachtoffer van pesten, wat vindt u de beste oplossing? Indien een dergelijke situatie financiële schade veroorzaakt, wie vindt u verantwoordelijk voor de schade?

Het is moeilijk. Je kan niet beloven dat het beter wordt. Je probeert het zo goed mogelijk te begeleiden. Er is een leerling geweest waarbij het niet is gelukt. Een schoolwisseling kan het beste zijn voor je kind en ik vind niet dat een school daarin de schade moet vergoeden. Als een school alles heeft gedaan vind ik de verantwoordelijkheid naar ouders overgaan. Mocht een leerling begeleiding nodig hebben dan ga ik in overleg met de zorg coördinator. Dan kan hij misschien ergens uit een potje een coaching krijgen of weerbaarheidstraining. Als een school niets doet terwijl de informatie er wel is, vind ik het kwalijk. Ik vind dat in dergelijke gevallen een school tekort schiet in zijn zorgplicht. Als een mentor iets weet dan moet er wel iets gebeuren, gezien de levenslange gevolgen. Als een leraar pest zijn er andere manieren om het te melden zoals bij de mentor of een vertrouwenspersoon.

Vraag 13 (extra): wat doet de school aan actieve inlichting over het protocol?

Veel extra lessen gedaan in de pestweek waarin de leerling bezig zijn geweest met pesten en het pestprotocol. Daarin heb ik mijzelf ook voorgesteld als pest coördinator met tips.

Vraag 14 (extra): wat vindt deze persoon een juiste lijn om pesten op te lossen?

Straffen absoluut niet, de pester heeft vaak ook problemen. Binnen hun school straffen ze de pester niet snel. De stap met de pest coördinator is de juiste lijn en de vrije vorm daarin is prima, want elke school is anders. De lijn waar we nu op zitten is dus de juiste lijn. Het interessante idee is om pest coördinator een aparte baan te maken in plaats van een extra taak. Dan kan een persoon zich volledig inzetten voor pesten op scholen. Daarvoor moet dan wel extra subsidie komen, gelet op het beperkte budget van vooral openbare scholen, zodat een dergelijk persoon ook activiteiten kan plannen. Het is ook een nuttig idee om net als in Zweden jaarlijks de plannen te controleren maar bij voorkeur moeten scholen dit uit zichzelf doen, met eventueel de Onderwijsinspectie.

A3: interview met dhr Haarsma, zorg coördinator Anna Maria College Franeker

Interviewvragen onderzoek scholen en pesten

Vraag 1: wat vindt u belangrijk aan de rol die middelbare scholen hebben bij het pesten in Nederland?

Ik vind het erg belangrijk. Jongeren brengen erg veel tijd door op school en zijn daarmee veel in de omgeving. Een school moet zich inzetten voor een veilige leeromgeving zodat de jongeren zich goed kunnen ontwikkelen tot jongvolwassenen.

Vraag 2: uw school heeft een pestprotocol, heeft u al ervaring gehad met het uitvoeren van het pestprotocol? Indien ja, wat was hiervan het effect?

Ja ik heb al ervaring gehad met het pestprotocol. In de meeste gevallen is het pesten opgehouden of hebben wij als school er niks meer van vernomen. In sommige situaties is het pesten doorgedaan buiten school om en hebben de ouders aangifte gedaan bij de politie.

Vraag 3: hoe wordt uw pestprotocol gestart?

Eerst is er een gesprek met de mentor en daarna kan de teamleider erbij betrokken worden. Als de leerling aangeeft gepest te worden wordt hier dus het protocol gestart en kan ik in een later stadium optreden.

Vraag 4: hoe wordt de uitvoering van het protocol gecontroleerd?

Ik controleer de uitvoering van het pestprotocol omdat ik de meeste kennis over de pestproblematiek heb.

Vraag 5: wie is er eindverantwoordelijke voor het pestprotocol en waarom heeft u daarvoor gekozen?

Ik als zorg coördinator heb de meeste kennis over pesten en ben daarom aangesteld als eindverantwoordelijke van het pestprotocol.

Vraag 6: hoe heeft uw school het pestprotocol samengesteld of gekozen?

Het pestprotocol is al jaren oud doordat wij als instelling al vroeg de *no blame methode* hadden ingevoerd op onze school.

Vraag 7: zijn er processen die u persoonlijk niet effectief vindt? Indien ja, hoe zou u dit veranderen?

De methode die wij hanteren zijn inmiddels allemaal verouderd en worden binnen aanzienbare tijd vernieuwd.

Vraag 8: bespreekt u met ouders/leraren het pestprotocol? Indien ja, wat is de meest gehoorde feedback over het pestprotocol van uw school?

Alle medewerkers zijn op de hoogte van het pestprotocol en weten hoe het pestprotocol ingezet kan worden. Van ouders hoor ik doorgaans niks.

Vraag 9: gelooft u dat middelbare scholen verantwoordelijkheid dragen voor pesten op hun school bij het niet hebben van een pestprotocol? Indien ja, waarom? Indien nee, wie vindt u verantwoordelijk in die situatie en waarom?

Pesten gebeurt overal, en dus ook op scholen. Op die manier zijn scholen net als bedrijven en andere instellingen verantwoordelijk voor een deugdelijk pestprotocol.

Vraag 10: gelooft u dat scholen verantwoordelijkheid dragen voor situaties die buiten een pestprotocol vallen? Indien ja waarom? Indien nee, wie vindt u verantwoordelijk in die situatie en waarom?

Dit ligt aan de situatie. Ik vind wel dat scholen natuurlijk een verantwoordelijkheid hebben voor de veilige omgeving.

Vraag 11: gelooft u dat scholen verantwoordelijkheid dragen voor een efficiënte uitvoering van het pestprotocol? Indien ja, waarom? Indien nee, wie vindt u verantwoordelijk in die situatie en waarom?

Een school en iedereen binnen een organisatie zijn verantwoordelijk voor een goede uitwerking van het protocol. Het pestprotocol hebben we aangenomen omdat wij vinden dat er bepaalde regels zijn voor hoe we omgaan met deze gevallen.

Vraag 12: indien een school niet kan voldoen aan het bieden van een veilige leeromgeving voor een slachtoffer van pesten, wat vindt u de beste oplossing? Indien een dergelijke situatie financiële schade veroorzaakt, wie vindt u verantwoordelijk voor de schade?

Als een school geen veiligheid kan bieden dan vind ik dat de school verantwoordelijk is voor een andere plek voor de leerling. Dat vind ik persoonlijk heel erg vervelend maar soms kan het niet anders.

Vraag 13: In uw pestprotocol staat dat in een laat stadium eventuele straffen de verantwoordelijkheid zijn van de teamleider. Betekent dit dat, indien een geval van pesten niet opgelost kan worden met de *No Blame Methode*, er wel straffen aan de orde komen of heeft uw school voorkeur voor andere oplossingen, zoals het wisselen van school van het doelwit?

Soms gebeurt het wel dat er straffen aan de orde komen, maar in de meeste gevallen is dit niet aan de orde.

Vraag 14: Daarop aansluitend staat in het pestprotocol dat er grenzen zijn wanneer het slachtoffer ernstige schade is toegebracht. Telt dit alleen als fysieke schade of ook als ernstige mentale schade? En betekenen deze grenzen dat de school in dergelijke gevallen het traject verkorten en direct overgaan tot straffen?

Als leerlingen bewust fysiek of mentale schade toebrengen aan leerlingen dan gaan wij over tot schorsingen. Dergelijke uitingen worden niet getolereerd binnen onze instelling.

A4: Interview met KSH

TR Tom Rotteveel
Ma 23-11-2020 13:40
Aan: info@kshcollege.nl

Beste heer/mevrouw van KSH Hoofddorp,

Ik wil graag vragen of de oorspronkelijke mail uw instelling goed heeft bereikt. Ik heb namelijk tot op heden nog geen antwoord ontvangen.

Met vriendelijke groeten,

Tom Rotteveel
NHL/Stenden, HBO-Rechten jaar 4

...

[Beantwoorden](#) | [Doorsturen](#)

TR Tom Rotteveel
Di 10-11-2020 12:40
Aan: info@kshcollege.nl

 InterviewSchool.docx
13 kB

Beste heer/mevrouw van KSH Hoofddorp,

A5: Interview met Bonhoeffer

IB Info Bonhoeffercollege <info@bonhoeffer.nl>
Ma 23-11-2020 14:05
Aan: Tom Rotteveel

Goedemiddag,

Bedankt voor uw interesse in onze school. Wij ontvangen veel verzoeken voor interviews en onderzoeken. Helaas is het niet mogelijk om die aanvragen allemaal te honoreren. Zeker nu de corona crisis extra drukte geeft moet ik u teleurstellen.

Met vriendelijke groet,

Jacqueline Sewuster
Directiesecretaresse/Boekenfonds
Aanwezig: maandag, dinsdag, donderdag en vrijdag

EigentijdsEigenwijs

Bonhoeffercollege
Pieter Kieftstraat 20
1902 RA Castricum
0251-659119

...

[Beantwoorden](#) | [Doorsturen](#)

A6: Interview met CSG Wessel Gansfort

TM Trappenburg, M. <m.trappenburg@csg.nl>
Vr 27-11-2020 10:05
Aan: Tom Rotteveel
CC: Meulen, E. van der <e.van.der.meulen@csg.nl>

Beste Tom,

Dank voor je e-mail. Begrijpelijk dat je scholen zoekt om mee te werken aan jouw onderzoek.

Op dit moment hebben we onze handen meer dan vol aan het geven van onderwijs in deze corona tijd.

Het spijt ons dat we je nu niet kunnen helpen door deelname aan een interview.

Hopelijk heb je genoeg respons gekregen om je onderzoek te kunnen doen.

Met vriendelijke groet,

Marja Trappenburg
Teamleider vmbo
CSG Wessel Gansfort

...

A7: Interview met Onderwijsinspectie

noreply@informatierijksoverheid.nl

Wo 11-11-2020 08:36

Aan: Tom Rotteveel

Uw kenmerk is EM1673611.

Geachte heer Rotteveel,

Hieronder volgt een reactie op uw e-mail waarin u aangeeft dat u graag een ambtenaar/inspecteur van de Onderwijsinspectie zou willen interviewen.

Vanwege de drukte is het helaas niet mogelijk om een interview te houden met een ambtenaar/inspecteur van de Onderwijsinspectie. Echter kunt u middels dit contactformulier je vragen stellen. Een ambtenaar/inspecteur van de Onderwijsinspectie zal proberen om u te voorzien van antwoorden. Zou u daarbij ook de onderstaande vragen willen beantwoorden?

Welke studie volgt de student?

Welk jaar van de studie?

Onderwerp scriptie

Onderzoeksvraag. Duidelijk en uitgebreid geformuleerd, met reden waarom de student zich tot het ministerie richt.

Ik vertrouw erop dat ik u voldoende heb geïnformeerd.

Met vriendelijke groet,

Burak

Publieksvoorlichter Informatie Rijksoverheid

Bijlage B: adviesbrief

Beste mevrouw Bolwerk,

Middels deze brief wil ik u informeren over het onderzoek naar de aansprakelijkheid van middelbare scholen in Nederland bij pesten op hun school en welke maatregelen kunnen worden genomen om de rechtspositie van slachtoffers van pesten tegenover de school te verbeteren. Het onderzoek is uitgevoerd door de Nederlandse wetgeving te analyseren en door deze wetgeving toe te passen op de praktijk van de wetgeving en van de aanpak bij pesten door Nederlandse middelbare scholen. Om effectieve aanbevelingen te kunnen doen is de Nederlandse wetgeving ook vergeleken aan buitenlandse wetgeving, zijnde Belgische, Duitse en Zweedse wetgeving. De bevindingen uit het onderzoek kunt u vinden in onderstaande toelichting.

Kan een slachtoffer van pesten de school aansprakelijk stellen voor nalatig handelen bij pesten?

Ja, dat kan. Dit zal voornamelijk via een artikel voor schadevergoedingen lopen die doorgaans de 'onrechtmatige daad' wordt genoemd. Er zijn vijf belangrijke vereisten voor deze onrechtmatige daad, namelijk:

- er moet daadwerkelijk een onrechtmatige daad zijn begaan (een inbreuk op een recht, een doen of nalaten in strijd met een wettelijke plicht of een doen of nalaten in strijd met wat in onze maatschappij als normaal wordt beschouwd),
- die daad moet aan iemand kunnen worden toegerekend,
- bij die onrechtmatige daad moet schade zijn ontstaan,
- er moet verband zijn tussen die schade en tussen de onrechtmatige daad en als laatste,
- de schending van de norm moet toepassing hebben op de bedoeling van het artikel (bijvoorbeeld, de maximumsnelheid op de weg beschermt de veiligheid van andere weggebruikers maar ziet niet toe op geluidsoverlast)

Bij nalatig handelen van een school zal er of een wettelijke plicht worden geschonden, of een plicht die zij volgens onze maatschappij hebben. Het gaat hierbij om de zorgplicht. Hoever deze zorgplicht juridisch reikt wordt later in deze brief uitgelegd. De scholen hebben vanuit de wetgeving de plicht gekregen om veiligheidsbeleid te voeren. Hieronder vallen de sociale, fysieke en psychische veiligheid van de kinderen. Nalatig handelen van een school bij pesten zou deze plicht ernstig schenden. Bij de toerekening van een school voor het pesten zal daarbij liggen op een *kwalitatieve* basis, hun verantwoordelijkheid voor het pestgedrag van andere leerlingen, of op *directe* basis, namelijk het handelen dat van een school met een dergelijke zorgplicht verwacht mag worden. De schade die bij pesten ontstaat is uiteraard bekend bij de stichting. Hierin kan sprake zijn van *vermogenschade*, bijvoorbeeld door een traject met een coach of psychiater, of van *ander nadeel*, zijnde de beschadiging in eer of persoon. Het is echter wel belangrijk dat deze schade gelinkt kan worden aan het pesten van andere leerlingen of het niet tijdig/correct optreden van de school. Concluderend over de schending van de norm is dat er geen problemen mee verwacht wordt in dergelijke zaken. De wetgeving en de aannames in de maatschappij berusten op het feit dat een school verantwoordelijk is voor de veiligheid op hun school. Daarin zou een zaak voor een situatie van pesten in de meeste gevallen betrekking hebben op die 'beschermde' veiligheid voor leerlingen.

Hoeveel kans heeft een dergelijke eis tot schadevergoeding?

De conclusie uit het onderzoek betreft dat een dergelijke eis op dit moment weinig kans van slagen

heeft. Dit heeft betrekking op de oordelen van rechters in zaken waarbij scholen aansprakelijk werden gesteld voor pesten. Het enkele feit dat er wordt gepest is niet voldoende volgens de rechters. De rechters geven scholen een *inspanningsverplichting* en geen *resultaatverplichting*. Dit betekent dat een school alleen hoeft uit te voeren wat er van hun verwacht wordt. Zij hebben geen verantwoordelijkheid om het pesten in zijn geheel te voorkomen of stoppen. Het is belangrijk dat de ouders kunnen onderbouwen dat er is gepest en waarom de genomen maatregelen van de school niet voldoende zijn of niet overeenkomen met hetgeen dat van hun verwacht mag worden. In de jurisprudentie is er nog geen school daadwerkelijk aansprakelijk gesteld. In de jurisprudentie werd door de rechter geoordeeld dat scholen na gesprekken over het pesten en maatregelen in de structuur van de klas (bijvoorbeeld uit elkaar halen van leerlingen) al aan de inspanningsverplichting hadden voldaan. Al deze zaken waren nog voor de nieuwe wetgeving over de veiligheid op school, met als laatste zaak een zaak uit 2015. Er kan in die tussentijd dus veranderingen zijn doorgevoerd die deze inspanningsverplichting hebben aangescherpt. Echter, met het oog op de uitspraken van de rechter, kan er op dit moment niet anders worden geconcludeerd dan dat een school erg nalatig moet handelen wil een schadevergoeding een redelijke kans van slagen hebben. In mijn onderzoek naar de aanpak van scholen blijken scholen grotendeels volgens twee methodes te werken, de *no blame methode* en de *vijfsporenaanpak*. Daarnaast is de bereidheid tot het straffen geven voor pesten erg wisselend tussen scholen, waarbij sommige scholen zelfs pesters niet willen straffen. Er is helaas geen controle geweest van de uitvoering van het pestprotocol door scholen in de praktijk, anders dan interviews met pest coördinatoren, door de lockdown regels omtrent COVID-19. Daarnaast heeft helaas de Onderwijsinspectie geen antwoord gegeven op mijn vragen. Daardoor is er geen geheel beeld ontstaan over de aanpak van scholen bij pesten in de praktijk.

Het tweede probleem bij pesten kan de schade betreffen. Hierin is vooral de link tussen de schade en onrechtmatige daad het probleem. Er kan door de tegenpartij gesteld worden dat de psychische schade, waardoor bijvoorbeeld een traject bij een coach of psychiater nodig is, door andere gevallen kan komen. Hierin moet de eiser, dus het slachtoffer van pesten, een bewijs aanleveren. Het kan bijvoorbeeld een rapport van een psychisch professional betreffen die vaststelt dat de situatie van pesten grotendeels tot de schade heeft geleid. Er is natuurlijk meer bewijs dat kan gelden, zoals het aandragen van onderzoeken of bewijs van gedragsveranderingen. Het bewijs moet echter erg overtuigend zijn, daar psychische schade en de link van dergelijke schade naar de daad erg lastig te bewijzen is.

Het derde probleem is dat de rechters oordelen dat de *toezichtverplichting* van scholen, die voor scholen erg streng wordt beoordeeld bij fysieke ongevallen, bij pesten niet lijkt te gelden. De rechters geven middels jurisprudentie de taak aan het slachtoffer van pesten om zelf te melden dat er wordt gepest. Van een school kan immers niet verwacht worden dat zij alle gevallen van pesten meekrijgen. Hiervan moet een dossier worden bijgehouden door het slachtoffer en moet elke zaak in dat dossier tijdig aan de school worden gemeld. Hierdoor kunnen scholen in staat worden gesteld om tijdig op te treden en maatregelen te treffen. Het is dus erg belangrijk dat alle gevallen van pesten aan de school worden gemeld en dat dit wordt vastgelegd, iets dat in de praktijk gemakkelijk fout kan gaan.

Bij het informeren van slachtoffers van pesten beveel ik aan de desbetreffende personen op zijn minst te informeren over de volgende punten:

- de, met het oog op huidige jurisprudentie, in beginsel kleine kans van slagen van het aansprakelijk stellen van een school voor schade van pesten op grond van 6:162 BW (onrechtmatige daad),
- het benoemen dat het enkele feit dat gepest wordt niet voldoende is en dat alleen het handelen van een school relevant is,

- de informatie over de inspanningsverplichting van de school,
- de informatie over het causale verband tussen de schade en zowel het pesten als het verkeerd handelen van de school, met daarbij de benoemde voorbeelden voor mogelijk bewijs,
- de informatie over de meldplicht van het pesten aan de school en het bijhouden van een 'pest-dossier' waarnaast vermeld moet worden dat de school in gelegenheid gesteld moet worden om de correcte maatregelen te treffen en,
- de informatie dat er voldoende moet worden onderbouwd dat de school niet heeft gehandeld volgens de zorgplicht en welke maatregelen er wel getroffen had moeten worden.

Wat kan er veranderd worden voor de rechtspositie van het slachtoffer?

Er zijn tal van veranderingen aangedragen in het rapport. Deze veranderingen komen vooral van de juridische praktijk (zijnde advocaten), pest coördinatoren, en buitenlandse wetgeving. Hoewel de aanbevelingen vooral toezien op wettelijke of maatschappelijke veranderingen kan de stichting wel aan de slag met de aanbevelingen. Dergelijke veranderingen kan de stichting voornamelijk bereiken door lobbyen bij en/of praten met overheidspartijen. Ook kan de stichting haar maatschappelijke impact gebruiken om de maatschappij te overtuigen van de aanbevelingen en daarmee veranderingen mogelijk maken. De maatschappelijke impact van de stichting kan ook gebruikt worden voor meer onderzoeken, zoals meer afstudeeronderzoeken, of meer belang voor pesten binnen de maatschappij te creëren.

Vanuit de juridische praktijk was een verandering van de bewijslast voorgesteld, naar model van het arbeidsrecht. In het arbeidsrecht is de bewijslast voor slachtoffers makkelijker, gezien daar meer bewijslast aan de werkgever wordt gegeven om te bewijzen dat de eisen niet kloppen. Dit kan de bewijslast van pesten in het civielrecht eventueel versoepelen. Daarnaast werd door de juridische praktijk aangegeven dat de rechtspositie van het slachtoffer kan verbeteren door meer jurisprudentie die vaststelt wat een slachtoffer wel of niet kan aandragen als bewijs of schade, en wat de stellingen van de rechters zijn over de maatregelen van scholen zoals het niet straffen.

Door scholen werd vooral de verandering aangedragen dat scholen met meer budget specifiek voor pesten een pest coördinator kunnen aannemen in plaats van de taak onder te verdelen in het lerarenteam. Hiermee kan er beter gecontroleerd en gehandhaafd worden in de praktijk voor slachtoffers. Eventueel kan hierdoor een proces ook sneller verlopen en pestzaken beter afgehandeld worden.

Vanuit buitenlandse wetgeving was vooral de Zweedse wetgeving interessant. In Zweden zijn leraren verplicht signalen van 'misbruikbehandeling' en discriminatie te melden aan de directeur van de school. Misbruikbehandeling is volgens Zweedse wetgeving het 'gedrag dat de waardigheid van een kind of student schendt, zonder dat het als discriminatie is aan te merken'. Hierna is de directeur verplicht onderzoek in te stellen en de redelijkerwijs te verwachten maatregelen te nemen. Scholen in Zweden moet daarnaast jaarlijks een plan opstellen met maatregelen om misbruik te voorkomen en ontmoedigen. De scholen moeten jaarlijks ook verantwoording afleggen over het desbetreffende plan. Op die manier wordt de aanpak van scholen jaarlijks gecontroleerd en moeten scholen ook kijken naar de effectiviteit van hun plan. Uit het onderzoek bleek dat scholen soms verouderde pestprotocollen hebben of dat een pestprotocol soms niet bekend is binnen de instelling. Dergelijke wetgeving kan dat voorkomen.

Als laatste is er gekeken naar het regelen van pesten binnen het strafrecht. In België wordt het 'ernstig verstoren' van de rust van een persoon strafbaar gesteld. Er geldt daarvoor geen fysieke eis,

het mag dus ook over mentaal lastigvallen gaan. Hieronder valt in Belgische wetgeving het pesten, zowel als het *cyberpesten*, aangezien je daarbij iemand in zijn persoonlijke levenssfeer aantast. In Duitsland wordt pesten onderverdeeld in belediging, laster en dwang of stalken. Binnen Nederlandse wetgeving kan alleen discriminatie of (fysieke) mishandeling worden getypeerd als pesten binnen het strafrecht. Bredere strafbepalingen zoals België en Duitsland die hebben gesteld kan de rechtspositie van het slachtoffer verbeteren, zodat er meer opties zijn voor schadevergoeding en zodat duidelijk is wat er juridisch onder pesten wordt verstaan. Hierbij dient wel vermeld te worden dat de politie en het OM doorgaans meer belang hechten aan andere zaken. In het strafrecht ligt het initiatief tot een rechtszaak niet bij het slachtoffer maar bij het OM. Dit betekent dat voor dergelijke veranderingen wel ondersteuning van de politie en/of het OM is vereist.

De laatste aanbeveling is om vervolgonderzoek te doen naar deze aanbevelingen. Daarbij kan er dieper worden ingegaan in de effectiviteit van de juridische oplossingen. Er kan bijvoorbeeld diepgaand onderzoek ingesteld worden naar de buitenlandse wetgevingen. Daarnaast kan ook een vervolgonderzoek over de effectiviteit van de huidige aanpak van scholen bij pesten of het effect van niet straffen van pesters interessante uitkomsten opleveren in aanvulling van dit onderzoek.

Afsluiting

Ik vertrouw erop u voldoende te hebben geïnformeerd. Voor meer informatie en voor de juridische onderbouwing van deze bevindingen verwijs ik u terug naar het bijgeleverde onderzoeksrapport. Mochten er daarnaast nog vragen of opmerkingen zijn kunt u contact opnemen met de onderstaande contactgegevens.

Met vriendelijke groeten,

Tom (T.L.C.) Rotteveel

tom.rotteveel@student.nhlstenden.com / tomrotteveel@hotmail.com

06-50831626

Hearewei 127, Dronryp

Titelblad

Plan van Aanpak afstudeeropdracht	
HBO-Rechten	
Naam student:	Tom Rotteveel
Studentnummer:	3507318
E-mailadres school:	tom.rotteveel@student.nhlstenden.com
Telefoonnummer:	0650831626
Opleiding, afstudeerrichting	HBO-Rechten VT OVT ODT
Datum: 3 september 2019	
Naam organisatie:	Stichting Stop Pesten Nu
Adres:	Zutphenseweg 6
Postcode / plaats:	7418 AJ Deventer
Gemeente van vestiging:	Deventer
Website organisatie:	stoppestennu.nl
Naam en email opdrachtgever/praktijkbegeleider: Patricia Bolwerk, patricia@stoppestennu.nl	
Functie opdrachtgever/praktijkbegeleider: Directeur	
Telefoonnummer opdrachtgever/praktijkbegeleider: 0620017161	
Afstudeerbegeleider(docent): Mevr. Twickler	

Inhoudsopgave

Contents

- Hoofdstuk 1: inleiding	62
- Hoofdstuk 2: probleemanalyse	64
- Hoofdstuk 3: doelstelling	69
- Hoofdstuk 4: centrale vraag	70
- Hoofdstuk 5: deelvragen	71
Hoofdstuk 6: onderzoeksstrategie-, bronnen- en methodenverantwoording per deelvraag	72
- Planning	79
- Voorlopige literatuurlijst.	80
Bijlagen	81
Bijlage A: het voorlopige interviewopzet	81

- Hoofdstuk 1: inleiding

De organisatie

De organisatie, stichting 'Stop Pesten Nu', is een stichting die zich inzet tegen het pesten. Hierbij biedt zij hulp aan slachtoffers van pesten. Dit doet de stichting door te luisteren naar het verhaal van de slachtoffers, het geven van advies en het doorverwijzen naar professionele hulp. Het valt de stichting op dat slachtoffers vaak het gevoel hebben dat er geen uitzicht is omdat rechtszaken omtrent pesten erg ingewikkeld zijn in de Nederlandse wetgeving. De stichting ontvangt dan ook vragen over juridische mogelijkheden. Dit kan gaan over effectieve aanpassingen in de werksfeer/schoolomgeving of over vergoeding om de gevolgen van het pesten tegen te gaan. De stichting wil correcte en nuttige informatie geven aan slachtoffers over de haalbaarheid van het ondernemen van juridische stappen tegen het pesten, juist ook omdat de stichting weet dat het een gecompliceerd onderwerp is binnen de Nederlandse wetgeving. De stichting heeft juridische kennis over welke juridische stappen ondernomen kunnen worden bij pesten. Het is echter niet vanzelfsprekend voor de stichting om juridische informatie omtrent pesten te geven aangezien pesten een grijs gebied is binnen de Nederlandse wetgeving. Pesten is juridisch een grijs gebied vanwege het ontbreken van een definitie voor pesten, waardoor de juridische interpretatie van pesten overgelaten wordt aan de rechter en aan de interpretatie van wetgeving. Daarop gelet wil de stichting slachtoffers goed informeren. Niet alleen over waar de slachtoffers juridisch recht op hebben, maar ook over wat belangrijk is voor de kans van slagen van rechtszaken van slachtoffers van pesten. Door informatie over de aansprakelijkheid bij pesten te geven, kunnen de slachtoffers beter voorbereid plannen maken voor het ondernemen van juridische stappen. De stichting is actief op zoek naar onderzoek en informatie op dit vlak.

Aanleiding onderzoek

De opdrachtgever geeft aan vooral informatiebehoefte te hebben aan juridische hulp over pesten op de middelbare school. Pesten op school is een probleem dat ook in Nederland voorkomt. In 2016 geeft 10% van de basisschoolleerlingen aan gepest te zijn. Voor het voortgezet onderwijs is dit 7%.⁷⁷ Een gevaar van pesten is dat pesten kan zorgen voor zelfmoord en zelfmoordpogingen van slachtoffers van het pesten.⁷⁸ Daarnaast vergroot pesten gevoelens van eenzaamheid en depressie bij de slachtoffers.⁷⁹ Pesten veroorzaakt dus flinke schade en gevolgen voor de maatschappij en voor slachtoffers van pesten. Naast mentale schade heeft pesten ook financiële schade. De opdrachtgever geeft aan dat in de praktijk het slachtoffer van pesten vaak van school moet wisselen, waarbij extra reiskosten ontstaan. Er ontstaat ook financiële schade door noodzakelijke behandelingen om de psychische gevolgen van pesten tegen te gaan. De opdrachtgever merkt uit het contact met de slachtoffers op dat uit in de huidige praktijk dergelijke kosten vaak voor de rekening van het slachtoffer of de ouders van het slachtoffer komen.

Op scholen wordt het pesten niet in alle gevallen adequaat aangepakt. In 2019 pleegde een 15-jarige jongen bijvoorbeeld zelfmoord, na jarenlang door zijn klasgenoten gepest te zijn.⁸⁰ In de regelgeving van de Wet op het voortgezet onderwijs krijgen scholen de verplichting om de veiligheid op school te waarborgen.⁸¹ Een pestprotocol kan onderdeel zijn van het waarborgen van de veiligheid, maar is niet verplicht.⁸² In een

---

⁷⁷ Stichting Stop Pesten Nu, *Cijfers en feiten pesten op scholen*, stoppestenu.nl, geraadpleegd op 12 maart 2020

⁷⁸ Omroep west, *Leidse onderzoekers: relatie aangetoond tussen pesten en zelfmoord*, omroepwest.nl, 13 maart 2014

⁷⁹ Nederlands jeugdinstuut, *De gevolgen van pesten*, nji.nl, geraadpleegd op 12 maart 2020

⁸⁰ AD, *Dood van gepeste scholier Marwan dompelt gemeente Hilversum in rouw*, AD.nl, 31 mei 2019

⁸¹ Wet op voortgezet onderwijs, artikel 3b

⁸² Rijksoverheid, *Hoe wordt pesten op school aangepakt?*, rijksoverheid.nl, geraadpleegd op 12 maart 2019

pestprotocol mogen scholen zelf aangeven wat er onder pesten wordt verstaan.⁸³ De opdrachtgever geeft aan dat scholen verschillende definities hanteren voor dergelijke protocollen en dat daarmee sommige situaties van pesten buiten het protocol vallen. Hiermee worden dergelijke slachtoffers van pesten niet geholpen. Ook blijkt uit een onderzoek van de kindertelefoon dat dergelijke protocollen niet duidelijk zijn voor kinderen. Een op de drie schoolkinderen weet niet wat hun school doet tegen pesten.⁸⁴ Het valt de opdrachtgever wel op dat scholen op basis van de wet de verantwoordelijkheid voor pesten op school hebben verkregen. Daarmee ontstaat een plicht waarin een school tekort kan schieten. De omvang van deze plicht is echter niet duidelijk in kaart bij de stichting. De opdrachtgever wil slachtoffers en ouders van slachtoffers kunnen informeren bij vragen over welke stappen er mogelijk zijn bij een school die niet adequaat optreedt tegen pesten.

De opdrachtgever wil voornamelijk met het onderzoek bereiken dat slachtoffers goed geïnformeerd kunnen worden door de stichting wanneer de slachtoffers contact opnemen en vragen stellen over het zetten van juridische stappen. Hiervoor heeft de stichting zelf ook meer informatie nodig. Het ontbreekt de stichting aan een duidelijk juridisch kader in deze problematiek. Wanneer heeft een zaak tegen een school kans van slagen? Welk bewijs en welke definiëring van het pesten is hiervoor noodzakelijk? De opdrachtgever wil deze informatie ook verkrijgen om slachtoffers bij te kunnen staan, waardoor de slachtoffers die bij de stichting aankloppen voor hulp ook op juridisch gebied voldoende kunnen worden ondersteund. Daarbij gaat het in deze vragen van de opdrachtgever over pesten op de middelbare school. De opdrachtgever heeft voor deze afbakening van de vraag gekozen omdat de opdrachtgever vooral juridische vragen ontvangt met betrekking op middelbare scholen en vergoedingen voor slachtoffers op middelbare scholen.

Belanghebbenden

De belanghebbenden in het onderzoek zijn;

- De slachtoffers die gepest worden en meer informatie willen over hun juridische positie,
- De stichting 'Stop Pesten Nu' die juridische informatie kan verschaffen aan slachtoffers die contact opnemen met de stichting,
- Ouders van slachtoffers die verandering van de situatie van hun kind willen en daardoor contact opnemen met de stichting,
- Scholen die inzage krijgen in hun juridische positie bij pesten op school,
- De juridische beroepspraktijk voor zover een eenduidige definitie van pesten kan worden gevonden.

Leeswijzer

In hoofdstuk twee wordt de probleemanalyse beschreven waarin de aanleiding van het onderzoek wordt geanalyseerd naar een concreet juridisch probleem. Uit de aanleiding en de probleemanalyse wordt in hoofdstuk 3 het onderzoeksdoel en de doelstelling geformuleerd. In hoofdstuk 4 en 5 worden de centrale vraag en deelvragen voor het onderzoek overzichtelijk uiteengezet. Hoofdstuk 6, 7 en 8 hebben betrekking op de opzet van het onderzoek. In hoofdstuk 6 worden de strategieën, bronnen en methoden voor de deelvragen uitgelegd en verantwoord. Eerst wordt de strategie uitgelegd en verantwoord die voor de betreffende deelvraag is gekozen. Ook wordt er bij de strategie uitgelegd aan welke criteria de bronnen voor de strategie moeten voldoen. Na de strategie wordt er verdere uitleg gegeven over de bronnen. Hierin worden de gekozen bronnen vermeld en verantwoord. Bij de methoden wordt verder uitgelegd en verantwoord hoe de bronnen onderzocht worden voor het onderzoek. Zo ontstaat een algeheel overzicht van de opzet voor het onderzoek.

---

⁸³ Stichting school en veiligheid, *Het anti-pestprotocol*, schoolveiligheid.nl, geraadpleegd op 12 maart 2019

⁸⁴ NOS, *Een op de drie kinderen weet niet wat zijn school doet tegen pesten*, NOS.nl, 19 september 2016

- Hoofdstuk 2: probleemanalyse

Handelingsprobleem voor de opdrachtgever naar kennisprobleem

De opdrachtgever, stichting Stop Pesten Nu, geeft slachtoffers van pesten veel steun in de vorm van een luisterend oor, advies en professionele doorverwijzing. De slachtoffers vragen echter vaak ook om juridische ondersteuning tegenover hun middelbare school. Die hulp kan de stichting momenteel niet geven omdat er onvoldoende juridische kennis is over hoever de aansprakelijkheid van middelbare scholen reikt omtrent pesten. De stichting heeft wel algemene juridische kennis over pesten, maar heeft te weinig specifieke kennis over de reikwijdte van de plichten van middelbare scholen om daarmee slachtoffers verder te helpen bij bijvoorbeeld het starten van een juridische procedure. De stichting wil echter slachtoffers juridische informatie kunnen geven waarmee slachtoffers kunnen bepalen of het kansrijk is om juridische stappen te ondernemen. Hiervoor is er meer kennis nodig over de reikwijdte van de rechten en plichten van middelbare scholen omtrent pesten en of in een bepaalde zaak de situatie in juridische zin als pesten gedefinieerd kan worden. Daarmee wordt het handelingsprobleem van de stichting, namelijk het niet kunnen geven van gespecialiseerd juridisch advies, een kennisprobleem waarbij de specifieke kennis nu nog ontbreekt over hoe de plichten van middelbare scholen over het tegengaan van pestgedrag moeten worden geïnterpreteerd.

Pesten, definitie in de wetgeving

Pesten is, naar ervaring van de stichting, een grijs gebied binnen de Nederlandse wetgeving. In het buitenland wordt pesten wel duidelijk strafbaar gesteld. Zo is in België opgetreden tegen 'cyberpesten' door het strafbaar te maken en daarmee ook een definitie te geven aan wat er verstaan wordt onder cyberpesten.⁸⁵ Het handige hieraan is dat het juridische werkveld in België duidelijkheid krijgt over wat er precies verstaan wordt onder cyberpesten. Een eenduidige definitie ontbreekt in het Nederlandse recht. De opdrachtgever merkt uit gesprekken met advocatenkantoren op dat juristen worstelen met de vraag of zaken over pesten kans maken in Nederland. Advocaten geven bij de opdrachtgever vaak aan dat de slagingskans vooral zit in hoe een jurist de Nederlandse wetgeving uit kan leggen in voordeel voor het slachtoffer en hoe overtuigend het bewijs is. De opdrachtgever stelt daardoor dat het in Nederland aan een heldere omschrijving voor pesten ontbreekt. De definitie van pesten is daarmee een oordeel dat de rechter moet vellen, zoals ook blijkt uit een zaak van het Gerechtshof Den Haag. In deze zaak werd een stagiair gepest, mede door zijn stagebegeleider. De begeleider deed dit af als "mannenkantine-gedrag". De rechter oordeelde dat de bewezen feiten dermate ernstig waren dat er geen sprake is van plagerijen maar van pesten.⁸⁶ Hierin komt naar voren dat de rechter momenteel zelf ook zonder vaste definitie moet oordelen. Daarmee is het onzeker voor slachtoffers en advocaten of een zaak wel omschreven kan worden als pesten. Er is meer informatie nodig over wat als pesten wordt vastgesteld door de rechter, voordat de rechtszaken over aansprakelijkheid besproken worden.

Wanneer het pesten een strafbare vorm aanneemt, zoals discriminatie op basis van artikel 1 van de Grondwet of mishandeling als op artikel 300 SR, is een definitie van pesten minder belangrijk. Hierbij komt het pesten dan vooral op het strafbare feit te liggen. Wanneer het pesten vooral mentaal is, wordt de zaak juridisch complexer

---

⁸⁵ Wet van 13 juni 2005 betreffende de elektronische communicatie, artikel 145

⁸⁶ ECLI:NL:GHDHA:2019:3168

door het ontbreken van een definitie in de Nederlandse wetgeving. Pesten komt wel terug in de Arbowet. In de Arbowet valt pesten onder ‘psychosociale’ werkdruk in artikel 2.15. De vraag over wat psychosociale werkdruk inhoudt wordt beantwoord in artikel 1 lid 3 sub e van de Arbowet. Het wordt omschreven als factoren die direct of indirect, met inbegrip van onder andere pesten, in een arbeidssituatie stress teweeg brengt. Stress wordt in sub f van hetzelfde artikel en lid verder omschreven als een toestand die negatieve lichamelijke, psychische of sociale gevolgen heeft. De Arbowet geeft dus een iets duidelijker beeld over pesten, maar geeft ook nog geen duidelijke definitie over wat pesten inhoudelijk is. Hoewel de Arbowet geen toepassing heeft op middelbare scholieren aangezien scholieren geen arbeidsrelatie hebben met hun school, kan de Arbowet wel ondersteuning geven aan de vorming van de definitie voor pesten in de Nederlandse wetgeving door middel van een teleologische interpretatie van deze wet.

Het NCJ, Nederlands Centrum Jeugdgezondheid, omschrijft een definitie van pesten als dat “kinderen *bewust* en *stelselmatig* worden *beschadigd* door *negatieve acties* waarbij de macht ongelijk verdeeld is en het slachtoffer zich niet kan verdedigen”.⁸⁷ In deze definitie van het NCJ zitten meetbare begrippen als bewust, stelselmatig en schade. De definitie laat echter ook ruimte voor een grijs gebied met het begrip ‘negatieve acties’. Onderzocht moet worden hoe rechters over deze definitie denken. Zonder een vaste definitie in de wetgeving blijft de definitie namelijk een oordeel van de rechter.

In meerdere EU-lidstaten is pesten strafbaar gesteld, te weten Zweden, België, Frankrijk, Duitsland, Ierland en Spanje.⁸⁸ Wanneer pesten strafbaar is moet er een wettelijke definitie zijn opgesteld van pesten. Genoemde EU-lidstaten zouden een voorbeeld kunnen zijn voor Nederland voor een definitie van pesten. Het is daardoor interessant voor de Nederlandse wetgeving om te onderzoeken hoe deze landen pesten in de wetgeving hebben aangepakt en welke methode toepasbaar kan zijn in Nederlandse wetgeving.

Pesten op scholen

De stichting staat in contact met slachtoffers van pesten op school. Wanneer er op scholen gepest wordt, zijn er vaak meerdere slachtoffers. Zowel de ouders van de kinderen als de kinderen zelf die gepest worden ondervinden schade van het pesten. Soms wordt overeengekomen dat een kind naar een andere school kan gaan, maar vormen de reiskosten naar een andere school een kostenpost voor de ouders. Ook zijn er soms kosten van mogelijke coaching en/of psychiater trajecten om een kind er weer bovenop te helpen. Het is de stichting op dit moment niet bekend of ouders of scholieren een kans van slagen hebben voor een vergoeding van dergelijk geleden schade bij pesten.

Een mogelijkheid voor vergoeding kan gevonden worden in het vraagstuk van de onrechtmatige daad overeenkomstig artikel 6:162 BW. Als een school te weinig zorg heeft betracht ten aanzien van de rechten en

---

⁸⁷ NCJ, *Richtlijn: Pesten (2014)*, NCJ.nl, geraadpleegd op 20 april 2020

⁸⁸ NOS, *Pesten strafbaar? Een ronde langs de velden*, NOS.nl, 7 november 2012

belangen van scholieren, gedraagt zij zich onrechtmatig. Hiermee gaat het om het relatieve begrip van zorg.⁸⁹ Daarbij wordt gekeken naar het risico en de te betrachten zorg. Zorg wordt vereist als het risico boven het 'maatschappelijke geaccepteerde niveau' stijgt.⁹⁰ Hierbij is het niet alleen van belang dat de school in strijd handelt met de wet, ook schending van het ongeschreven recht is hierin belangrijk in de aansprakelijkheid voor scholen. Om regels van het ongeschreven recht vast te stellen kan er gebruik gemaakt worden van jurisprudentie, de zogenaamde *Kelderluik-factoren* en het gedrag van de veroorzaker in vergelijking met een redelijk handelend persoon.⁹¹

In de bepaling van de kelderluik-factoren wordt een afweging gemaakt tussen de ernst en waarschijnlijkheid van schade en anderzijds de bezwaarlijkheid van het nemen van voorzorgsmaatregelen.⁹² Hierbij rijst dus de vraag wat er redelijkerwijs verwacht mag worden van een school. Hoe waarschijnlijk is het pesten op een school en de daarbijbehorende schade en welke inspanning mag er van een school verwacht worden? Wat heeft jurisprudentie geformuleerd over deze verwachtingen van scholen omtrent pesten? Dit dient in het kader van dit onderzoek nader onderzocht te worden.

Voor scholen is er sprake van de Wet veiligheid op school. In deze wet worden scholen verplicht om de veiligheid op school actief te waarborgen. Hieruit komt duidelijk voort dat scholen maatregelen dienen te nemen om pesten te voorkomen en verantwoordelijkheid dragen. Daarmee kan een school dus nalatig handelen gelet op hun zorgplicht. Echter kan een school niet in elke situatie waarin gepest wordt aansprakelijk gesteld worden. Hiervoor is het voornoemd Kelderluik-arrest van belang.¹¹ Daarin vond de Hoge Raad enkele punten belangrijk bij onrechtmatige daad voor verantwoordelijkheid, namelijk;

- Hoe waarschijnlijk kan de niet-inachtneming van de vereiste oplettendheid en voorzichtigheid worden geacht?
- Hoe groot is de kans dat daaruit ongevallen ontstaan?
- Hoe ernstig kunnen de gevolgen zijn?
- Hoe bezwaarlijk zijn de te nemen veiligheidsmaatregelen?¹²

Voor de aansprakelijkheid van scholen dient elk van de voorgaande criteria van het Kelderluik-arrest beoordeeld te worden aan de situatie van het slachtoffer van pesten. De aansprakelijkheid bij onrechtmatige daad voor scholen is dus erg casuïstisch, omdat het bij het Kelderluik-arrest ook gaat om de persoonlijke situatie van het slachtoffer en de situatie zelf. Dit betekent dat de aansprakelijkheid van middelbare scholen op basis van het Kelderluik-arrest per geval zal verschillen. Dit dient meegenomen te worden in het onderzoek om tot een volledig juridisch kader te kunnen komen over de onrechtmatige daad voor scholen bij pesten.

---

⁸⁹ Cees van Dam, *Aansprakelijkheidsrecht*, Boom juridisch: Den Haag, derde druk, bladzijde 64

⁹⁰ Cees van Dam, *Aansprakelijkheidsrecht*, Boom juridisch: Den Haag, derde druk, bladzijde 68

⁹¹ Cees van Dam, *Aansprakelijkheidsrecht*, Boom juridisch: Den Haag, derde druk, bladzijde 66

⁹² Cees van Dam, *Aansprakelijkheidsrecht*, Boom juridisch: Den Haag, derde druk, bladzijde 66

De Wet op het voortgezet onderwijs verplicht scholen om beleid met betrekking tot de veiligheid op school te voeren.⁹³ Het veiligheidsbeleid omtrent de sociale veiligheid van de leerlingen dat daaruit voortkomt moet doeltreffend zijn en actief worden uitgevoerd.⁹⁴ Scholen krijgen op basis van deze wetgeving ook een monitorplicht. De invulling van de monitor plicht is vrij voor scholen, maar moet wel aan enkele voorwaarden voldoen.⁹⁵ Deze wetgeving is ontstaan door de motie van Tweede Kamerleden Bergkamp en Van der Burg. In de motie stellen de Kamerleden dat scholen ‘verantwoordelijkheid’ hebben voor een veilige omgeving en een effectieve aanpak van pesten. De kamerleden waren van mening dat van scholen zelf verwacht mag worden dat zij voor een effectieve aanpak van pesten zorgen.⁹⁶ De motie is met algemene stemmen in de Tweede Kamer aangenomen. Hiermee komt duidelijk naar voren dat de overheid een zorgplicht aan scholen meegeeft omtrent pesten.

Als een school een pestprotocol heeft opgesteld voor haar veiligheidsbeleid betekent dat niet automatisch dat alle slachtoffers van pesten geholpen worden. Het valt de opdrachtgever op dat in de praktijk enkele scholieren buiten het pestprotocol van hun school vallen en daardoor niet geholpen worden. Dit komt door de vrije invulling van het protocol voor scholen. Hierbij is het de vraag of scholen daarmee wel aan de uitdrukkelijke zorgplicht omtrent pesten voldoen. Maar ook voor kinderen die wel in het pestprotocol vallen kan een school eventueel tekort schieten. De opdrachtgever merkt in contact met slachtoffers dat protocollen in de praktijk niet altijd correct gehandhaafd worden door scholen. Hierbij moet onderzocht worden of de aanwezigheid van een pestprotocol de school de verplichting geeft om dit protocol te handhaven en of het niet handhaven van het protocol daarbij aansprakelijkheid creëert.

Een bestuursorgaan is in beginsel verplicht om te handhaven tenzij er sprake is van bijzondere omstandigheden.⁹⁷ Hiervoor moet er wel sprake zijn van een bestuursorgaan als in artikel 1:1 van de Algemene wet bestuursrecht. In een uitspraak van de Raad van State op 28 juni 2017 wordt hierover uitleg gegeven wanneer twee appellanten inzicht willen hebben in informatie op basis van de Wob. De Raad van State stelt dat of het orgaan een publiekrechtelijke bevoegdheid tot het eenzijdig bepalen van de rechtspositie van andere rechtssubjecten is toegekend bepalend is voor de status van bestuursorgaan. Dit openbare gezag kan in beginsel slechts bij wettelijk voorschrift worden verstrekt. Indien er geen wettelijk voorschrift voor is, wordt het orgaan als een privaatrechtelijk rechtspersoon gezien en niet als bestuursorgaan.⁹⁸ Er dient onderzoek te worden gedaan naar wanneer een middelbare school wel een bestuursorgaan is en wanneer een school een privaatrechtelijk rechtspersoon is om te kijken of bovenstaande jurisprudentie van toepassing kan zijn op scholen.

---

⁹³ Wet op het voortgezet onderwijs, artikel 3b

⁹⁴ Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap, Zorgplicht sociale veiligheid leerlingen op school, rijksoverheid.nl, geraadpleegd op 6 juli 2019

⁹⁵ Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap, Zorgplicht sociale veiligheid leerlingen op school, rijksoverheid.nl, geraadpleegd op 6 juli 2019

⁹⁶ Motie Veiligheid op school (kamerstukken 2013/14, 29240, nr. 65)

⁹⁷ C.L.G.F.H. Albers, *De ‘beginselplicht’ tot handhaving. Een stoelendans tussen rechter en bestuur?*, De Gemeentestem, 24 april 2004

⁹⁸ ECLI:NL:RVS:2017:1691

Vraag stichting

De opdrachtgever weet dat pesten, mede door gebrek aan een eenduidige definitie, zorgt voor een juridisch grijs gebied. De wet- en regelgeving geven geen duidelijke kaders over het pesten. Zo valt pesten breed te definiëren in de rechtszaal, is het bewijzen van pesten gecompliceerd en is het ook niet duidelijk hoe ver de plichten van scholen reiken. De stichting wil slachtoffers specifieke juridische informatie geven waarmee ze een goed onderbouwd besluit kunnen nemen over het al dan niet nemen van nadere juridische stappen. De stichting wil slachtoffers niet onnodig op (advocaten)kosten jagen, maar ook niet standaard een te algemeen advies geven waaraan slachtoffers niet veel hulp hebben. De stichting wil advies over de aansprakelijkheid voor middelbare scholen omtrent pesten om te bepalen of slachtoffers doorverwezen kunnen worden naar advocaten en/of juridisch adviseurs voor verdere rechtsbijstand in geval van pesten.

Probleemstelling

Het is Stichting Stop pesten nu niet duidelijk wanneer en in hoeverre slachtoffers van pesten op scholen succesvol een beroep kunnen doen op onrechtmatige daad als in artikel 6:162 BW tegen scholen voor schadevergoedingen of aanpassing om schade van pesten te voorkomen.

Afbakening van het onderzoek:

In dit onderzoek wordt gefocust op pesten op middelbare scholen in Nederland binnen het Nederlandse recht. Hier is voor gekozen omdat de opdrachtgever van het onderzoek, Stichting Stop Pesten Nu, alleen binnen Nederland en Nederlandse wetgeving opereert. Buitenlandse wetgeving in andere EU-lidstaten dient daarmee in dit onderzoek alleen ter ondersteuning voor Nederlandse wetgeving. Omwille van de haalbaarheid van het onderzoek binnen de daarvoor gestelde termijn wordt de wetgeving omtrent pesten in drie EU-lidstaten onderzocht. De wetgeving wordt onderzocht in Zweden, België en Duitsland. Deze drie landen zijn uitgekozen om hun raakvlakken met Nederlandse cultuur op basis van Hofstede Insights.⁹⁹ Dit wordt nader uitgewerkt in de bronnenuitleg voor deelvraag twee.

Er is gekozen om dit onderzoek alleen op middelbare scholen te richten, gelet op de vraag van de opdrachtgever en de haalbaarheid van het onderzoek binnen de termijn van het afstuderen. De kennis over aansprakelijkheid tussen de slachtoffer van pesten en de pester zelf is al aanwezig bij de stichting. De kennis die de opdrachtgever zoekt gaat over de aansprakelijkheid bij pesten van scholen.

---

⁹⁹ Hofstede Insights, *Country comparison*, Hofstede-insights.com, geraadpleegd op 31 augustus 2020

- Hoofdstuk 3: doelstelling

Organisatiedoel:

Het doel van het onderzoek is het opleveren van een advies aan de Stichting Stop Pesten Nu waarin staat op welke wijze stichting Stop Pesten Nu effectief middelbare scholen aansprakelijk kan stellen op basis van artikel 6:162 BW namens klanten die op de desbetreffende middelbare school gepest worden, teneinde de stichting in staat te stellen haar klanten, zijnde leerlingslachtoffers van pesten, van een specifiek juridisch advies te kunnen voorzien waarin staat of een procedure ex artikel 6:162 BW jegens de middelbare school een vordering tot vergoeding van de schade bij pesten op een middelbare school kan opleveren.

- Hoofdstuk 4: centrale vraag

Voorlopige hoofdvraag:

In hoeverre zijn middelbare scholen in Nederland aansprakelijk op grond van artikel 6:162 BW voor schade die een leerling lijdt als hij op die school wordt gepest?

- Hoofdstuk 5: deelvragen

1. Wat kan uit wetgeving, in het bijzonder artikel 6:162 BW, jurisprudentie en andere gezaghebbende rechtsbronnen worden herleid over aansprakelijkheid bij pesten op een middelbare school?
2. Welke juridische kenmerken van pesten kunnen worden geformuleerd uit de nationale rechtsbronnen en Belgische, Duitse en Zweedse wetgeving?
3. Hoe wordt er uitvoering gegeven aan pestprotocollen in de praktijk door middelbare scholen in Nederland?

Hoofdstuk 6: onderzoeksstrategie-, bronnen- en methodenverantwoording per deelvraag

Deelvraag 1: wat kan uit wetgeving, in het bijzonder artikel 6:162 BW, jurisprudentie en andere gezaghebbende rechtsbronnen worden herleid over aansprakelijkheid bij pesten op een middelbare school?

Strategie

In deze deelvraag worden de plichten van scholen omtrent pesten uiteengezet om als juridisch toetsingskader te dienen voor het onderzoek. Het doel van de deelvraag is om te onderzoeken hoe ver de verplichtingen van middelbare scholen omtrent pesten reiken. Deze plichten kunnen daarna worden vergeleken met de wetgeving omtrent de onrechtmatige daad als in artikel 6:162 BW. Om dat doel te bereiken wordt er middels de strategie van rechtsbronnen- en literatuuronderzoek plichten opgesteld waarvoor scholen aansprakelijk zijn. Daarna wordt de wetgeving omtrent de onrechtmatige daad opgesteld en vergeleken met de plichten die de middelbare scholen bij het pesten dragen. Rechtsbronnen- en literatuuronderzoek is de meest effectieve manier voor het vormen van een juridisch toetsingskader omdat daarbij juridisch inhoudelijk onderzoek wordt verricht. De rechtsbronnen en juridisch gezaghebbende literatuur worden geanalyseerd en voor zover mogelijk geïnterpreteerd voor de toepassing op middelbare scholen. De literatuur die als ondersteuning dient in deze deelvraag moet juridisch gezaghebbend zijn. Om literatuur als gezaghebbend te beschrijven wordt als criterium gehandhaafd dat de literatuur van een juridisch geschoold auteur moet afkomen, met bij voorkeur een auteur met de titel van 'Meester in de rechten'. Hier is voor gekozen om de kwaliteit van de bronnen te valideren voor het onderzoek en daarmee ook de validiteit voor het onderzoek aan te scherpen. De andere rechtsbronnen die gebruikt kunnen worden voor deze deelvraag betreffen juridisch gezaghebbende documenten over middelbare scholen. Hierbij valt te denken aan afspraken tussen scholeninstanties en overheden of andere relevante organisaties. Hierbij wordt voor relevantie gelet op de betrokkenheid van organisaties bij pesten, middelbare scholen en/of hun belang bij rechtsprocessen omtrent pesten op school. Door deze criteria te handhaven wordt alleen onderzocht wat van belang is voor het pesten, middelbare scholen en het rechtsproces omtrent pesten op school.

Bronnen

Voor het rechtsbronnen- en literatuuronderzoek voor deze deelvraag wordt er gebruik gemaakt van wetten, jurisprudentie en voor zover mogelijk documenten en gewoonte. Wetten worden onderzocht om de regelgeving omtrent de plichten voor middelbare scholen en de regelgeving omtrent onrechtmatige daad te analyseren. De belangrijkste wetten voor deze deelvraag zijn de Wet op het voortgezet onderwijs en het Burgerlijk Wetboek 6. Ook is de Algemene wet bestuursrecht van belang voor de beoordeling of er een plicht tot handhaven is indien middelbare scholen een protocol hebben. De Wet op het voortgezet onderwijs is belangrijk voor de deelvraag omdat de wet toeziet op de regelgeving over de plichten van middelbare scholen. Het Burgerlijk Wetboek 6 levert een belangrijke bijdrage omdat daarin de wetgeving omtrent de onrechtmatige daad beschreven staat. Er kan tijdens het onderzoek eventueel aangevuld worden met andere wetgevingen. Andere wetgeving kan gebruikt worden zolang het toepasbaar is op plichten of de aansprakelijkheid van middelbare scholen binnen de Nederlandse wetgeving. De wetgeving wordt voor zover mogelijk aangevuld met jurisprudentie. Jurisprudentie kan de betekenis van de wetten verder uitleggen of nieuwe rechtsregels toevoegen aan de wettelijke bepalingen. Dergelijke jurisprudentie dient echter wel direct toepasbaar op middelbare scholen of hun aansprakelijkheid te zijn. Twee belangrijke uitspraken voor deze deelvraag zijn het Kelderluik-arrest en een uitspraak omtrent de status van een school bij een aanvraag voor inzage van informatie. Het Kelderluik-arrest is een belangrijke aanvulling van de wetgeving omtrent de onrechtmatige daad die relevant kan zijn voor de vraagstelling over onrechtmatige daad toegepast op middelbare scholen. De uitspraak over de status van een school is belangrijk voor de beoordeling of middelbare scholen een plicht tot

handhaven van hun pestprotocollen hebben. Die plicht is belangrijk om vast te stellen of er een tekortkoming kan ontstaan bij de uitvoering van een pestprotocol. Naast rechtsbronnen wordt ook voor zover mogelijk het boek *aansprakelijkheidsrecht* van Cees van Dam onderzocht om te analyseren welke regelgeving en rechtsregels over plichten van instellingen belangrijk zijn voor de aansprakelijkheid van middelbare scholen. Hierdoor kunnen er algemene regels over de aansprakelijkheid van instellingen toegepast worden op middelbare scholen. De auteur Cees van Dam is hoogleraar Europees Aansprakelijkheidsrecht op de universiteit van Maastricht en voldoet daarmee aan het criterium van juridische relevantie. Indien er andere literatuur wordt gebruikt dient de literatuur te voldoen aan het criterium van juridische relevantie van de auteur. Er zal bij de deelvraag ook gebruik gemaakt worden van documenten, waarbij te denken valt aan kamerstukken en rapporten waarin de overheid meer tekst en uitleg geeft over de plichten van middelbare scholen omtrent pesten. Een voorbeeld hiervoor zijn de kamerstukken over de wetswijziging die toeziet op de veiligheid op school. Deze documenten dragen bij aan het juridisch toetsingskader om de bedoeling achter de wetgeving te kunnen gebruiken voor het interpreteren van de wetgeving. Ook kunnen documenten over afspraken binnen scholengemeenschappen of gezaghebbende instanties bijdragen aan het toetsingskader over de aansprakelijkheid van middelbare scholen in de gewoonte. Om als gezaghebbende instantie in aanmerking te komen moet de instantie een samenwerking met of toezicht hebben over scholen. Dit kan bijvoorbeeld de Onderwijsinspectie of andere overheidsinstellingen zijn. De Onderwijsinspectie kan een belangrijke bron van documenten over de veiligheid op en plichten van middelbare scholen zijn omdat zij een overheidsinstantie zijn die met de taak om de veiligheid op scholen controleren.

Methoden

De methode die gehanteerd wordt voor deze deelvraag is het analyseren van de inhoud van de wetgeving, jurisprudentie, gewoonte, literatuur en documenten. Via het analyseren kan de relevante informatie worden geselecteerd om een juridisch toetsingskader te vormen. De informatie dient toepasbaar te zijn op pesten op middelbare scholen, de plichten van middelbare scholen omtrent de veiligheid op school, de onrechtmatige daad en toepassing daarvan op middelbare scholen of de status in de wet van een middelbare school en bijbehorende handhavingsvereisten om relevant voor de deelvraag te zijn. De informatie dient ook op juridisch gebied relevant te zijn. Daarmee wordt bedoeld dat de informatie van een bron moet komen met juridisch gezag, zoals een advocaat of een overheidsinstelling. De informatie wordt op dat criterium beoordeeld voordat de informatie bijdraagt aan het onderzoek. De rechtsbronnen worden juridisch geïnterpreteerd en uiteengegrafd om een helder overzicht van de juridische theorie omtrent de plichten en aansprakelijkheid van middelbare scholen bij pesten op te kunnen stellen.

Deelvraag 2: welke juridische kenmerken van pesten kunnen worden geformuleerd uit de nationale rechtsbronnen en Belgische, Duitse en Zweedse wetgeving?

Strategie

Het gaat bij deze vraag om een ‘werkt dit?’ structuur waarin getest wordt welke definitie van pesten werkt in de Nederlandse wetgeving. Om een werkende definitie in de praktijk te vinden wordt er gebruik gemaakt van een kwalitatief onderzoek. Daarbij wordt een casestudy gebruikt als onderzoek van de praktijk. Het zal hierbij om een casestudy gaan met cases van leerlingen op scholen waarbij verschillende gradaties van pesten ontstaan van plagen tot fysiek geweld. Ook wordt de wetgeving omtrent pesten onderzocht in EU-lidstaten die pesten op middelbare scholen juridisch hebben verboden. Dit zijn van de 28 lidstaten België, Frankrijk, Duitsland, Ierland, Luxemburg, Spanje en Zweden. Omwille van de tijd en haalbaarheid van het onderzoek wordt de wetgeving van drie van de lidstaten onderzocht. Om de lidstaten te kiezen die het beste bij de Nederlandse cultuur en doelstelling van de deelvraag passen wordt de *Country comparison* van Hofstede Insights gebruikt. Hofstede Insights is een gecertificeerde internationale cultuurorganisatie en draagt daarmee relevant gezag over culturen in landen. De relevante lidstaten die worden onderzocht zijn Zweden, België en Duitsland. Zweden is uitgekozen omdat volgens Hofstede Insights de Zweedse en Nederlandse cultuur erg vergelijkbaar zijn op de vlakken van machtsafstand, individualisme, feminien cultuur, langetermijnvisie en toegevenheid van de cultuur.¹⁰⁰ Dit betekent dat de cultuur in Zweden grotendeels overeenkomt met de Nederlandse cultuur. Daardoor kan de wetgeving van Zweden relatief goed vertaald worden naar Nederlandse wetgeving. België is uitgekozen omdat hun cultuur volgens Hofstede Insights vergelijkbaar is met Nederlandse cultuur op het gebied van individualisme, langetermijnvisie en toegevenheid van de cultuur.¹⁰¹ Het interessante aan België is dat België een van de hoogste onzekerheidsvermijding scores heeft ter wereld, en daarmee ook veel hoger dan Nederland. Hiermee is de visie in België vergelijkbaar met Nederland maar wel met een andere visie op definities omtrent pesten. Daardoor is de wetgeving relatief goed vergelijkbaar maar wel vernieuwend. Duitsland is uitgekozen omdat Hofstede Insights stelt dat de machtsafstand, individualisme, risicovermijndend gedrag en langetermijnvisie erg vergelijkbaar zijn met de Nederlandse cultuur.¹⁰² Duitse cultuur is volgens Hofstede Insights meer masculien en minder toegevend dan Nederland, Zweden en België. Hiermee is de wetgeving van Duitsland relatief goed vertaalbaar naar de Nederlandse cultuur, maar brengt de Duitse wetgeving een andere zienswijze op definities omtrent pesten vanuit een meer masculiene en minder toegevende visie. In het onderzoek omtrent een juridische definitie van pesten is het de bedoeling om vooral de definiëring te vinden die kan werken in de praktijk, aangezien de definiëring daar toegepast dient te worden. Een casestudy geeft de ruimte om interviews te houden waarmee belangrijke informatie een helder kader voor een definitie vormt. De interviews worden ondersteund door het rechtsbronnen- en literatuuronderzoek, waarmee de toepasbaarheid de te meten factor wordt. In het rechtsbronnen- en literatuuronderzoek worden gezaghebbende definiëringen gezocht. Dit kunnen bijvoorbeeld buitenlandse wetgevingen of relevante instellingen zijn. De interviews worden gehouden met gezaghebbende personen of instellingen. Hierin is vooral een rol weggelegd voor civielrecht advocaten. De juridische theorie van dit onderzoek bevindt zich namelijk vooral binnen het civiele recht. Daardoor zijn uitspraken van advocaten binnen het civielrecht belangrijk voor de definitie in de praktijk. Hiervoor is dus wel vereist dat de advocaten die worden ondervraagd gespecialiseerd zijn in civielrecht. Andere partijen die relevante informatie over de definitie van pesten op middelbare scholen hebben zijn relevante gezaghebbende instellingen. Relevante instellingen voor dit onderzoek zijn instellingen die een bepaalde toezicht houden op of over middelbare scholen. De instellingen moeten in de praktijk werken met of toezicht hebben op middelbare scholen om bij te kunnen dragen aan de deelvraag. Het gaat namelijk ook om de vraag welke definitie effectief is in de juridische praktijk. Daarbij dienen de partijen die informatie bijdragen aan de definitie voldoende kennis te hebben om daar een oordeel over te kunnen maken.

---

¹⁰⁰ Hofstede Insights, *Country comparison*, Hofstede-insights.com, geraadpleegd op 31 augustus 2020 (zoek op: Zweden)

¹⁰¹ Hofstede Insights, *Country comparison*, Hofstede-insights.com, geraadpleegd op 31 augustus 2020 (zoek op: België)

¹⁰² Hofstede Insights, *Country comparison*, Hofstede-insights.com, geraadpleegd op 31 augustus 2020 (zoek op: Duitsland)

Bronnen

De belangrijkste bron voor deze deelvraag zijn personen of organisaties. Hierin kunnen de personen of organisaties ingezet worden als respondenten, informanten en experts. De bronnen voor dit onderzoek zullen grotendeels experts zijn over hun expertise van het recht. Daarmee worden de personen vooral gevraagd naar welke definitie zij toepasbaar zien binnen hun respectievelijke afdelingen van het recht. De voorkeur voor de interviews over de toepassing van de definitie gaat hierbij uit naar experts zoals civielrecht advocaten, gelet op de toepassing van de definitie in de praktijk. Er is gekozen om eerst de kantoren Roethof advocaten te Arnhem, Loos & Boukema advocaten te Amsterdam, Ausma de Jong advocaten te Utrecht, Reynaerde advocaten te Amsterdam en Daniels advocatuur te Arnhem te ondervragen. Voor Roethof advocaten is gekozen vanwege hun specialisatie op het gebied van civielrecht. Er is gekozen voor Loos & Boukema advocaten vanwege hun specialisatie op civielrecht en hun ervaring binnen de onrechtmatige daad, als aangegeven op hun site. Hun kennis over de onrechtmatige daad kan helpen bij het onderzoek en maakt hun een goede expert met het oog op het onderzoek. Ausma de Jong advocaten is uitgekozen voor hun specialisatie en ervaring binnen het civielrecht. Reynaerde advocaten gaf aan de heer Gardeslen te hebben als contactpunt voor civielrecht. Op de site staat dat hij kennis heeft over aansprakelijkheidsrecht (onrechtmatige daad daarbij inbegrepen) en jeugdrecht. Hiermee is hij een uitstekend expert om te vragen over de problematiek van deze deelvraag. Daniels advocatuur is uitgekozen om hun specialisatie en ervaring omtrent civielrecht. Ervaring binnen civielrecht zaken is ook belangrijk om te weten hoe effectief een definitie van pesten kan zijn. Om definities te formuleren zal er gebruik gemaakt worden van rechtsbronnen. Uit rechtsbronnen zoals jurisprudentie en wetgeving vallen eventueel bepalingen te halen die kunnen bijdragen aan een definiëring voor pesten. Hierbij valt onder andere te denken aan artikel 1 van de Grondwet, het discriminatieverbod. Belangrijk voor dergelijke rechtsbronnen is de toepasbaarheid op het pesten. Ook kan wetgeving uit EU-lidstaten die pesten juridisch hebben verboden bijdragen aan deze deelvraag. De EU-lidstaten die worden onderzocht zijn Zweden, België en Duitsland. Hier is voor gekozen omwille van de tijd en haalbaarheid van het onderzoek en vanwege de raakvlakken op cultuur volgens Hofstede Insights als eerder vermeld in de strategie. In de rechtsbronnen kunnen meningen of ideeën worden gehaald van relevante personen of organisaties uit het recht of rechtsproces die kunnen bijdrage aan de definiëring. De bronnen moeten relevant voor het recht of rechtsproces zijn om juridisch belang te hebben bij de termen die dergelijke bronnen kunnen opstellen voor pesten. Om relevant te zijn voor de deelvraag is het belangrijk dat dergelijke personen of organisaties betrokken zijn met het onderwerp of met het rechtsproces omtrent pesten. Daarbij is de belangrijkste instelling de Onderwijsinspectie, vallend onder het Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap. De informatie die wordt gezocht bij de Onderwijsinspectie gaat over de termen die de inspectie voor pesten op middelbare scholen aanhoudt en welke termen dergelijke inspecteurs belangrijk vinden. Dit kan meewegen in de rechtszaal aangezien de Onderwijsinspectie de toezichthouder is over de veiligheid op scholen, en daarmee een belangrijke rol kan hebben in een eventueel rechtsproces. Door alle bronnen te vergelijken en voor te leggen aan civiele experts uit de praktijk kunnen meerdere definities geformuleerd worden. Op die manier wordt getracht om een goede definiëring te bepalen.

Methoden

De methode om een antwoord te krijgen op deze deelvraag is de methode van een semigestructureerd interview. Hiermee blijft het interview gefocust op de vraag welke definiëring voor pesten hanteerbaar is binnen de Nederlandse wetgeving maar heeft de ondervraagde expert ruimte om meningen of opvattingen te geven. Op die manier worden experts deels informanten door ook een stuk eigen inzicht weg te geven over het onderwerp. Door juridisch gezaghebbende experts te interviewen zijn dergelijke meningen en opvattingen juridisch relevant. Het voordeel daaraan is dat er relevante informatie voor het onderzoek kan ontstaan die vooraf niet inbegrepen was. Op die manier wordt een interview het meest effectief door de vereiste kennis te verkrijgen en een kans open te laten voor andere inzichten of opmerkingen. De rechtsbronnen die kunnen worden gebruikt voor het vormen van juridische definities van het pesten worden middels een inhoudsanalyse verwerkt. De relevante informatie van de bron zal worden opgenomen. Middels deze methode kan alle relevante informatie worden verzameld en worden toegepast op definiëring van pesten. Daarnaast wordt er onderzoek naar Belgische, Duitse en Zweedse wetgeving omtrent pesten uitgevoerd en kan via rechtsvergelijking interessante definiëringen gevonden worden voor Nederlandse wetgeving. Hoewel deze

definiëring dan geen rechtsgevolg in Nederland heeft kan het wel bijdragen aan een goede definiëring, voor zover die niet op te stellen is binnen Nederlandse wetgeving. In deze deelvraag kunnen de rechtsbronnen gebruikt worden voor een ander doel dan waarvoor ze bedoeld zijn, zoals wetgeving of informatie. De bronnen worden dan namelijk gebruikt als verwijzing voor de definitie.

Deelvraag 3: hoe wordt er uitvoering gegeven aan pestprotocollen in de praktijk door middelbare scholen in Nederland?

Strategie

Voor het onderzoeken van de praktijk zal er vooral gebruik gemaakt worden van kwalitatief onderzoek. Hierbij ligt de nadruk op het begrijpen en controleren van de uitvoering en processen van de protocollen in de praktijk. Er wordt niet gekozen voor een observatie gelet op de tijd voor het onderzoek en de privacy omtrent persoonlijke situaties van leerlingen bij problemen als pesten. Hierin worden vooral partijen geïnterviewd die kennis hebben van de processen van protocollen in de praktijk. Daardoor is in deze deelvraag vooral een rol weggelegd voor bestuurders van schoolgemeenschappen. De bestuurders hebben de meeste kennis over de toepassing van hun protocollen op hun scholen. Indien de bestuurders er niet de meeste kennis over hebben, wordt degene ondervraagd waarvan de school aangeeft wel de meeste kennis over pestprotocollen te hebben. Daarbij moeten de scholengemeenschappen wel voldoen aan het criterium dat ze een pestprotocol hebben. Kanttekening hierbij is dat bestuurders van schoolgemeenschappen niet objectief zijn. Ze zijn onderdeel van een partij met belangen in het onderzoek en in een goede uitvoering van pestprotocollen. Daarom worden ook interviews omtrent pestprotocollen afgenomen met schoolinspecteurs van de Onderwijsinspectie om een beter beeld te krijgen van de praktijk en de validiteit beter te waarborgen.

Bronnen

Voor het onderzoek van de praktijk wordt er gebruik gemaakt van personen of groepen van personen. De bronnen worden ondervraagd in de rol van informant en expert. De rol van informant is belangrijk voor de kennis over de processen van het handhaven van pestprotocollen in de praktijk. De expert is belangrijk als deskundige op het vlak van handhavingsprocessen en hoe die processen zich verhouden met de praktijk. Gelet op voorgaande zijn de meest relevante bronnen hiervoor de bestuurders van scholengemeenschappen of gezaghebbende instanties binnen Nederland. De gezaghebbende instanties moeten voldoen aan het criterium van samenwerking met of toezicht op de uitvoering van pestprotocollen door middelbare scholen. Dit kan bijvoorbeeld de Onderwijsinspectie zijn. De schoolgemeenschappen waarmee contact worden opgenomen zijn het CSG Anna Maria van Schurman College in Franeker, de KSH Hoofddorp College in Hoofddorp, het Bonhoeffer College in Castricum, het Walburg College te Zwijndrecht en het CSG Wessel Gansfort College te Groningen. Er is gekozen voor het Anna Maria College in Franeker omdat de school werkt met een pestprotocol en de school op hun site stelt te focussen op het sociale aspect voor hun leerlingen. Hierdoor is het interessant te vragen hoe een middelbare school die gefocust is op het sociale aspect een pestprotocol tot uitvoering brengt. KSH te Hoofddorp is gekozen omdat de school werkt met een pestprotocol en op hun site stelt erg gericht te zijn op de veiligheid op school. Daardoor kan er invulling gegeven worden aan hoe een pestprotocol bijdraagt aan de veiligheid en welke plichten de school hierin ziet. Het Bonhoeffer College te Castricum is gekozen omdat ook deze school werkt met een pestprotocol en omdat de school op hun site vermeld te focussen op vertrouwen en verantwoordelijkheid. Daarmee kan gevraagd worden hoe een school de invulling ziet van het pestprotocol met verantwoordelijkheid, zoals wat er gebeurt als het pestprotocol niet wordt gehandhaafd. Het Walburg College te Zwijndrecht is gekozen omdat er met een pestprotocol gewerkt wordt en zij op hun site stellen zelfkritisch te zijn. Een zelfkritische school moet goed nagedacht hebben over de rol van pesten en de invulling van het pestprotocol. Als laatste is er gekozen voor het Wessel Gansfort College te Groningen omdat zij een pestprotocol handhaven en op hun site stellen bewust te zijn van hun invloed op de toekomst van hun leerlingen en daardoor betrokken leraren te hebben. Daarmee is het interessant om te vragen hoe het pestprotocol invloed heeft op de toekomst van de leerlingen en hoe de betrokken leraren het pestprotocol hanteren in de klas.

Methoden

Als methode wordt er dus gekozen voor interviews met bestuurders voor scholen, voor zover zij de meeste informatie over de uitvoering van pestprotocollen hebben, en de Onderwijsinspectie. Hier is voor gekozen om kennis te verzamelen over de uitvoering van pestprotocollen in de praktijk door middelbare scholen. In eerste instantie is daarvoor een observatie de meest logische keuze, daar een observatie het meeste leert over processen in de praktijk. Omdat problemen als pesten echter erg privacygevoelig zijn voor leerlingen is ervoor gekozen om geen observatie te doen. Naast observaties verschaffen interviews met informanten en experts de meeste praktische kennis over de uitvoering door middelbare scholen. Informanten in dit interview zullen ondervraagd worden over hun kennis omtrent de processen en uitvoering van pestprotocollen op hun middelbare school. Experts worden ondervraagd over hun expertise omtrent de uitvoering van pestprotocollen op middelbare scholen. Schoolbestuurders zullen vooral optreden in de rol van informant aangezien zij de meeste kennis over de processen hebben. De inspecteurs van de Onderwijsinspectie zijn vooral experts aangezien zij expertise hebben op het terrein van de uitvoering van scholen en welke eisen de Onderwijsinspectie daaraan stelt. De interviews zijn semigestructureerd. Dit betekent dat er een vragenlijst is zodat alle relevante informatie verkregen wordt. Deze vragen zijn open vragen zodat de personen ook extra informatie kunnen geven die anders niet verkregen wordt. Door het interview open te laten kunnen de informanten en experts ook deels als respondenten optreden door eigen meningen te geven die eventueel van belang kunnen zijn voor het onderzoek of voor de discussie aan het einde van het onderzoek. Daarmee zijn de methoden in deze deelvraag dus vooral gericht op zoveel mogelijk kennis en informatie verzamelen over de uitvoering van middelbare scholen om daaruit meer te leren over waar in de praktijk de uitvoering van pestprotocollen tekortkomingen kunnen opleveren.

- Planning

Plan van aanpak af	5 september 2020	Het voornemen is om op 5 augustus het PvA af te hebben waarmee het proces van goedkeuring kan beginnen.
deelvraag 1 af	15 september 2020	Ik wil ongeveer 15 september deelvraag 1 klaar hebben liggen. Deelvraag 1 is een groot theoretisch stuk en zal dus grotendeels niet afhankelijk zijn van interviews maar van mijn deskresearch.
Deelvraag 2 af	22 september 2020	Interviews kunnen eventueel later geregeld worden maar het liefste handel ik de interviews voor deelvraag 2 voor 22 september af. Het theoretische stuk moet echter wel een week na deelvraag 1 af te krijgen zijn.
Deelvraag 3 af	8 oktober 2020	Deelvraag 3 is een groot stuk fieldresearch en daar geef ik mezelf dus iets langer de tijd voor. Interviews kunnen al in september gehouden worden, zolang ik maar op 8 oktober de deelvraag en eigenlijk ook alle andere interviews af heb.
Conclusies, opmaak, inleiding etc	20 oktober 2020	Ik geef mezelf twee weken voor het afhandelen van het rapport, een goede spellingscheck en uitgebreide feedbackronde zodat ik alles gezien en heb laten zien voordat ik het inlever.
Inleveren afstudeeronderzoek	23 oktober 2020	Nog even alles laten zinken en dan opnieuw controleren en inleveren.

- Voorlopige literatuurlijst.

Cees van Dam 2020

Cees van Dam, *Aansprakelijkheidsrecht*, Den Haag: Boom juridisch 2020

C.L.G.F.H. Albers, De Gemeentestem

C.L.G.F.H. Albers, *De 'beginselplicht' tot handhaving. Een stoelendans tussen rechter en bestuur?*, De Gemeentestem, 24 april 2004

Bijlagen

Bijlage A: het voorlopige interviewopzet

Advocaten en experts van het civielrecht:

Vraag 1: wat is uw zienswijze, met uw ervaring, over pesten binnen de Nederlandse wetgeving?

Vraag 2: wat is uw zienswijze, met uw ervaring, over aansprakelijkheid van middelbare scholen binnen het Nederlandse civielrecht?

Vraag 3: vindt u dat er een officiële definitie over pesten moet worden geformuleerd binnen de Nederlandse wetgeving, hetzij middels wetgeving of jurisprudentie? Waarom wel of waarom niet?

Vraag 4: indien nee op vraag 3, hoe ziet u de vraagstuk over pesten het liefste opgelost binnen de rechtspraak?

Vraag 5: indien ja op vraag 3, wat vindt u belangrijke onderdelen bij een officiële definitie voor pesten?

Vraag 6: Het NCJ, Nederlands Centrum Jeugdgezondheid, omschrijft een definitie van pesten voor kinderen als dat "kinderen *bewust en stelselmatig* worden *beschadigd* door *negatieve acties* waarbij de macht *ongelijk verdeeld* is en het slachtoffer zich *niet kan verdedigen*". Wat is uw zienswijze omtrent deze definitie? Welke onderdelen vindt u wel/niet relevant voor een rechtszaak omtrent aansprakelijkheid bij pesten?

Vraag 7: vindt u, voor zover u daar bekend mee bent, dat de Nederlandse wetgeving iets kan leren van wetgeving omtrent pesten in het buitenland? Indien ja, welk land en waarom? Indien nee, waarom werkt die wetgeving niet in Nederland?

Vraag 8: vindt u dat middelbare scholen aansprakelijk kunnen zijn door niet te voldoen aan de plicht voor een veilige leeromgeving? Waarom wel of niet?

Verantwoordelijken voor uitvoering pestprotocol:

Vraag 1: Wat vindt u belangrijk aan de rol die middelbare scholen hebben bij het pesten in Nederland?

Vraag 2: uw school heeft een pestprotocol, heeft u al ervaring gehad met het uitvoeren van het pestprotocol? Indien ja, wat was hiervan het effect?

Vraag 3: hoe wordt uw pestprotocol gestart? Hoe wordt de uitvoering van het protocol gecontroleerd?

Vraag 4: wie is er eindverantwoordelijke voor het pestprotocol en waarom heeft u daarvoor gekozen?

Vraag 5: hoe heeft uw school het pestprotocol samengesteld of gekozen en zijn er processen die u persoonlijk niet effectief vindt? Indien ja, hoe zou u dit veranderen?

Vraag 6: bespreekt u met ouders/leraren het pestprotocol? Indien ja, wat is de meest gehoorde feedback over het pestprotocol van uw school?

Vraag 4: gelooft u dat middelbare scholen verantwoordelijkheid dragen voor pesten op hun school bij het niet hebben van een pestprotocol? Indien ja, waarom? Indien nee, wie vindt u verantwoordelijk in die situatie en waarom?

Vraag 4: gelooft u dat scholen verantwoordelijkheid dragen voor situaties die buiten een pestprotocol vallen? Indien ja waarom? Indien nee, wie vindt u verantwoordelijk in die situatie en waarom?

Vraag 5: gelooft u dat scholen verantwoordelijkheid dragen voor een efficiënte uitvoering van het pestprotocol? Indien ja, waarom? Indien nee, wie vindt u verantwoordelijk in die situatie en waarom?

Vraag 6: indien een school niet kan voldoen aan het bieden van een veilige leeromgeving voor een slachtoffer van pesten, wat vindt u de beste oplossing? Indien een dergelijke situatie financiële schade veroorzaakt, wie vindt u verantwoordelijk voor de schade?

Onderwijsinspectie:

Vraag 1: heeft de Onderwijsinspectie al ervaringen gehad met pestprotocollen en de uitvoering van pestprotocollen door middelbare scholen? En zijn deze ervaringen altijd positief of ook negatief? Waarom positief/negatief?

Vraag 2: inspecteert de Onderwijsinspectie uitvoerig de pestprotocollen per middelbare school en de uitvoering daarvan? Waarom wel of waarom niet?

Vraag 3: ziet de Onderwijsinspectie een tekortkoming in de zorgplicht van middelbare scholen bij het niet handelen bij pesten door middelbare scholen? Waarom wel of waarom niet?

Vraag 4: indien er sprake is van een tekortkoming in de zorgplicht van een middelbare school bij pesten, wie vindt u verantwoordelijk voor eventuele financiële schade?

Vraag 5: welke definitie hanteert een inspecteur voor pesten? Hoe stelt de inspecteur pesten vast?

Vraag 6: vinden de inspecteurs pestprotocollen nuttig? Indien ja, waarom? Indien nee, wat zouden inspecteurs

liever zien?

Beoordelingsformulier eerste kans

Beoordelingsformulier Plan van Aanpak van student: **Tom Rotteveel**

(St.nr.:)

Beoordeeld op: **22 juni 2020**

door: **RV**

Ontvankelijkheidseisen (Geldt voor een eventuele herkansing, bij Nee wordt niet weer beoordeeld)

- *De student heeft aangegeven wat er is aangepast t.o.v. een eerdere versie*
Ja / Nee

- Onderdeel	Criteria	(GROEN, ORANJE, ROOD)	Toelichting
Inleiding	Aanleiding van het onderzoek, beschrijving van de opdrachtgever en overige betrokkenen, beschrijving van relevante ontwikkelingen, beschrijving van actoren en belanghebbenden.	Oranje	Valt niet onder PvA, maar je taalgebruik is slordig
Probleemanalyse	<p>1. Het probleem wordt diepgaand geanalyseerd aan de hand van de volgende vragen: waarom is het een probleem, wat is de achtergrond ervan/ hoe is het ontstaan, voor wie is het een probleem en waarom. Een analyse wordt diepgaand gemaakt door steeds de waarom-vraag te stellen.</p> <p>2. Vertaalslag handelingsprobleem naar</p>	Oranje	Het probleem is op zich duidelijk, maar substantiebronnen.

	<p>kennisprobleem. Zie hiervoor ook Van Schaaijk.</p> <p>3. De probleemanalyse wordt afgesloten met een probleemstelling, zijnde de probleemanalyse samengevat in een zin.</p>		
Doelstelling	<p>Praktische relevantie van het onderzoek, in 1 zin. Beschrijving extern en intern doel.</p>	Rood	<p>Het interne en externe doel zijn nu niet juist geformuleerd. Maak van een stroomdiagram om aansprakelijkheid vast te stellen teneinde ... Maak bovendien smart.</p> <p>Is het niet te breed: scholen én werkgevers? De wetgeving heeft juridische grondslagen hebben: bij werkgevers gaat het om een onderzoek op zich, bij scholen is het de vraag of er een onderwijsovereenkomst en het bieden van een voorbeeld is gevorderd op grond van OD. Dat zijn potentieel verschillende afbakening.</p>
Centrale vraag	<p>Wat wordt er onderzocht, in 1 zin:</p> <p>1.Vraag is verankerd in een kennisgebied/kader (juridisch/mag of praktisch kader/werkt)</p> <p>2.Vraag moet relevant zijn</p> <p>3.Vraag moet precies zijn: de vraag moet een nauwkeurig beeld geven van het gezochte antwoord</p> <p>4.Vraag moet functioneel zijn: vraag moet de</p>	Rood	<p>Te algemeen, geef eerst aan jegens wie die aansprakelijkheid waarvan en geef dan pas je onderzoeksvraag. Zie</p>

	<p>structuur en het kennisdoel van het onderzoek zichtbaar maken</p> <p>5.Vraag moet consistent zijn: puzzelstukjes van de vraag moeten in elkaar passen</p> <p>6. Vraag moet open geformuleerd en SMART zijn.</p>		
Deelvragen	<p>1.Specifiek</p> <p>2.Verband met de hoofdvraag</p> <p>3.Onderzoeksvraag</p> <p>4.Volledig</p> <p>5.Onderzoekbaar</p> <p>6.Open formulering</p>		Niet te beoordelen, nog
Onderzoeksstrategie en verantwoording per deelvraag	Gekozen strategie en verantwoording (rechtsbronnen en literatuuronderzoek, kwantitatief en kwalitatief onderzoek, case study, survey, veldonderzoek etc.)	Rood	Veel te summier, algemeen, niet onderbouwd.
Bronnen en verantwoording per deelvraag	Gekozen bronnen en verantwoording, zo concreet mogelijk	Rood	Ontbreken nagenoeg.
Methoden per deelvraag	Gekozen methode(n) en verantwoording (zo concreet mogelijk)	Rood	Te summier
Planning	Een planning van je activiteiten bij de verdere uitvoering in tijd. Indien aan de		

	orde beschrijving middelen en kosten.		
(Voorlopige) literatuurlijst	Overzicht van de literatuur die is geraadpleegd of geraadpleegd gaat worden. Literatuurlijst dient conform de Leidraad voor juridische auteurs opgesteld te worden.	Rood	Te summier. Hier is zoveel over gepubliceerd!

Plan van Aanpak: ROOD

De algemene indicatie is de kleur van het 'minst positieve' feedback die voor een categorie gegeven is. Bij rood kan h nog eenmaal worden voorgelegd aan de afstudeercommissie. Bij groen en oranje is het aan de student om de opmer in het eindrapport.

Beoordelingsformulier tweede kans

Beoordelingsformulier Plan van Aanpak van student: **Tom Rotteveel** (St.nr.: 3507318)

Beoordeeld op: **15 november 2020**

door: **RV**

Ontvankelijkheidseisen (Geldt voor een eventuele herkansing, bij Nee wordt niet weer beoordeeld)

- *De student heeft aangegeven wat er is aangepast t.o.v. een eerdere versie (aangegeven met rood)* *Ja / Nee*

- Onderdeel	Criteria	(GROEN, ORANJE, ROOD)	Toelichting
Inleiding	Aanleiding van het onderzoek, beschrijving van de opdrachtgever en overige betrokkenen, beschrijving van relevante ontwikkelingen, beschrijving van actoren en belanghebbenden.	Groen	
Probleemanalyse	<p>1. Het probleem wordt diepgaand geanalyseerd aan de hand van de volgende vragen: waarom is het een probleem, wat is de achtergrond ervan/ hoe is het ontstaan, voor wie is het een probleem en waarom. Een analyse wordt diepgaand gemaakt door steeds de waarom-vraag te stellen.</p> <p>2. Vertaalslag handelingsprobleem naar kennisprobleem. Zie hiervoor ook Van Schaaijk.</p> <p>3. De probleemanalyse wordt afgesloten met een probleemstelling, zijnde de probleemanalyse samengevat in een zin.</p>	Groen	
Doelstelling	Praktische relevantie van het onderzoek, in 1 zin. Beschrijving extern en intern doel.	Groen	Beetje omslachtig
Centrale vraag	<p>Wat wordt er onderzocht, in 1 zin:</p> <p>1. Vraag is verankerd in een kennisgebied/kader (juridisch/mag of praktisch kader/werkt)</p> <p>2. Vraag moet relevant zijn</p>	Oranje	Zie ook DV

	<p>3.Vraag moet precies zijn: de vraag moet een nauwkeurig beeld geven van het gezochte antwoord</p> <p>4.Vraag moet functioneel zijn: vraag moet de structuur en het kennisdoel van het onderzoek zichtbaar maken</p> <p>5.Vraag moet consistent zijn: puzzelstukjes van de vraag moeten in elkaar passen</p> <p>6. Vraag moet open geformuleerd en SMART zijn.</p>		
Deelvragen	<p>1.Specifiek</p> <p>2.Verband met de hoofdvraag</p> <p>3.Onderzoeksvraag</p> <p>4.Volledig</p> <p>5.Onderzoekbaar</p> <p>6.Open formulering</p>	Oranje	Het pestprotocol in je CV. Is die kop niet beperkt to
Onderzoeksstrategie en verantwoording per deelvraag	Gekozen strategie en verantwoording (rechtsbronnen en literatuuronderzoek, kwantitatief en kwalitatief onderzoek, case study, survey, veldonderzoek etc.)	Groen	Specificeer zov
Bronnen en verantwoording per deelvraag	Gekozen bronnen en verantwoording, zo concreet mogelijk	Groen	Idem
Methoden per deelvraag	Gekozen methode(n) en verantwoording (zo concreet mogelijk)	Groen	Idem
Planning	Een planning van je activiteiten bij de verdere uitvoering in tijd. Indien aan de orde beschrijving middelen en kosten.		
(Voorlopige) literatuurlijst	Overzicht van de literatuur die is geraadpleegd of geraadpleegd gaat worden. Literatuurlijst dient conform de Leidraad voor juridische auteurs opgesteld te worden.		

Plan van Aanpak: ORANJE

De algemene indicatie is de kleur van het 'minst positieve' feedback die voor een categorie gegeven is. Bij rood kan het nog eenmaal worden voorgelegd aan de afstudeercommissie. Bij groen en oranje is het aan de student om de opmerkingen in het eindrapport.

